

Çukurova Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı

BÂKÎ VE NEF'Î DİVANLARINDA ÖVGÜ

125274

Mesut GÜN

DANIŞMAN

Prof. Dr. Mine MENGİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA/2002

ONAY SAYFASI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. Mine MENGİ (Danışman)

Üye Yard.Doç. Dr. Nuran YILMAZ

Üye Yard.Doç. Dr. Dilek BATISLAM

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.

12.09.2002

Prof. Dr. Mahir FİSİNOĞLU
Enstitü Müdürü.

ÖZET**BÂKİ VE NEF'İ DİVÂNLARINDA ÖVGÜ****Mesut GÜN****Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı****Danışman : Prof. Dr. Mine MENGİ****Eylül 2002, 215 Sayfa**

Bu çalışmada “Fahriye, Tefahhür, Medhiyye, Temeddüh” kavramlarına sözlüklerde hangi anlamlar verildiği açıklanmış, ardından “Bâki ve Nef’î Divânları’nda Övgü” konusuna yer verilmiştir. Araştırmada Sabahattin KÜÇÜK’ün Bâki Divânı ile Metin AKKUŞ’un Nef’î Divânı adlı çalışmaları esas alınmıştır.

Tezin ana bölümünde Bâki ve Nef’î Divânları’nda kendisine övgü şiiri sunulanlar: “Din büyüğü, padişah, vezir-i âzam, şeyhülislam” başlıkları altında incelenmiş ve bu kişiler ile gruplar arasında da karşılaştırma yapılmıştır. Daha sonra şairlerin kendilerini övdükleri şiirler nazım şekilleri başlığı altında (kaside, gazel, terci-î bend vb.) şeklinde incelenip karşılaştırılmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise şairler, yaşadığı çağ ve kişilikleri; divânlar ise övülen gruplar ve nazım şekilleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Bâki Divânı, Nef’î Divânı, Övgü, Övünme

ABSTRACT

Praise in Bâki and Nef'i Divans

Mesut GÜN

Master Theses, Turkish Language and Literature

Advisor: Prof. Dr. Mine MENGİ

September 2002, 215 Pages

In this study, which meanings have been given to the concepts of “Fahriye”, “Tefahhür”, “Medhiyye” and “Temeddüh” in the dictionaries were focused on. Then, Praise in Bâki and Nef'i Divans was investigated. Sabahattin KÜÇÜK's study on Bâki Divan and Metin AKKUŞ's study on Nef'i Divan were considered as the basis of this particular study.

In the main section of the theses, those being praised via poems in Bâki and Nef'i Divans were examined under the headlines of Turkish Sultan, Seniors of Religion, Grand Vizier, Sheikhulislam, and these persons and groups were compared. Later, the poems praising the poets themselves were studied and compared under the headlines of oriental folksong forms such as Qasida, lyric poem and terci-i bend, etc.

In the conclusion section, the poets were compared according to their personalities and the era they lived in. besides, the groups praised and the oriental folksong forms were considered while the divans were being compared.

Key words : Bâki Divan, Nef'i Divan, Praise, Being Praised.

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Bâkî ve Nefî Divanları'nda övülen grup ve şahıslarla; şâirlerin kendilerini övme yöntemlerinin tahlil ve sonuçlarının karşılaştırılmasını içermektedir.

Bilindiği gibi Divan edebiyatında övgü ve övünmenin çok önemli bir yeri vardır. Genellikle kaside nazım şekliyle devirlerindeki padişah, vezir, şeyhülislam ve devlet büyüklerini öven şâirler, aynı zamanda kendilerini de överek hem kendilerini hem de övdükleri kişileri tarihin unutulma karanlığından kurtarmışlardır.

Çalışmamızda öncelikle “Fahriye, Tefahhür, Medhiyye, Temeddüh” gibi günümüzde övgü ve övünme kavramlarını karşılayan kelimelere sözlüklerde nasıl anlamlar verildiği kronolojik sırayla tespit edilmiştir. Daha sonra, Bâkî ve Nefî Divanları'nda kendisine övgü şiiri yazılan şahıslar, gruplar halinde incelenmeye başlanmıştır. Övgü şiiri yazılan gruplardaki kişilerin (din büyüğü, padişah, vezir-i âzam, şeyhülislam vb.) varsa hayatıyla ilgili tarihi bilgiler verilmiş ve bu bilgilerle; divanlarda övülen nitelikleri karşılaştırılarak şâirlerin ne kadar gerçekçi oldukları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca söz konusu şahıslar; gruplar şeklinde hem övüldükleri divan hem de Bâkî ve Nefî Divanları'nda karşılaştırılmış ve hangi şâirin kimi, ne kadar ve niçin övdüğü belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu bölümden sonra şâirlerin kendilerini övdükleri şiirler nazım şekline göre tahlil edilmiştir. Bu tahlilde şâirlerin hangi yönleriyle, hangi nazım şeklinde, ne kadar övündükleri sayısal bilgilerle, maddeler halinde karşılaştırılarak incelenmiştir.

Bir sonraki bölümde şâirlerin övdükleri gruplarla ilgili şiirlerindeki dil ve üslûp özellikleri üzerinde durularak; şâirlerin divanları arasında bir mukayese yapılmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise övülen gruplar ve şâirlerin övündükleri nitelikler arasında yapılan karşılaştırmadan elde edilen sonuçlar tahlil edilmiştir.

Tez çalışmamızla Bâkî ve Nefî gibi iki büyük şâirin övme ve övünme yöntemleri ile benzer ve farklı yönleriyle sanatçı kişilikleri sergilenmeye ve o zamanlardaki övme üslûbuna değinilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamız boyunca elimizden geldiğince titiz davranılmıştır; buna rağmen bazı yanlış veya eksiklerin bulunması mümkündür.

Tezimiz SOS.B.YL-56 numaralı fon tarafından desteklenmiştir. Tezin hazırlanmasında büyük yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Mine MENGİ'ye ve fon çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR.....	IX
0. GİRİŞ.....	1
0.1. Methiye, Fahriye, Tefahhür Ve Temeddüh Geleneği	1
1. BÂKÎ DIVANI	4
1.1. 16. Yüzyılda Osmanlı	5
1.1.1. Baki Divanı'nda Övgü	6
1.1.2. Padişahlara Övgüler.....	6
1.1.2.1. Kanunî Sultan Süleyman	6
1.1.2.2. II.Selim.....	15
1.1.2.3. III.Murat.....	21
1.1.2.4. III. Mehmet	29
1.2. Sadrazam Ve Devlet Büyüklerine Övgüler.....	36
1.2.1. Sokullu Mehmet Paşa	36
1.2.2. Semiz Ali Paşa	38
1.2.3. Kubad Paşa	41
1.2.4. Ebussuut Efendi	43
1.2.5. Kadızâde Ahmet Efendi	47
1.2.6. Müftizâde Mehmet Efendi	50
1.2.7. Feridun Bey	52
1.3. Bâkî Divanı'nda Gazel Formunda Yazılan Övgü Şiirleri Ve Övülen Padişahlar	56
1.3.1. Sultan Murat Han	56
1.3.2. Kanunî Sultan Süleyman.....	58
1.3.3. Sultan Selim Han.....	60
1.3.4. Sultan Mehmet Han.....	61
1.4. Bâkî Divanı'nda Övünme	63

1.5. Bâkî'nin Övündüğü Yönleri Ve Bunların Divandaki Nazım Biçimlerine Göre Dağılım Oranları.....	64
1.5.1. Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü.....	64
1.5.1.1. Bâkî Divanındaki Kasidelerde Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övündüğü Bölümler.....	65
1.5.1.2. Gazelerde Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övündüğü Bölümler	65
1.5.1.3. Kıt'alarda Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övündüğü Bölümler.....	66
1.5.1.4. Matlalarda Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övündüğü Bölümler.....	66
1.5.2. Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri.....	67
1.5.2.1. Bâkî Divanı'ndaki Gazelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övündüğü Bölümler	67
1.5.2.2. Matlalarda Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övündüğü Bölümler.....	67
1.5.3. Bâkî'nin Şiirlerinin İnsana Neşe Vermesi.....	68
1.5.4. Bâkî'nin Üstün Nitelikli Kişiliği.....	69
1.5.5. Bâkî'nin Osmanlı'nın Yüz Akı ve Saltanatın Süsü Olmakla Övünmesi	69
1.5.6. Bâkî'nin Şâirlikteki Şöhreti İle Övünmesi.....	70
1.5.7. Bâkî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü İle Övünmesi	71
1.5.7.1. Kasidelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övünmesi	71
1.5.7.2. Gazelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övünmesi	72
1.5.7.3. Musammatlarda Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övünmesi	72
1.5.7.4. Kıt'alarda Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övünmesi	73
2. NEF'Î DİVANİ.....	76
2.1. 17.Yüzyılda Osmanlı	78
2.1.1. Nef'î Divanında Övgü Nef'î'nin Övdüğü Kişiler Ve Gruplar.....	80
2.1.2. Din Büyüklerine Övgüler	80

2.1.2.1. Hz. Muhammet	80
2.1.2.2. Mevlânâ Celâleddin-İ Rûmî	84
2.2. Padişahlara Övgüler	86
2.2.1. Sultan Ahmet Han (Ahmed I.)	86
2.2.2. Sultan Osman Han	93
2.2.3. Sultan Murat Han	100
2.3. Devlet Büyüklerine Övgüler	112
2.3.1. Vezir-i Âzam Kuyucu Murad Paşa	112
2.3.2. Vezir-i Âzam Nasuh Paşa	118
2.3.3. Vezir-i Âzam Muhammet Paşa	126
2.3.4. Vezir-i Âzam Halil Paşa	132
2.3.5. Vezir-i Âzam Ali Paşa	136
2.3.6. Vezir-i Âzam Hüseyin Paşa	139
2.3.7. Vezir-i Âzam Husrev Paşa	142
2.3.8. Vezir-i Âzam Hâfız Ahmed Paşa	146
2.3.9. Vezir-i Âzam Bayram Paşa	151
2.4.0. Vezir-i Âzam Mustafa Paşa	154
2.4.1. Vezir-i Âzam İlyas Paşa	156
2.4.2. Kâ'im Makâm Muhammet Paşa	159
2.4.3. Harem Ağasının Övgüsü	162
2.4.4. Âlî Bey	164
2.4.5. İbrahim Paşa	165
2.5. Şeyhülislamlara Yönelik Övgüler	168
2.5.1. Şeyhülislam Muhammet Efendi	168
2.5.2. Şeyhülislam Es'ad Efendi	172
2.5.3. Şeyhülislam Aziz Efendi	177
2.5.4. Nef'î Divanı'nın Musammatlar Bölümündeki Övgü Şiirleri	179
2.5.5. Nef'î Divanı'ndaki Kıt'a-İ Kebireler Bölümündeki Övgü Şiirleri	179
2.5.5.1. Şeyhülislam Es'ad Efendi	180
2.5.5.2. Şeyhülislam Yahya Efendi	180
2.5.5.3. İsmail Ağa (Harem Ağası)	181
2.5.5.4. Sultan Murat'ın Sohbet Arkadaşı Musa Çelebi	181
2.5.5.5. Sultan Murat Han	182
2.5.5.6. Cânberk Giray Han	183

2.5.6. Nef'î Divanı'nın Gazeller Bölümündeki Övgü Şiirleri.....	183
2.5.6.1. Sultan Ahmet Han	183
2.5.6.2. Sultan Murat Han	184
2.5.6.3. Vezir-i Azam Ali Paşa.....	185
2.5.7. Kıt'a, Nazm, Rübâ'i Ve Müfredlerde Övgü	186
2.5.8. Nef'î Divanı'nda Övünme	186
2.6. Nef'î'nin Övündüğü Yönleri Ve Bunların Divandaki	
Nazım Şekillerine Göre Dağılım Oranları	188
2.6.1. Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	188
2.6.1.1. Kasidelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	188
2.6.1.2. Gazelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü.....	189
2.6.1.3. Kıt'a-i Kebirelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	189
2.6.2. Nef'î'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü	190
2.6.2.1. Kasidelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	190
2.6.2.2. Gazelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü.....	191
2.6.2.3. Müfredlerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	191
2.6.3. Nef'î'nin Şiirlerinin İnsana Neşe Vermesi	191
2.6.3.1. Kasidelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü	191
2.6.3.2. Gazelerde Nef'î'nin Şairlikteki Üstünlüğü.....	192
2.6.4. Nef'î'nin Üstün Nitelikli Kişiliği	192
2.6.4.1. Kıt'a-i Kebirelerde Nef'î'nin Üstün Nitelikli Kişiliği.....	192
2.6.4.2. Gazelerde Nef'î'nin Üstün Nitelikli Kişiliği	193
2.6.5. Nef'î'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti	193
2.6.5.1. Kasidelerde Nef'î'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti	193
2.6.5.2. Gazelerde Nef'î'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti	193
3. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ	196
4. SONUÇ	209
5. KAYNAKÇA	217
6. ÖZ GEÇMİŞ	218

KISALTMALAR

Age	: Adı geçen eser
Ank	: Ankara
Ans	: Ansiklopedisi
Bk	: Bakınız
D	: Doğum
Ed	: Edebiyat
H	: Hicri
Hz	: Hazret
İst	: İstanbul
M	: Miladi
Nu	: Numara
Ö	: Ölüm
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb	: Ve başkaları
vd	: Ve devamı
Yay	: Yayın

0. GİRİŞ

0.1. MEDHİYYE, FAHRİYE,TEFAHHÜR VE TEMEDDÜH GELENEĞİ

Divan Edebiyatında büyük bir önem taşıyan"methiye,fahriye,tefahhür ve temeddüh" kavramlarına sözlüklerde değişik anlamlar verilmiştir.Biz öncelikle bu kavramlara sözlüklerde hangi anlamların verildiğini merak ettik.İncelediğimiz sözlüklerin birçoğunda kavramlara benzer anlamların verildiğini gördük.Bunlardan bazıları şöyledir:

Medh: Bir adamı hulkı yahut ihtiyârı olan sıfat-ı cemîlesi sebebiyle hüsn-i sena eylemek manasındadır.¹

Medh: Övmek,sitâyiş etmek,senâ,sitâyiş.²

Medh: Öğmek,senâ ve sitayiş etmek.³

Medh: Öğmek,sitâyiş itmek,senâ itmek⁴

"Sihir iderdim medhine geldikçe ammâ neyleyim

Eylemiş Hak vasfını kayd-ı tasavvurdan beri"

Nef'î

Medhiyye: Büyüklerden birini medh veya senâ için yazılan manzume.⁵

Medhiyye: Birini övmek için yazılmış şiir.⁶

Fahriyye: Fahr ve mübahat eylemek manasındadır.⁷

Fahriyye: Medh yolunda ya'ni şâirin kendi medhinden bâis olarak keşîde-i silk-i tefahhür eylediği manzume.⁸

¹ Müterci Asım, Kamus Tercümesi, (1305 H.), Osmanlı Matbaası, İst. , C. 1, 518

² Resimli Kamus-ı Osmanî, (1330 H.), Matbaa ve Kütüphane-i Cihân; Bâb-ı Âlî Caddesi, İst. , 938

³ Hüseyin Kâzım Kadri, (1948), Türk Lûgatı, TDK. , Maarif Matbaası, C. 4 , İst. , 363

⁴ Muallim Naci, (1987), Lûgat-ı Naci , Çağrı Yay. , İst. , 739

⁵ Hüseyin Kâzım Kadri , ... , 363

⁶ Muallim Naci, Lûgat-ı Naci, ... , 598

⁷ Müterci Asım, Kamus Tercümesi, ... , C. 3 , 65

⁸ Resimli Kamus-ı Osmanî, ... , 728

Fahriyye: Kendini methetmek ve övünmek tarzında söylenen manzume. Cem'i: Fahriyat.⁹

Eş'ar ile fahreylemeği istemem amma

Fahriyece söz âdeti erbabı beyandır

Vâsıf

Fahriye: Övünme; bir şeyden kendine şeref çıkarma; iftihâr etme, tefâhur. Kendi kendini övme fahriye anlamındadır. Bir şâirin, bir yazarın kendi sanatı hakkında beslediği itimat ve gururun sevgiyle öğünmesi. Divan edebiyatında şâirlerin, bazı kasidelerinde kendilerini övme yolunda yazdıkları manzume. Şâir, çok defa kasidede birisini övdükten sonra kendisini metheder ki bu bölüm fahriye adını alır. Yalnız başına fahriye olarak yazılmış manzumeler de vardır.¹⁰

Fahriye:1.Ed. Eski şâirlerin,kendi faziletlerini ve üstünlüklerini övmek sûretiyle yazdıkları şiirler.**2.Kadın adı 3.Ed.**Divan edebiyatında kasidenin belirli kısımlarından biri.¹¹

Temeddüh: Medh manasındadır. Temeddüh cem'ini ve memduh olmakta mahzuz olmakla, tekellüfle medhe şâyan bazı evzâ ve etvâr izhar idüp memduh olmak istemek manasındadır.¹²

Temeddüh: Kendini övmek,medh etmek.Öğünmek.¹³

Temeddüh: Kendisini methetmek, öğünmek. Cem'i: Temedduhat.¹⁴

Diz çöküp bezmi kemalinde nedimi hame

O müdarada tabiat bu temedduhde iken

İzzet Molla

Temeddüh: Kendiniöğmek,öğünmek.Temeddüh,memduh değildir.Cem'i: Temeddühat.¹⁵

Temeddüh: Böbürlenme, kendini övme.¹⁶

⁹ Hüseyin Kâzım Kadri, (1948) , Türk Lûgatı, TDK. , Maarif Matbaası, C. 3 , İst. , 615

¹⁰ Karaalioğlu, Seyit Kemal, (1993), Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İst., 256

¹¹ Devellioglu, Ferit, (1996) , Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay. , Ank. , 248

¹² Mütercim Asım, Kamus Tercümesi, (1305 H.) , C. 1, Osmanlı Matbaası, İst. , 517

¹³ Resimli Kamus-ı Osmanî, (1330 H.), Matbaa ve Kütüphane-i Cihân, Bâb-ı Âlî Caddesi, İst. , 309

¹⁴ Hüseyin Kâzım Kadri , ... , 363

¹⁵ Muallim Naci, (1987), Lûgat-ı Naci , Çağrı Yay. , İst. ,281

¹⁶ Devellioglu, Ferit, (1996) , Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi Yay. , Ank. , 1072

Tefahhür: Övünmek, kendi fazâ'il ve mezîyâtını zikr etmek. Müfâhere. İftihâr.¹⁷

Tefahhür: Fahretmek, övünmek; birbirine karşı fahrü mübahat etmek. Cem'i: Tefahurat.¹⁸

Eflâke tefahur eyle ey hâk

Kim oldu refikin ol dürü pâk

Fuzuli

Tefahhür: Birine göre (iftihâr) ile mütekebbirâne (müfâhere)ye bedel dahi kullanılır. Cem'i: Tefahurat.¹⁹

Tefahhür: Övünme, kurulma.²⁰

Lûgat ve sözlüklerin “Medhiyye, Fahriye, Tefahhür ve Temeddüh” kavramlarına verdikleri anlamlara dikkat edilecek olursa, bu kavramların birbirine benzer ve birbiri ile ilişkili kavramları karşıladıkları görülmektedir. Bu kelimeler günümüz Türkçe’si ile “övme ve övünme” kavramlarını karşılamaktadır. Bilindiği gibi divan şâirleri için övme ve övünme büyük bir öneme sahiptir. Çünkü o zamanın şartlarında şiiirleriyle padişah, devlet büyüğü ve yeri geldikçe toplumda etkin bir konuma sahip olan şeyhülislam gibi şahısları öven divan şâirleri; böylece hem padişah ve devlet büyüklerinden maddi yardım görmüş hem de bu insanların nüfuzundan faydalanmışlardır. Tez konumuz gereği divanlarını incelediğimiz Bâkî ve Nef’î de kendi çağlarının ve genel olarak da Divan Edebiyatı’nın en büyük şâirleri arasında yer almaktadır. Biz bu şâirlerin divanlarından hareketle övülen şahısları gruplandırarak incelemeye ve o zamanda söz konusu şahısların nasıl, ne kadar ve niçin övüldüklerini belirlemeye çalışacağız.

Eski Türk Edebiyatı’nda övme ve övünme ile ilgili konuların işlendiği nazım şeklinin adı kasidedir. Biz de tez çalışmamızda kaside şeklinde yazılan şiiirlere öncelik vererek Bâkî ve Nef’î Divanları’nı övgü ve övünme bakımlarından incelemeye çalışacağız.

¹⁷ Resimli Kamus-ı Osmanî, (1330 H.), Matbaa ve Kütüphane-i Cihân, Bâb-ı Âli Caddesi. İst. , 293

¹⁸ Hüseyin Kâzım Kadri, (1948), Türk Lûgatı, TDK. , Maarif Matbaası, C. 3 , İst. . 616

¹⁹ Muallim Naci, (1987), Lûgat-ı Naci , Çağrı Yay. , İst. , 261

²⁰ Devellioğlu, Ferit, ... , 1056

1. BÂKÎ DİVANI

Bâkî'nin konumuzu ilgilendiren önemli eseri divanıdır. Bâkî Divanı şâirin ölümünden otuz yıl kadar önce tertiplenmiş, yıllar geçtikçe yazdığı şiirlerle de büyümüştür. Bir doktora tezinde , inanılır yazma nüshalara dayanılarak Bâkî Divanı'nın karşılaştırmalı ve çeviri yazılı bir metni ortaya konmuştur. (Biz de tez çalışmamızda bu eseri ana kaynak olarak kullanacağız. Bâkî Divanı , Sabahattin KÜÇÜK, TDK. ,Yay. , Nu: 601, Ankara , 1994)

Bâkî'nin bütün şiirlerini toplayan bu divanda dini şiirler yoktur. Divan, doğrudan Kanunî Sultan Süleyman için söylenmiş:

“Hengâm-ı şeb ki kungure-i kasr-ı âsumân
Zeyn almış idi şu ‘lelenüp şem-i ahterân”

matlı kaside ile başlamaktadır. Bâkî Divanı'nda 27 kaside vardır. Bunlardan 17'si padişahlara (4 Kanunî Sultan Süleyman-1 Sultan 2-Selim, 3-Sultan 3-Murat, 10 Sultan 3-Mehmet), öteki kasideler de devlet büyüklerine yazılmış övgülerdir. (2 Ali Paşa, 1 Kubad Paşa, 3 Ebussuud Efendi, 1 Kadızâde Ahmet Efendi, 1 Ahîzade Ahmet Efendi, 1 Müftizâde Mehmet Efendi, 1 Feridun Bey). Kasidelerden sonra, iki terkîb-i bend (biri 8 bendlik Kanunî Sultan Süleyman , kincisi 5 bendlik Mihrümah Sultan mersiyeleri), bir tercî-i bend (Sultan Murat'ın cülûsuna yazılmış) ve 7 tahmis (Sultan Süleyman , 2 Sultan Selim, Sultan Murad, Bâkî, Necati, Fuzûlî'nin gazellerine yazılmış) vardır. Bu şiirlerden sonra gazeliyât kısmı gelir. Bâkî Divanı'nda 619 gazel vardır. Daha sonra 20 kıta 4 nazm, 1 tarih ve 38 matlâ ile Divan son bulur.²¹

Biz tez çalışmamızın Bâkî Divanı ile ilgili bölümünde öncelikle padişahlarla ilgili övgüleri sonra da sırasıyla diğer devlet büyüklerine yapılan övgüleri inceleyeceğiz. İnceleme sırasında övülen şahıs veya gruplarla Bâkî arasında ne gibi bir bağlantı olduğunu, Bâkî'nin bazı padişah ve sadrazamlara niçin bazılarında daha fazla övgü şiiri yazdığını tespit etmeye çalışacağız. Kendisine övgü sunulanların 16. yüzyıl Osmanlı siyasi veya sosyal hayatında ne gibi bir önem taşıdığını da tarihi vesikalarla

²¹ İpekten, Haluk. (1997) , Bâkî Hayatı Sanatı ve Eserleri, Akçağ Yay., Ank. ,54-55

şii yazdığını tespit etmeye çalışacağız. Kendisine övgü sunulanların 16. yüzyıl Osmanlı siyasi veya sosyal hayatında ne gibi bir önem taşıdığını da tarihi vesikalarla belirtmeye gayret göstereceğiz. Övülen insanların hangi yönleriyle övüldüklerini de alt başlıklar altında örnek beyitlerle açıklayarak Bâkî'nin kime , ne oranda övgü şii yazdığını da belirlemeye çalışacağız. İncelediğimiz Bâkî Divanı mürettep bir divan olduğundan kaside biçiminde yazılan övgülere öncelik tanıyıp , divanın tertip sırasına göre musammat , gazel , kıt'a ve matla şeklinde yazılan övgü şiiirlerine göre araştırmamızı sürdüreceğiz. Böylece hem tez plânımıza hem de Bâkî Divanı'nın tertip sırasına uygun bir tez çalışması yapmaya çalışacağız.

Bâkî Divanı'nı incelemeye geçmeden önce, Bâkî'nin yaşadığı çağ olan 16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin nasıl bir durumda olduğuna kısaca yer veriyoruz:

1.1. 16. YÜZYILDA OSMANLI

16. yüzyıl, Osmanlının siyasal , sanatsal, şiiir, ilim bakımından da en parlak çağıdır. Bu altın çağda, üç kıtaya yayılan bir cihan imparatorluğu gerçekleşmiş, Osmanlılar'ın en büyük hükümdarları ile devlet adamları gelmiştir. Yavuz Selim ve Kanunî gibi cihangirlerin ve Sokullu Mehmet Paşa gibi sadrazamların yönetiminde Türk Devleti, Akdeniz'in her yanını kuşatmış, batıda Viyana'ya doğuda Acem içlerine, kuzeyde Rus steplerine ve güneyde Hint Okyanusu'na dayanan sınırlara ulaşmıştır.

Büyük hükümdarların çevresinde büyük devlet, sanat ve ilim adamları toplanmıştır. Sokullu, Barbaros, Turgut Reis gibi devletliler ve amiraller, İbni Kemâl, Ebussuud Efendi, Seydi Ali Reis gibi edip bilginler, Sinan ve Davut ölçüsünde mimarlar, Fuzûlî, Bâkî, Ruhî gibi büyük şâirler hep bu çağın ünlüleridir.²²

Bu yüzyıldaki Osmanlı padişahlarının, ülkelerinde ilim, kültür ve sanat hayatını bilinçli bir şekilde korumaları ve bizzat kendilerinin bu hayatın içinde olmaları sebebiyle ilim, kültür ve sanat hayatı da sürekli yükselmiştir. Devletin çeşitli bölgelerindeki şehirlerde bulunan medreseler, ilim adamları yetiştirmelerinin yanında, devrin Osmanlı kültürünün de merkezleri ve kaynaklarıdır. Ülkenin, o devirdeki belli başlı ilim ve kültür merkezi ise şüphesiz İstanbul'dur.

²² Kabaklı, Ahmet, (1997) , Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., C. 2, İst. , 570

Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyılın ilk yarısında sahip olduğu idarî, askerî ve kültürel üstünlükler dolayısıyla, bu dönemde bütün sanat dalları, bu arada dil ve edebiyat, büyük ilerlemeler kaydetmiştir. İlme ve kültüre hizmet edenlere, başta padişahlar olmak üzere, ileri gelen devlet adamlarının itibar etmesi ve ellerinden tutup destek olması, ayrıca halkın da bunlara saygı göstermeleri, yeni yetişenlerin bu sahalara yönelmeleri için birer teşvik unsuru olmuştur. Bu sebeple Türk edebiyat tarihinin en büyük şahsiyetleri ile onların eserlerinden bir bölümü de bu yüzyılda ortaya çıkmıştır.

16. yüzyıl Osmanlı edebiyatının büyük şâiri Bâkî de bu sanatçılardan biridir. Meslek hayatındaki geçici bazı iniş çıkışlara mukabil devrini yaşadığı dört hükümdar zamanında hep el üstünde tutulmuş, Kanunî'nin saltanatı sırasında çağının en büyük şâiri sayılarak kendisine lâyük görülen “Sultânü’ş-şuarâ” unvanını asırlar boyunca korumuştur.²³

1.1.1. BAKİ DİVANINDA ÖVGÜ

1.1.2. PADİŞAHLARA ÖVGÜLER

Bâkî Divanı'nın ilk dört kasidesi Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuş medhiyedir. Bâkî'nin Divanı'nda Kanunî'ye öncelik vermesi bir tesadüf değildir. Biz , Bâkî'nin Sultan Süleyman Han'la ilgili kasidelerine geçmeden önce , Kanunî Sultan Süleyman'ın hayatının tezimizle ilgili olan bölümüne yer veriyoruz:

1.1.2.1. KANUNÎ SULTAN SÜLEYMAN: Muhteşem Süleyman olarak da bilinir.(d.Kasım 1494-Nisan 1495, Trabzon – ö.6/7 Eylül 1566,Zigetvar,Macaristan)

Yirmi altı yaşında hükümdar olmuş ve babası zamanından kalma tecrübeli devlet adamlarından istifade etmiş ve yeni yeni kanunlarla gerek Kapıkulu ocaklarını ve gerek eyalet kuvvetlerini esaslı surette tanzim ve tensik eylemiştir. Kadirşinas ve iradesi kuvvetli olup istidat sahiplerini bulup himaye ederdi, az söyler ve söylediği söz katî olur, asla dönmezdi; babası gibi şedid ve asabî değilse de çok ciddî ve vakur idi. Şöhreti bizzat yaptığı on üç seferden ziyade tertip ettirmiş olduğu kanunlar dolayısıyla; Osmanlı devletinin haricî siyaset noktasından en parlak devri Kanunî zamanıdır. Sultan Süleyman'ın *Muhibbî* mahlasıyla bir Divan teşkil edecek kadar manzumeleri vardır. Divanı torunlarından 2.Mahmud'un kızı Âdile Sultan tarafından bastırılmıştır.

²³ Çavuşoğlu, Mehmet, (1991) , İslam Ansiklopedisi, Bâkî Maddesi, TDV Yay., Cilt 4, İst. , 537-540

Bâkî Divanı'nda Kanunî Sultan Süleyman'ın hükümdarlıktaki üstünlüğü, şâirlik gücü, kahramanlığı ve ordusunun gücü, adaletliliği, cömertliği, yaradılış güzelliği, dini koruyup gözetmesi bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Kanunî'nin bu özellikleri örnek beyit açıklamalarıyla incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmektedir:

Âlem içre mûteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

Meşhur beyti Sultan Süleyman'ındır.²⁴

Kanunî'nin saltanat dönemi, birçok bakımdan diğer yüzyıllardan üstün hale gelmiş olan Türk edebiyatı için de, bir "altın çağ" olmuştur. Divan edebiyatının Fuzûlî ve Bâkî gibi en meşhur şâirleri, Kanunî devrinde yaşamışlardır.

İsmi saydığımız şâirler dışında Kanunî devrinde sırf İstanbul'da 200'den az olmamak üzere, Anadolu'nun ve Rumeli bölgesinin çeşitli şehir ve kasabalarının her birinde yetişen şâirlerin onları bulduğu , ayrıca Şam, Bağdat ve Kahire gibi önemli merkezlerde de birçok şâirin yetiştiği, o devrin edebî hayatından bahseden eserlerde belirtilmektedir.²⁵ Bunun başlıca sebepleri, ta Yıldırım Bayezid zamanına dayanan sağlam bir temelinin bulunması, bizzat kendisi şâir olan Kanunî'nin ve diğer devlet büyüklerinin şâirlerle sanat erbabını korumaları ve destek olmalarıdır.

Kanunî Sultan Süleyman'ın kendisi Divan sahibi bir şâir olduğu ve sarayında bulunanların da Divan şiiri kültürüne sahip buldukları gibi , devrinin şâirlerinin bir kısmı da, onun ilgi ve iltifatını kazanmıştır.

Bu iltifata mazhar olan ve Kanunî'nin kendisiyle şiir sohbetleri yaptığı şâirlerden birisi de Bâkî'dir. Mirahur Ferhad Ağa tarafından padişaha takdim edilen Bâkî, hiçbir Osmanlı şâirine nasip olmayan imkanlara kavuşmuştur. Kanunî, ondan kendi şiirlerine nazire yazmasını istemiş ve Murat Paşa Medresesi'ne müderris olarak tayin etmiştir.

Tarihi bilgilerden hareketle Bâkî'nin, Kanunî Sultan Süleyman'a övgü şiiri yazma sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

²⁴ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , C. 2, Ank. , 526

²⁵ Karahan, Abdulkadir, Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri, 40

a) Kanunî 16. yüzyılın hatta bütün Osmanlı tarihinin en uzun süre tahtta kalmış hükümdarıdır.

b) Kanunî Osmanlı'yı yönettiği yıllarda askeri, siyasi, ilmi ve edebi bir çok alanda büyük çalışmalar ve işler yapmış bir padişah'tır.

c) Kanunî döneminde yetişen insanlardan büyük bir bölümü mesleklerinin en iyisi olarak tarihe adlarını altın harflerle yazdırmıştır.(Mimar Sinan, Ali Paşa, Ebbussuud Efendi gibi.)

d) Kanunî dönemi, Osmanlı İmparatorluğu'nun her alanda en güçlü olduğu dönemlerdendir.

e) 16. yüzyılda padişahlar başta olmak üzere devlet büyüklerine övgü şiiri yazıp karşılığında câize (ödül) almak ; gelenekle devam etmektedir.

f) Kendisi de şâir olan ve divan oluşturan Kanunî, diğer Osmanlı padişahları gibi ilim ve sanat adamlarını korumuş, kollamış hatta onlara büyük ihسانlarda bulunmuştur.

Biz söz konusu divanlarda yukarıda sıraladığımız maddelerin şâir tarafından işlenip işlenmediğini merak ederek Bâkî Divanı'nı incelemeye başladık.

Öncelikle, Bâkî Divanı'nda Kanunî Sultan Süleyman'ın hangi yönleri ile övüldüğünü tespit ettik. Kanunî'nin Bâkî Divanı'nda hükümdarlıktaki üstünlüğü, şâirlik gücü, kahramanlığı ve ordusunun gücü, adaletliliği, cömertliği, dindarlığı ve yaradılış güzelliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Kim bu nizamî virmedi âlem sarayına
İllâ ki yümn-i devlet-i şâh-ı cihân-sitân”²⁶

Sultan Süleyman Han'ın devletinin bereketinin âlem sarayına (dünyaya) şeref verdiği belirtilmekte, böylece devletin şeref kaynağı olarak Sultan Süleyman Han gösterilmektedir. Ayrıca onun cihâna hakim olacak kadar güçlü olduğu söylenerek dünyaya hükmetmesi övülmektedir.

“Sultan-ı şark u garb şehenşah-ı bahr u ber
Dâra-yı dehr Şâh Süleyman-ı Kâmrân”²⁷

²⁶ Küçük, Sabahattin, (1994) , Bâkî Divanı, TDK Yay., Ank. , 4, Beyit: 12

²⁷ Age, 4, Beyit: 15

Sultan Süleyman'ın doğu ve batının sultanı, kara ve denizlerin en büyük şâhı, yani Dârâ gibi (telmih-teşbih) bütün dünyaya hakim olduğu belirtilerek onun dünyaya hükmetmesi övülmektedir.

“Ol şeh-süvar-ı memleket-i adl ü dâd kim
Atı önince olsa reva husrevân revân ”²⁸

Padişah adaleti bakımından çağdaşlarına göre usta at binici gibi (devleti adaletle yönetmedeki mahâret) üstün tutulmaktadır. Hatta bu bakımdan o kadar yücedir ki dönemin bütün hükümdarları atı önünde akarsu misali olup gitse yarışır, denilerek mübalağa yapılmakta ve hiçbir padişahın adaletle hükmetme bakımından Sultan Süleyman'ın eline su dökemeyeceği imâ edilmektedir.

“Sana Kısırîyi adaletde muâdil tutsam
Fazladır sende olan devlet-i din ü imân”²⁹

Kanunî, adalet bakımından Kısırî (Nüşirevan-ı âdil) den üstün tutularak adaletle hükmetme bakımından övülmektedir.

“Halk rahatta sehâb-ı keremün feyzinden
Belî uyhu getirür tab'a hevâ-yı bârân ”³⁰

Sultan Süleyman'ın cömertliği bereketli bir buluta benzetilerek somutlaştırılmaktadır. Onun cömertliğiyle halkın tıpkı yağmurlu havalardaki gibi rahat ve huzur içinde olduğu söylenerek Kanunî'nin cömertliği övülmektedir.

“Sâhib-vücut-ı memleket-i lutf u cûd o kim
Mebzûl hân-ı lutfuna mahsûl -ı bahr u kân”³¹

²⁸ Age, 4, Beyit: 16

²⁹ Age, 9, Beyit: 28

³⁰ Age, 9, Beyit: 32

³¹ Age, 4, Beyit: 18

Padişahın memleketinin cömertlikle dolu olduğu, hatta sofrasının ; deniz ve karadaki bütün eşyalar kadar bol olduğu söylenerek Sultan Süleyman'ın cömertliği, sınırsız olması yönüyle övülmektedir.

“Husrev-i Cem-azamet dâver-i Hâkân-satvet
Belki en kem kulı Cem abd-i hakîri Hâkân”³²

Padişahın felek gibi yüceliğe sahip olduğu ve dünya hakimlerinin (sultanlarının) ona kul, cihanın emirlerine âmâde olduğu söylenerek Sultan Süleyman Han'ın varlığının yüceliği övülmektedir.

“Tigun adem diyârına ruşen tarîkdür
A'da-yı dini turma kılıçtan geçir hemân ”³³

Senin kılıcın yokluk ülkesine (ölüme) yol gösteren ışıktır, bunu için durmadan din düşmanlarını kılıçtan geçir , denilerek padişahın kâfirlerle daima savaşıp zafer kazanması övülmektedir.

“Menzil-i zendeka vü mecma-ı ilhâd olalı
Sarsar-ı kahrın ile hıtta-i İrân virân”³⁴

Sultan Süleyman'ın din düşmanlarını kahreden ezici gücü, çok güçlü bir rüzgâra benzetilmekte İran'ın bu rüzgârla harap olduğu söylenerek Kanunî'nin din düşmanlarına karşı kan dökücülüğü ve kahramanlığı övülmektedir.

---

³² Age, 8, Beyit: 12

³³ Age, 5, Beyit:23

³⁴ Age, 9, Beyit: 30

“Deryâ-misal askerün içre alemlerün
Feth ü zafer sefinesinde açdı bâd-bân”³⁵

Deniz gibi sınırsız askerlerinin açtığı bayraklar, fetih ve zafer gemisine yelken açtı denilerek Kanunî'nin ordusunun gücü ve kazandığı zaferler övülmektedir.

“Gâziler pâ-y-1 semendin yine hınnâladılar
Hûn-1 a dâ-yı o dem k'eylediler revân”³⁶

Padişahın askerlerinin düşmanın kanını sel gibi akıtarak atının ayağını bu kanla kınaladığı yani çok fazla düşman kanı döküldüğü ifade edilerek Sultan Süleyman'ın ordusunun gücü ve kazandığı zafer övülmektedir.

“Hâfız-1 dîn-i kavî hâmî-i şer-i Nebevî
Tâ-yi-i emr-i Hudâ tâbi-i nass-1 Kur'ân”³⁷

Padişahın peygamberin şeriatının koruyucusu ve yayıcısı ; Kur'an ve Allah'ın emirlerine tâbî olduğu söylenerek Kanunî'nin dindarlığı , halife olarak dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Ravza-i dîn ü çemen-zâr-1 şeri'at olalı
Matar-1 lutfun ile milket-i Rûm âbâdân”³⁸

Din bahçeye, şeriat çimenliğe, Sultan Süleyman'ın yardımı da bunları sulayan bir yağmura benzetilerek Kanunî'nin bir halife olarak Müslümanlığı geliştirmesi övülmektedir.

---

³⁵ Age, 5, Beyit: 24

³⁶ Age, 8, Beyit:23

³⁷ Age, 7 ,Beyit:11

³⁸ Age, 9,Beyit:29

“Devründe kimse cevr ü sitem-gerden inlemez
Bî-şer ider iderse eger çeng ü ney figân”³⁹

Padişahın devrinde kimsenin haksızlık ve kötülükten dolayı şikayet etmediği, etse ney ve çengin eğlence maksadıyla figân edeceği söylenerek, Kanunî'nin haksızlık ve kötülükleri ortadan kaldırması övülmektedir.

“Saçar bezme nûrı döker rezme nârı
O tâc-ı murassa' o fîg-i mücevher”⁴⁰

Padişahın süslemeli tacıyla bulunduğu meclisleri süslediği, mücevher süslemeli kılıcıyla da savaş meydanlarını alevlendirdiği (kana boyadığı) ifade edilerek Kanunî'nin hükümdarlığı ve kahramanlığı övülmektedir.

“Hat-ı nazm-ı pâki çemen-zâr-ı cennet
Elinde kalem çeşme-i âb-ı Kevser”⁴¹

Padişahın şiirleri cennet bahçelerine, elindeki kalem cennetteki Kevser (telmih) ırmağına benzetilerek Kanunî'nin şâirliği ve şiirleri övülmektedir.

“Nice nazûkdür ol şî'r-i şeker-bâr
Leb-i dilber gibi şîrîn ü rengîn”⁴²

Padişahın şiirlerinin gönül çelen güzellerin dudağı gibi tatlı ve rengîn (kırmızı) olduğu belirtilerek Kanunî'nin şiirleri, dolayısıyla şâirliği övülmektedir.

Bâkî, Kanunî Sultan Süleyman'a 4 kaside 8 bendlik bir mersiye yazmış ayrıca onun :

³⁹ Age, 4, Beyit:20

⁴⁰ Age, 13, Beyit:15

⁴¹ Age, 13, Beyit:16

⁴² Age, 15, Beyit:13

“Halk içinde mu’teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi ”

matlı gazeline tahmis yapmıştır.

Bâkî, Kanunî'nin ölümü üzerine yazdığı 8 bendlik mersiyesinde hem ona duyduğu samimi sevgisini ifade etmiş hem de yeni padişah Sultan 2.Selim'e yer vererek Kanunî zamanında gördüğü ihsan ve lütûfların devamını sağlamaya çalışmıştır. Bu mersiyelerde de Kanunî'nin birçok özelliğine, tıpkı kasidelerinde olduğu gibi, dikkat çekilmektedir. Bunların birçoğu kasidelerde de işlendiğinden biz birkaç örnekten sonra mersiyelerde Kanunî'nin hangi özelliklerinin övüldüğünü sıralayacağız.

Mersiyelerin **1.bendinde**, Kanunî'nin adaletle hükmetmedeki üstün gücü ve din düşmanlarına karşı savaşırlığı⁴³ övülmektedir.

2.bendinde, hükümdarlıktaki üstünlüğü ve benzersizliği⁴⁴, cömertliği⁴⁵, şâirleri ve alimleri koruyup gözetmesi⁴⁶, dindarlığı ve Allah'a olan sevgisi⁴⁷ ve varlığıyla dünyayı şereflendirip mutluluk ve huzur dağıtması⁴⁸ övülmektedir. Bu benddeki şu beyit,Kanunî'nin ölümün halk arasında ve Bâkî üzerinde doğurduğu derin hüznü gösterme bakımından önemlidir.

“Hürşide baksa gözleri halkun tola gelür
Zîrâ görince hâtıra ol meh-likâ gelür ”⁴⁹

⁴³ Bk., Age, 75, Beyit:6

⁴⁴ Bk , Age, 75,Beyit:7

⁴⁵ Bk , Age, 76, Beyit:3

⁴⁶ Bk , Age,76,Beyit: 4

⁴⁷ Bk , Age,76,Beyit: 5-6

⁴⁸ Bk , Age,76,Beyit: 7

⁴⁹ Age, 76, Beyit: 8

Halk güneşe baktığında gözleri dolar, çünkü güneşi gördükçe o ay yüzlü padişah (Kanunî) akıllarına gelir. Bilindiği gibi insan güneşe bakınca gözleri kamaşır ve sulanır, Bâkî bu sebep yerine halkın güneşi her gördüğünde Kanunî'yi hatırlayıp onun ölümüne duyduğu derin üzüntüden dolayı gözlerinin dolduğunu söyleyerek hüsn-i ta'lil yapmaktadır.

3.bendde, bir beyitte Kanunî'nin yönetim gücü ve hükümdarlıktaki üstünlüğü⁵⁰ övülmektedir.

4.bendde, Kanunî değerinde bir padişahın bir daha zor geleceği söylenerek, onun üstünlüğü⁵¹ övülmektedir.

6.bendin 8 beyiti boyunca Kanunî'nin kahramanlığı ve din düşmanlarına karşı savaşçılığı⁵² övülmektedir. 6.benddeki şu beyit Kanunî'nin fetihçiliğini ve savaşçılığını göstermektedir:

“Her kanda bassa pâ-yı semendün nisâr için
Hanlar yolunda cümle revân itdi cânları”⁵³

Atının ayağı her nereye yardım için ayak bastıysa, hanlar senin yoluna (uğruna) canlarını akarsu gibi akıttı. Beyitten, Kanunî'nin fethettiği topraklara yardım götürerek onlara mutluluk ve huzur taşıdığı da anlaşılmaktadır.

7.bendde Sultan Selim Han'ın tahta geçişi kutlanmakta⁵⁴ ve yeni padişah övülmektedir.

8.bendde ise devrin söz sahibi ve güçlü adamı Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa⁵⁵ övülmektedir.

Bâkî'nin Sultan Selim Han'a ve Sokullu Mehmet Paşa'ya yazdığı bendler daha sonra etraflıca incelenecektir.

Bâkî'nin, Kanunî'nin bir gazeline de tahmis yapması padişahın şairlik yönünü överek onun sevgi ve iltifatını kazanmaya yöneliktir. Nitekim daha sonraki padişahlara

⁵⁰ Age,77,Beyit: 7

⁵¹ Age,77,Beyit: 6

⁵² Age,79,Beyit: 1 ila 8. beyitler

⁵³ Age,79,Beyit: 3

⁵⁴ Bk , Age, 79-80,Beyit: 1 ila 6. beyitler

⁵⁵ Bk , Age, 80,Beyit: 2 ila 7. beyitler

da tahmis yapmayı Bâkî devam ettirmiş ve elinden geldiğince onların sevgilerini kazanmaya gayret göstermiştir. (Bâkî, Kanunî dışında, Sultan Selim'in iki ve Sultan 3.Murat'ın da bir gazeline tahmis yapmıştır.)

Bâkî'nin, Kanunî'ye yazdığı övgü şiirleri incelendiğinde Sultan Süleyman Han'ın hangi özelliklerinin ne kadar övüldüğü de ortaya çıkmaktadır. Biz araştırmamız neticesinde şu sonuçları elde ettik:

1) **Bâkî, Divanı'nda Kanunî'nin en çok hükümdarlık üstünlüğünü övmüştür . Çünkü Kanunî'ye sunulan övgülerden 25 beyit içerik olarak bu konuyla ilgili övgülerden oluşmaktadır.**

2) **Bâkî, ikinci sırada Kanunî'nin şâirlik gücünü ve şiirlerini övmektedir. Kanunî'ye sunulan övgülerden 22 beyitte bu konu işlenmiştir.**

3) **Üçüncü sırada Kanunî'nin savaşçılığı, kahramanlığı, ordusunun gücü ve din düşmanlarına karşı kazandığı zaferler yer almaktadır. Bâkî Divanı'nda bu konuyla ilgili ortalama 16 beyitte övgü bulunmaktadır.**

4) **Daha sonra da adaletle ülkeyi yönetme (9 beyit), cömertlik (5 beyit), dindarlık ve halife olarak dini geliştirme (4 beyit) ve yaradılış güzelliği (3) vasıfları ile Kanunî, Bâkî Divanı'nda övülmektedir**

Bu sonuçlardan yola çıkarak Bâkî Divanı'nda Kanunî'nin en çok hükümdarlık gücündeki üstünlüğü, şâirliği , şiirleri ve kazandığı zaferler bakımından övüldüğü görülmektedir. Tarihi bilgiler incelendiğinde de gerçekten Sultan Süleyman Han'ın büyük askeri başarılar kazandığı, ülkesini iyi bir şekilde yönettiği ve bir şâir olarak edebiyata , devrinin şâirlerine ilgi , ihsan gösterdiği görülmektedir. Yani , Bâkî Divanı'nda, Kanunî'nin tarihle de desteklenen gerçek yönlerinin daha çok övüldüğü ve Bâkî'nin Sultan Süleyman'dan beklediği ilgi, itibar ve ihsanı gördüğü söylenebilir.

1.1.3. İLSELİM

Bâkî Divanı'nda ikinci sırada övgü şiiri sunulan padişah 2.Selim'dir. Bâkî, 2.Selim'e tahta geçişinden dolayı bir cülûs kasidesi yazmış; ayrıca onun bir gazeline de

tahmis yapmıştır. Öncelikle 2.Selim'in hayatının tezimizi ilgilendiren bölümlerine yer veriyoruz:

II. SELİM (SARI) : (d.28 Mayıs 1524,İstanbul,ö.15 Aralık 1574-İstanbul)
2.Selim kırk dört yaşında Osmanlı hükümdarı olmuştur. Kendisi zevk ve safaya düşkün olup ordusunun başında hiçbir sefere gitmeyen ilk Osmanlı hükümdarıdır; bu da dedesi Yavuz Sultan gibi Edirne'yi çok sevdiğinden ara sıra oraya giderdi; hatta bu sevgi dolayısı ile oraya meşhur camiini yaptırmıştır.

Sekiz senelik saltanatını damadı olan Sokullu Mehmed Paşa'nın güzel idaresi sayesinde rahat ve huzur içinde mütadı olan eğlencelerle geçirmiştir. Bir gün sarayda yaptırmış olduğu hamamı gezdiği sırada ayağı kayarak düşüp hastalanmış ve bir müddet sonra bu yüzden vefat etmiştir. (18 şaban 982/aralık 1574)

2. Selim tab'an halim ve mütevekkildi. Şehzadelik zamanında Âlî (Müverrih), Samî, Sarı Ramî, Hatemî, Kasımî, Mekalî, Ferdî, Nigarî vesair yirmiden ziyade alim, şâir, ressam olan şahsiyetler ve musahibi meşhur Celâl Bey ile üstad musikişinaslardan Nihanî, Durak Çelebi ve sancakbeylerinden musikişinas Gülabî Bey'e meşhur hanendelerden Mîrek Çelebi ve Kasapzade Nâbî gibi musiki üstatları kendisinin meclisine dahildi. Selim'in bazı güzel manzumeleri vardır; bilhassa :

Biz bülbül-i muhrîk-dem-i şekvây-ı firakız
Âteş kesilür geçse sabâ gülşenimizden

Beyti bir Divan değer kuvvettedir.⁵⁶

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla 2.Selim de Kanunî gibi şiir ve şâirlerle ilgilenmiş, hatta kendisi de Selimî mahlasıyla şiirler yazmıştır. Bununla birlikte Bâkî'nin 2.Selim'e Divanında (övgü şiirleriyle) pek yer vermediği görülmektedir. Acaba Bâkî,2.Selim'i Kanunî kadar sevmemekte midir? Yoksa başka bazı sebeplerden dolayı mı Bâkî Divanı'ndaki 2.Selim'le ilgili övgü şiirleri az bulunmaktadır?

Tarihi kaynaklarda Bâkî'nin, 2.Selim'e cülûs kasidesi sunmasına rağmen müderrislikten uzaklaştırıldığı geçmektedir:

“Daima himayesini gördüğü bu büyük sultana (Kanunî) duyduğu samimi bağlılığını ve onun yüce şahsiyetini dile getiren ünlü mersiyesini yazdı. Son kısmı yeni padişaha (2.Selim) intisap vesilesi olan mersiyeinin ardından da 2.Selim tahta çıktığında

⁵⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,(1988) , Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , C. 3, 40-41

(15 Rebûlevvel 974/30 Eylül 1566) hemen bir cülûsiye takdim etti. Umduğu câizeyi bulamayışı bir yana Murat Paşa müderrisliğinden de azledildi.⁵⁷

Bâkî'nin Divanı'nda 2.Selim'e az yer vermesinin sebeplerinden birisi bu tarihi gerçek olabilir. Bunun yanı sıra 2.Selim 1566 ile 1574 tarihleri arasında yani 8 yıl padişahlık makâmında kalmıştır. Bu süre de Bâkî'nin 2.Selim'le irtibat kurup, onun ilgi ve iltifatını kazanması için yeterli gelmemiş olabilir. Gerçek sebep veya sebepler ne olursa olsun; Bâkî Divanı'nda Sultan 2.Selim'le ilgili 1 kaside ve bir de tahmis bulunmaktadır. Biz, özellikle cülûsiye kasîdesinde 2.Selim'in hangi yönlerinin övüldüğünü araştırdık ve 2.Selim'in padişahlıktaki üstünlüğü, adaletliliği, mutluluk dağıtıcılığı, cömertliği, sanatçıları koruyup gözetmesi, yardımseverliği ve dini koruyup gözetmesi bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Hudavend-i cihân sultan-ı âdil şâh-ı deryâ-dil
Ser-efrâz u serir-efrûz-ı tâc u taht-ı sultanî”⁵⁸

Padişahın dünyanın tamamına hükmettiği, adaletli ve deniz kadar cömert (mübalâğa) olduğu ve taç sahibi sultanların bile ona baş eğdiği söylenerek 2.Selim padişahlıktaki üstünlük ve benzersizlik bakımından övülmektedir.

“Bi-hamdi'llah şeref buldı yine mülk-i Süleymânî
Cülûs itdi sa'âdet tahtına İskender-i sâni”⁵⁹

Süleyman'ın (Kanunî) tahtına 2.İskender (telmih) gibi büyük bir padişah oturduğu için Allah'a şükredilerek 2.Selim'in padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Togup gün gibi zerrîn tâc ile burc-ı sa'âdetden
Yitişti şarkdan garba ziyâ-yı 'adl u ihsânî”⁶⁰

⁵⁷ Çavuşoğlu, Mehmet, (1991), İslam Ansiklopedisi, Bâkî Maddesi, TDV. Yay. , C. 4 ,İst. , 538

⁵⁸ Küçük, Sabahattin, (1994), Bâkî Divanı, TDK Yay. , Ank. , 17, Beyit: 7

⁵⁹ Age, 16, Beyit:1

⁶⁰ Age , 16, Beyit: 2

Padişahın mutluluk sarayından güneş gibi (teşbih) doğduğu ve adaleti ve yardımseverliği ile her yeri mutlu kıldığı söylenerek 2.Selim'in adaleti övülmektedir.

“Kafâ-dâr oldılar şîr ü peleng âhûya sahrâda
İderler şol kadar şimdi ri'ayet hakk-ı cîrânı ”⁶¹

Padişahın yüce adaleti sayesinde kimsenin kimseye hiçbir kötülük yapmadığı, hatta çölde aslan ile âhunun komşuluk haklarına dikkat eden iki iyi komşu gibi yaşadıkları söylenerek 2.Selim'in ne kadar âdil olduğu dile getirilmektedir.

“Elinde Hazret-i Dâvûdun âhendür ki mûm oldı
Ziyâ-bahş olsa âfâka n'ola şemşîr-i bürrânı ”⁶²

Hız. Dâvût'un (telmih) elinde demirin mum gibi erimesine nasıl şaşılmazsa, padişahın keskin kılıcının gökleri nurlandırmasına da şaşılmamadır, denilerek 2.Selim'in keskin kılıcı övülmektedir.

“İner Seyf âyeti gibi a'daya şemşîri
Hadîs-i tig-i pulâdın nice şerh ide Kirmânî ”⁶³

Padişahın kılıcının Seyf (kılıç) âyeti gibi (telmih-teşbih) gibi düşmanların başına indiği ve çelik kılıcının yaptıklarını (düşmanları öldürücülüğünü) açıklamanın mümkün olmadığı söylenerek 2.Selim'in kahramanlığı ve düşmanlarının kanını döken kılıcı övülmektedir. Beyitte şerh kelimesi tevriyelidir.

“Beşâretler zemîne âsmânun gözleri aydın
Cihânı rûşen itdi pertev-i envâr-ı Yezdânî ”⁶⁴

⁶¹ Age, 18, Beyit: 22

⁶² Age, 17, Beyit: 10

⁶³ Age, 17, Beyit: 12

⁶⁴ Age, 16, Beyit: 3

Padişahın güzel talih sahibi olduğu ve hükümdarlık dünyasında mutluluk tahtına onun oturduğu söylenerek, 2.Selim mutluluk kaynağı olma yönüyle övülmektedir.

“Kef-i cûdun keremler kim kılupdur ehl-i irfâna
Ol ihsânı gül ü nesrîne kılmaz ebr-i nîsânî ”⁶⁵

Senin bilgin ve sanatçılara yardım elinle yaptığın iyilik ve cömertliği gül ve nesrîn çiçeklerine bahar bulutu bile yapamaz, denilerek mübalağa yoluyla 2.Selim’in cömertliği ve sanatçıları,alimleri koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Şehâ resminde haddinden tecâvüz eylemez deryâ
Kef-i cûdun taşar gatmaz kerem vaktinde ‘ummânî ”⁶⁶

Cömertlikte deniz haddini aşarak seninle boy ölçüşemez, cömert elin yardım etmeye gelince okyanustan bile fazla dağıtır denilerek, gullüv derecesinde mübalağa ile 2.Selim’in benzersiz cömertliği övülmektedir.

“Penâh-ı dîn ü devlet pâdişâh-ı âsmân-rif’at
Cenâb-ı şeh Selim İbni Süleymân Hân-ı Osmânî ”⁶⁷

Padişahın din ve devlet korunağı ve gökler kadar yüce şerefe sahip, Süleyman Han’ın oğlu Selim Han olduğu söylenerek, 2.Selim’in dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

“İderler reh-nümâlıklar adem mülkine a’dâya
Guzâtun ellerinde nîzeler şem’-i şeb-istânî ”⁶⁸

⁶⁵ Age, 18, Beyit: 19

⁶⁶ Age, 18, Beyit: 20

⁶⁷ Age, 17, Beyit: 8

⁶⁸ Age, 17, Beyit: 14

Gazilerin ellerindeki mızrakların geceyi aydınlatan mum gibi (teşbih) din düşmanlarına yokluk diyârına (ölüm) yol göstereceği söylenerek, 2.Selim'in din düşmanlarına karşı savaşıllığı övülmektedir.

“Hudâvendâ sen ol çâpük-süvâr-ı mülk ü devletsin
Ki rahş-ı himmetün evvel kademde aldı meydânı ”⁶⁹

Ey padişah sen devletin ve ülkenin usta at binicisini (yönetici) ki yardım atın önceden meydanda yer aldı denilerek, 2.Selim'in yardım elini uzatmada üstün olması övülmektedir.

“Semender-veş semendün yanar od içre atar kendin
Su gibi akıdur degse şîrâr-i na'li sindânı ”⁷⁰

(Bu beyit yukarıdaki beyitle bağlantılıdır.) Padişahın yardım atının hızından dolayı nalının alev gibi ısındığı, hatta bu nala örs değse su gibi eriyeyeceği söylenerek, gülûv derecesinde mübalağa yapılarak yardım severlikte hiç kimsenin 2.Selim'den daha hızlı davranamayacağı dile getirilmektedir.

Bâkî, 2. Selim'in:

“Kudretin izhâr idüp Hak Hazreti 'azze ve cel
Cümle hûbân içre sen cânânı kılmış bî-bedel ”⁷¹

Matlalı bir gazeline tahmis yapmıştır. Bâkî'nin bu tahmisi yapmasında 2.Selim Han'a yakınlaşmak ve onun şâirlik yönünü okşayarak ilgi,iltifat ve ihsanlarını kazanmak istemesi söz konusudur. Nitekim tarihi kaynaklar da belirli bir süre sonra

⁶⁹ Age, 17, Beyit: 16

⁷⁰ Age, 17, Beyit: 17

⁷¹ Age, 92, 1. Bent, Beyit: 4-5

Bâkî'nin, Kanunî zamanında olduğu gibi 2.Selim'in ihsanlarına kavuştuğunu göstermektedir.⁷²

Bâkî'nin Kanunî Mersiyesi olarak bilinen 8 bendlik şiirlerinden 7.bend de 2.Selim'in tahta geçişini kutlamaya yönelik olarak kaleme alınmıştır.⁷³

Bu bendin genelinde çok büyük bir padişah olan Kanunî'den sonrada en az onun kadar iyi yönetici⁷⁴, güçlü yönetim sahibi⁷⁵, kahraman⁷⁶, mutluluk ve huzur dağıtıcı⁷⁷ bir padişahın (2.Selim) geldiği söylenerek 2.Selim övülmektedir.

Bâkî Divanı'nda 2.Selim'e sunulan övgü şiirleri incelendiğinde Sultan 2.Selim'in hangi yönlerinin daha çok övüldüğü ortaya çıkmaktadır.Araştırmamız sonucunda şu sonuçları elde ettik:

1) Bâkî Divanı'nda 2.Selim'in en çok padişahlık gücündeki üstünlük ve benzersizliği ile adaleti övülmektedir.Sultan Selim'e sunulan cülûs kasidesinde 4'er beyit bu özellikleri (padişahlık gücü ve adalet) kapsayan övgü şiirleridir.

2) İkinci sırada ise padişahın huzur ve mutluluk dağıtıcılığı (3 beyit) ile cömertlik ve sanatçıları koruyup gözetme (3 beyit) nitelikleri yer almaktadır.

3) Son sırada ise 2.Selim'in yardımseverliği (2 beyit) ve dini koruyup gözetmesi (2 beyit) yer almaktadır.

1.1.4. III.MURAT

Bâkî Divanı'nda üçüncü sırada övgü şiiri sunulan Osmanlı padişahı 3.Murat'tır. Bâkî, 3.Murat'a üç kaside yazmış, tercî-i bend şeklinde bir cülûs yazmış ve padişahın

⁷² Bkz, İslam Ans. , Bâkî Maddesi,...., 538

⁷³ Age, 79-80, Bent 7, 1 ila 8. Beyitler

⁷⁴ Age, 80, Bent 7, Beyit: 4

⁷⁵ Age, 80, Bent 7, Beyit: 5

⁷⁶ Age, 80, Bent 7, Beyit: 6

⁷⁷ Age, 80, Bent 7, Beyit: 7

bir gazeline de tahmis yapmıştır. Öncelikle 3.Murat'ın hayatının tezimizle ilgili bölümlerine yer veriyoruz:

III. MURAT: d.4 Temmuz 1546,Manisa-ö15/16 Ocak 1595,İstanbul) 3.Murad, zayıf iradeli, re'sen direktif vermekten âciz, muhtelif tesirler altında hareket eden bir hükümdardı. İlk zamanları vezir-i âzam Sokullu Mehmed Paşa'nın idaresi sayesinde iyi gittiyse de onun ölümünden sonra o kudrette bir hükûmet başkanı bulunmamasından dolayı devlet idaresine valide, haseki sultanlarla musahibler, paşalar ve saray ağaları müdahale eder olmuşlardır.

Yirmi bir sene padişahlık etmiş olan 3.Murad, sarayında kapalı bir hayat geçirmiş, ilk zamanlarında Cuma namazlarına çıkarken sonra onu da terk ederek sarayda namaz kılmağı âdet etmişti. Babası 2. Selim , ara sıra Edirne'ye gidip dolaştığı halde bu İstanbul'dan hatta sonraları sarayından dışarı çıkmamıştır.

3.Murad tettebbua ve eğlenceye meraklı ve kadına düşkün olup zamanını bunlarla geçirirdi. Kendisinin Muradî mahlasıyla Türkçe , Arapça ve Farsça Divanları olduğu gibi merakı olan tasavvuf vadisinde de 1001 H./ 1593 M. de yazdığı “Fütuhât-ı sıyam” isminde mühim bir eseri ile Şemseddin Sivasî tarafından şerh edilen “Esrarnâme” adında diğer bir eseri vardır.

3.Murad'ın nesih ve tâlik yazıları da güzel olup müverrih Âlî Menakıb-ı Hünerverân isimli eserini bu padişah adına kaleme almıştır.⁷⁸

Tarihi kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla 3.Murad da tıpkı Kanunî ve 2.Selim gibi şiirle ilgilenmiş ve Muradî mahlasıyla şiirler yazmıştır. 2.Selim zamanında ünü biraz daha artan ve Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa tarafından da korunan Bâkî , padişahın cülusundan sonra maaşı yükseltilerek müderrisliğin en yüksek derecesi olan Süleymaniye Medresesi müderrisliğine getirilmiştir.⁷⁹

Bununla birlikte bu dönemde Bâkî'nin yükselişini ve aldığı makâm ve ihsanları kötü bir şekilde etkileyen bir olay meydana gelmiştir :

“Bâkî, Ekim 1575'te Süleymaniye müderrisliği pâyesine yükseltildi. Bu makâma gelişinden bir ay sonra talihinin burcunda uğursuz bir yıldız görüldü. Rivayete göre

⁷⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , C. 3, 114-115

⁷⁹ İslam Ans. , Bâkî Maddesi , ... , 538

Nâmî adlı bir şâirin gazelinini,mahlas beytindeki ismi Bâkî'ye çevirmek suretiyle ona isnat ettiler.O gazeldeki:

“Gına sadrındaki mağrûr u nâ-âsûde serverden
Fena bezminde hâb-âlûd olan mestânemiz yeğdir ”

Beytinde şâir, içkiye düşkünlüğü meşhur olan 2.Selim'i, oğlu 3.Murat'a tercih ettiğini ima ediyor, dediler. Padişah (3.Murat) hiddete kapılarak şâiri azletti. Ancak onu himaye edenler hükümdara gazelin İstanbullu Nâmî'ye ait olup eski mecmualarda görüldüğünü söyleyerek şâirin bağışlanmasını sağladılar. Gerçekte ise bu gazel Bâkî Divanları'nda birçok yazma nüshada bulunduğu gibi basmalarında da yer almıştır. Gazelin şâiri kurtarmak gayesiyle Nâmî'ye isnat edilmiş olması mümkündür.

Bu hadisenin yatıştırılmasıyla Kasım 1576'da Edirne'de Selimiye müderrisliğine, Mart 1579'da 1000 altın terakki ile Mekke kadılığına tayin edildi. Mekke tarihini hazırlayıp padişaha takdim etti. Murâdî mahlasıyla şiirler yazan padişahın gazellerine yaptığı nazîrelerle hükümdarın alâkasını görmeye başladı. Temmuz 1586'da tekrar İstanbul kadılığına getirilip kısa bir zaman sonra Anadolu kazaskeri yapıldı (Ekim 1586). Burada iki sene hizmetten sonra azledilen Bâkî, üç yıl kadar açıkta kalışının ardından Mayıs 1591'de yine bu makâma iade edildi. Rumeli kazaskerliğine de getirilen Bâkî (Nisan 1592)yıllardan beri özlediği şeyhülislamlık makâmına gelemeden emekli edilmiştir.(Temmuz 1592)”⁸⁰

Tarihi kaynaklardan da anlaşıldığı gibi Bâkî, elde etmek istediği makâm, ihsanlar ve 3.Murat'ın sevgi ve iltifatını kazanabilmek için, elinden gelen bütün gayreti göstermiştir. Bu tutum o günün şartları düşünüldüğünde oldukça doğal, hatta bütün sanatçılar tarafından uygulanmıştır.

Biz, Bâkî Divanı'ndaki 3 kaside, 1 tercî-i bend ve 1 tahmisten yola çıkarak, araştırmamızı sürdürdük ve 3.Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü, Osmanlıya şeref kazandırması, adaletliliği, kahramanlığı, cömertliği, ilim ve fazilet sahiplerini koruması yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

⁸⁰ Age , ... , 538

“Hân Murâd ol kâ’inâtun kible-i ikbâli kim
Ka’be-i der-gâhına şâhân u dervîşân gelür ”⁸¹

3.Murat o kainatın talih kiblesidir ki onun kapısına şah ve dervişler kabeye gelir gibi ziyarette bulunurlar, denilerek teşbih ve mübalağa aracılığıyla 3.Murat’ın padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Nişân-ı baht u devlet gevher-i kân-ı sa’âdetdür
Gubâr-ı na’l-i esbi tâc-ı fark-ı husrevân üzre ”⁸²

Padişahın devletin ve talihin şerefi, mutluluk ocağının madeni (cevher) , atının nalındaki tozların bile diğer hükümdârların başındaki taşların üzerinde olduğu söylenerek, gulûv derecesinde mübalağa ve teşbih aracılığıyla 3.Murat’ın padişahlıktaki üstünlüğü ve benzersizliği övülmektedir.

“Zûr-ı dest-i devleti gürz-i girân-ı satveti
Düşmen üzre hamle-i Sâm u Nerîmân eyledi ”⁸³

Padişahın düşmanları kahreden ezici gücü ile düşmanlarına Sâm ve Nerîmân (telmih) gibi saldırdığı söylenerek 3.Murat’ın kahramanlığı ve düşmanlarına karşı savaşçılığı övülmektedir.

“Zamane âteş urdı hirmen-i a’dâ-yı bed-kîşe
Düşelden şu’le-i şemşîri Âzerbâycân üzre ”⁸⁴

⁸¹ Küçük, Sabahattin,(1994), Bâkî Divanı, TDK Yay. , Ank. , 20, Beyit: 10

⁸² Age, 25, Beyit: 9

⁸³ Age, 23, Beyit: 19

⁸⁴ Age, 25, Beyit: 13

Padişahın zamanında kötü niyetli düşmanların, Azerbaycan'da kılıçla bozguna uğratıldığı söylenerek, 3.Murat'ın fethediciliği ve düşmanlara karşı savaşçılığı övülmektedir.

“Şâh-ı âdil Hân Murâd ol kim nesîm-i 'adl ile
Lutfi bâğ-ı âlemi reşk-i gül-istân eyledi ”⁸⁵

Âdil hükümdar Sultan Murat'ın adalet rüzgârı (teşbih) ile dünyanın gül bahçeleri gibi güzel koktuğu güzelliklere bezendiği söylenerek, 3.Murat'ın adaletiyle sağladığı güvenilir ve güzel ortam övülmektedir.

“Âlemi gül gibi handân itdi devr-i devleti
Ahd-i adli i'tidâl-i mâh-ı nîsân eyledi ”⁸⁶

Bu beyit ile yukarıdaki beyit birbiriyle bağlantılıdır.) Padişahın yönetimi sırasında dünyanın gül gibi gülümsediği (mutluluktan), adaletiyle de nisan ayındaki gibi dengeli ve huzur verici bir ortamın oluştuğu söylenerek, 3.Murat'ın adaleti ve sağladığı güvenilir ortam övülmektedir.

“Âleme çekdi simât-ı ni'met-i bî-minnetin
Şâhlar şeh-zâdeler der-gâhına mihmân gelür ”⁸⁷

Padişahın minnetsiz sofrasının nimetlerinden şah ve şehzâdelerin misafir gibi faydalandıkları söylenerek mübalağa yoluyla 3.Murat'ın cömertliği övülmektedir.

“Dili dürr-i ma'ârifden kefi bezl-i 'avârifden
Dem-â-dem eyler isbât-ı fazîlet bahr u kân üzre ”⁸⁸

⁸⁵ Age, 23, Beyit: 17

⁸⁶ Age, 23, Beyit: 18

⁸⁷ Age, 20, Beyit: 12

⁸⁸ Age, 25, Beyit: 10

Padişahın gönlünün ma'rifet incisi, elinin ise âriflerin bolluğu gibi (teşbih) deniz ve toprakta (yeryüzünde) üstünlüğünü ispat ettiği belirtilerek Sultan 3.Murat 'ın engin ilmi ve fazilet sahibi insanları koruyup gözetmesi övülmektedir.

Bâkî,3.Murat'ın tahta geçmesinden dolayı 8'er beyitten oluşan 5.bendlik tercî-i bendinde⁸⁹ de padişahın kasidelerde övdüğü vasıflarını dile getirmiştir.3.Murat'a sunulan tercî-i bendleri, sırayla ve tek tek inceledik ve şu sonuçlara ulaştık:

1. Bendde III. Murat'ın Övülen Yönleri: Bu bendin ilk 7 beyitinde 3.Murat'ın talih ve mutluluk kaynağı olması ve varlığıyla dünyaya ve devlete şeref vermesi övülmektedir.⁹⁰

“Kâ'inâtı kıldı mir-ât-ı cemâl-i Şâhdan

Gark-ı envâr-ı hidâyet Rabb-i 'izzet subh-dem ”⁹¹

Allah'ın, padişahın yüzünün aynasıyla kâinatı hidâyet nurlarına boğduğu ve 3.Murat'ın her tarafa esenlik getirdiği söylenerek onun varlığıyla dünyaya şeref vermesi övülmektedir.

Diğer beyitlerde de padişahın tahta geçmesiyle önceden beri arzulanan bir dileğin yerine gelip taht ve tacın şereflendiği⁹² , devlet ve milletin şeref bulduğu⁹³ , devletin gözünün aydınlandığı⁹⁴ , kutlama davullarının felek tarafından çalındığı⁹⁵ taht ve tacın yüceldiği⁹⁶ söylenerek 3.Murat'ın varlığıyla şeref verme yönü övülmektedir.

⁸⁹ Age, 86-89, 1 ila 5. Bentler

⁹⁰ Age, 86, 1. Bent, 1 ila 7. Beyitler

⁹¹ Age, 86, 1. Bent, Beyit: 2

⁹² Age, 86, Beyit: 3

⁹³ Age, 86, Beyit: 3

⁹⁴ Age, 86, Beyit: 5

⁹⁵ Age, 86, Beyit: 6

⁹⁶ Age, 86, Beyit: 7

Bendlerin 8.beyti ise nakarat şeklinde bütün bendlerin sonunda tekrar edilmektedir:

“Sâye-i Yezdân penâh-ı dîn ü devlet Hân Murâd
Dâver-i devrân mu’izz-i saltanat Sultan Murad ”⁹⁷

Padişahın Allah’ın gölgesi (halifesi), din ve devletin sığınağı, zamanın usta devlet yöneticisi ve saltanatın şeref kaynağı olduğu belirtilerek, 3.Murat hükümdarlık ve bir halife olarak dini koruyup gözetme yönleriyle övülmektedir.

2. Bendde III. Murat’ın Övülen Yönleri: Bu bendin birinci, dördüncü ve yedinci beyitlerinde Sultan Murat’ın varlığının yüceliği ve önemi dile getirilmektedir⁹⁸. Bunun dışında:

“Çeşme-sâr-ı sebze-zâr-ı devletinden reşhadur
Âb-ı rûy-ı hançer-i kişver-güşâ-yı saltanat ”⁹⁹

Padişahın ülkeler fetheden bahçenin suyuyla her yeri huzur ve mutluluğa bürüdüğü söylenerek, 3.Murat’ın fethettiği ülkelere de barış ve esenlik götürmesi övülmektedir.

Yine bu bendin 5.beytinde¹⁰⁰ padişahın düşmanların kanını döken kılıcıyla birlikte saltanat bayrağının ilerlemesi (fethettiği ülkelerin çoğalması) istenerek yine 3.Murat’ın kahramanlığı ve fetihleriyle birlikte insanlığa (aslında) mutluluk dağıtması övülmektedir.

3. Bendde III. Murat’ın Övülen Yönleri: Bu bendde padişahın Adaletle hükmetme gücü ve yönü üzerinde durulmaktadır. Sadece bu bendin 6.beytinde¹⁰¹ yine

⁹⁷ Age, 86, Beyit: 8

⁹⁸ Bk ,Age, 87

⁹⁹ Age, 87, Beyit: 3

¹⁰⁰ Age, 87, Beyit: 5

¹⁰¹ Age, 88, Beyit: 6

3.Murat'ın hükümdarlıktaki üstünlüğü dile getirilmektedir. Geriye kalan beyitlerde ise adalet ve adaletle yönetme gücü dile getirilmektedir.

“Sensin ey çeşm-i çerâg-ı dûdmân-ı ma’delet
Şem-i nûr-efşân-ı bezm-i hânedân-ı ma’delet”¹⁰²

Adalet çırasının gözü (kaynağı) ve adalet hanedanında kurulan meclisin nur dağıtan mumu sensin denilerek, 3.Murat adaletle hükmederek mutluluk dağıtması yönüyle övülmektedir. Bu bendin 2, 3, 4 ve 5.beyitlerinde de padişahın bu yönü üzerinde durulmaktadır.

4. Bendde III. Murat'ın Övülen Yönleri: Bu bendde sırayla padişahın adaleti ve zaferleri¹⁰³, üstünlüğü ve fermanlarının gücü¹⁰⁴, güzel yaradılışının âlemi bezeyip süslemesi¹⁰⁵, fazilet ve kemal sahiplerini koruyup gözetmesi¹⁰⁶, halkını ve insanları her türlü kötülükten koruması¹⁰⁷ ve yaradılış güzelliği¹⁰⁸ övülmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi her bendin son beyti ise nakarat şeklinde tekrar edilmektedir. Bunun sebebi de kuşkusuz cülûsiyenin tercî-i bend şeklinde yazılmasıdır.

5.bendin tamamı, Bâkî'nin 3.Murat için istediği dilek ve yaptığı dualardan oluşmaktadır.¹⁰⁹

Bâkî, Divanı'nda Sultan Murat Han'ın bir gazeline de tahmis¹¹⁰ yapmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi Bâkî'nin bu tavrı padişahın sevgi ve iltifatını kazanmak için

¹⁰² Age, 87, Beyit: 1

¹⁰³ Age, 87-88, 2 ila 5. Beyitler

¹⁰⁴ Age, 88, Beyit: 2

¹⁰⁵ Age, 88, Beyit: 3

¹⁰⁶ Age, 88, Beyit: 4

¹⁰⁷ Age, 88, Beyit: 5

¹⁰⁸ Age, 88, Beyit: 6

¹⁰⁹ Age, 89, 5. Bent

¹¹⁰ Age, 96-97

3.Murat'ın şâirlik yönünü okşamaya yöneliktir. Nitekim tarihi kaynaklarda da bu yönde bilgi bulunmaktadır:

“Murâdî mahlasıyla şiirler yazan padişahın gazellerine yaptığı nazirelerle hükümdarın alâkasını görmeye başladı.”¹¹¹

Bâkî Divanı'nda 3.Murat'a sunulan övgü şiirleri incelendiğinde padişahın hangi yönleriyle daha çok övüldüğü ortaya çıkmaktadır. Araştırmamız sonucunda şu sonuçları elde ettik:

1) Bâkî Divanı'ndaki 3.Murat'a sunulan kaside ve terci-i bend genelinde padişahın en çok hükümdarlık gücü ve varlığıyla dünyaya ve Osmanlı Devleti'ne şeref kazandırma yönü (19 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada padişahın adaletle hükmetme gücü ve yönü yer (9 beyit) almaktadır.

3) Daha sonra 3.Murat'ın kahramanlık, fethedicilik ve düşmanlara karşı savaşçılık yönü (8 beyit) ile cömertlik ve ilim, fazilet sahiplerini koruyup gözetme yönleri (3 beyit) gelmektedir.

1.1.5. III. MEHMET

Bâkî Divanı'nda kendisine övgü şiiri sunulan son padişah Sultan 3.Mehmet'tir. Bâkî, 3.Mehmet için 10 kasîde yazmış ve padişahı şiirleriyle övmüştür. Biz, 3.Mehmet'in hayatının tezimini ilgilendiren bölümlerine yer veriyoruz:

III. MEHMET: (d.26 Mayıs 1566,Manisa-ö.21 Aralık 1603,İstanbul) 3.Murad'ın büyük oğlu olup Manisa sancakbeyi iken babasının yerine 1003 H. /1595 M. de hükümdar olmuştur. Bunun saltanatı zamanında da, babası devrinde alışılan devlet işlerine müdahale, daha geniş ölçüde devam etmiştir. Sancak beyliğinin saltanata gelen son Osmanlı padişahı budur.

3.Mehmed, tab'an zayıf iradeli ve safdil olup çok tesir altında kalırdı. Validesi Safiye Sultan kendisi üzerinde müessir olup îcabında verdiği iradeyi geri aldırırdı. 3.Mehmed mûtekid ve Hz. Peygambere çok hürmetkar olup isimleri zikredildikçe ayağa

¹¹¹ İslam Ans. ,Bâkî Maddesi , ... , 538

kalkmayı İtiyat edinmişti. Bu da babası gibi sarayda kalmak istemişse de yeniçerilerin ısrarları üzerine Eğri seferine çıkmış ve Haçova meydan muharebesini kazanmıştır. Şuara tezkiresi yazmış olan Riyazî, 3.Mehmed'in Adlî mahlasıyla diye bir gazelini tezkiresine koymuştur ki son beyit şudur :

Dilber oldur Adliya, kim hışmidicek âşıkâ
Boynunu bend eylerin zülf-i hümâyunum diye

Olayların tetkiki, bu hükümdarın çok terbiyeli, halîm, vakarlı, sakin ve aynı zamanda vehimli ve işlerinde müteredit olduğunu gösteriyor. Celâli isyanları ve İran vaziyeti sebebiyle teessüründen çok defa yemek ve içmekten kesilirmiş. Ölümünde bu teessürün ve hem de büyük oğlu şehzade Mahmud'un ölümünden mütevellid vicdan azabının tesiri vardır; genç, yani otuz sekiz yaşında vefat etmiştir.¹¹²

Hayatının son 5 yılında 3.Mehmet'in padişahlık dönemini gören Bâkî'nin, bu padişaha diğerlerinden daha fazla övgü şiiri yazması dikkat çekicidir. Hayatı boyunca el üstünde tutulan ve yaşadığı dönemdeki padişahların hemen hemen tamamından ilgi ve ihsan gören Bâkî, acaba hangi sebeple 3.Mehmet'e daha fazla sayıda kaside sunmuştur?

Bu sorulara cevap vermek aslında pek de zor değildir. Çünkü,tarihi kaynaklarda Bâkî'nin çok isteyip de elde edemediği “Şeyhülislamlık” makâmına olan aşırı düşkünlüğünden bahsedilmektedir:

“3.Mehmet'in Cemâziyelevvel 1003'te (Aralık 1594) tahta geçişi, bir köşede unutulmuş ve küskün bekleyen Bâkî'nin içindeki ümitleri canlandırdı. Tekrar bir mevkiye gelebilmek arzusu ile kendisine kasideler sunduğu hükümdar onun bu dileğini karşılıksız bırakmayarak yaşlı şâiri yeniden Rumeli kazaskerliği makâmına getirdi. Ancak daha önce kendisinin azline sebep olduğu Şeyhülislam Bostanzâde'nin oyunu ile altı yedi ay kadar sonra buradan uzaklaştırıldı.(Ağustos 1595)

Yine bir köşeye atılan Bâkî, padişaha kasideler sunarak eski makâmına dönebilmek için devamlı ricalarda bulunup üç yıllık bir bekleyişten sonra yeni sadrazam Hadım Hasan Paşa'nın yardımı ile Şubat 1598'de üçüncü defa Rumeli kazaskeri oldu. Bostanzâde'nin ölümü üzerine şeyhülislamlık yolu kendisine bir kere daha açılmış görünürken, sadrazamın bütün gayretine rağmen, padişah üzerinde derin nüfuzu

¹¹² Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , C. 3, 115

bulunan eski ders arkadaşı Hoca Sâdettin Efendi bu makâma getirildi. Sadrazamın çok geçmeden idamı ile hâmisini kaybeden ve ümitleri suya düşen Bâkî de istifa etti.(Muharrem 1008/Ağustos 1598) Bir yıl geçtikten sonra Hoca Sâdettin Efendi vefat ettiğinde ise son defa uyanan şeyhülislamlık ümidi de Sun'ullah Efendi'nin tayini ile tamamen yıkıldı. Artık iyiden iyiye ihtiyarlamış ve çökmüş koca şâirin zayıf ve sinirli bünyesindeki hastalıklar bu darbeyle daha da artarak konağındaki câriyelere hiddetlendiği bir sırada 23 Ramazan 1008 /7 Nisan 1600) Cuma günü vefat etti.¹¹³

Tarihi kaynakların ışığında, Bâkî'nin 3.Mehmet'e niçin övgü şiiri yazmada bu kadar dikkatli davrandığı hemen ortaya çıkmaktadır. Hayatı boyunca şeyhülislam olmak isteyen ve bu uğurda insan üstü bir gayret gösteren büyük şâir Bâkî, hayatının son demlerinde bile olsa bu mevkiye gelmek istemiş, bu yüzden de 3.Mehmet'e diğer padişahlara sunduğundan daha fazla övgü şiiri yazmıştır. Bu şâirin yaradılışı ile ilgili bir tutumu olarak ölene dek devam etmiştir.

Bâkî,çok isteyip de ulaşamadığı şeyhülislamlik makâmı dışında hemen hemen bütün mevkilere gelmiş ve kendi döneminin “Sultan şâiri” olarak tanınip kabul edilmiştir. Onun şeyhülislamlığa ulaşamaması, büyük bir şâir olarak yaşadığı dönemdeki padişahlardan diğer devlet büyüklerine varıncaya kadar herkesten ilgi, saygı ve iltifat görmesine engel olmamıştır. Tarihi kaynaklar da bunları desteklemektedir.

Biz, Bâkî Divanı'ndaki kasidelerden yola çıkarak 3.Mehmet'in padişahlıktaki üstünlüğü, kahramanlığı, yaradılış güzelliği, cömertliği ve halkına güven vermesi bakımlarından övüldüğünü tespit ettik. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Farkında tâc-ı devlet ü ikbâl ser-firâz
Tahtında taht-ı izzet ü baht eyler iftihâr”¹¹⁴

¹¹³ İslam Ans. , Bâkî Maddesi , ... , 538

¹¹⁴ Küçük, Sabahattin, (1994), Bâkî Divanı, TDK Yay. ,Ank. , 26, Beyit: 9

Padişahın yüce makâmına devlet tâcı ile talihin boyun eğdiği (teşhis) ve bahtın onun zamanını gördüğü için övündüğü söylenerek 3.Mehmet mutluluk ve talih kaynağı olarak padişahlıktaki üstünlüğü bakımından övülmektedir.

“Âsitânı hâkine muhtâc mutlak hâs u ‘âm
Yalunuz kullar degül tahtında sultanlar bile”¹¹⁵

Padişahın kapısının toprağına halk ve yüksek kesimden herkesin mutlaka muhtaç olduğu, hatta sadece halk tabakasının değil diğer sultanların bile buna muhtaç olduğu söylenerek, Sultan Mehmet Han padişahlıktaki üstünlük ve benzersizlik bakımından övülmektedir.

“Adûyı dil-figâr itdi peleng-âsâ şıkar itdi
Muhassal âşikâr itdi neberd-i Şîr-i Yezdânı”¹¹⁶

Padişahın, düşmanlarını kaplan gibi avladığı ve Allah’ın aslanı Hz.Ali gibi (telmiş) savaşlarda kendini gösterdiği belirtilerek 3.Mehmet’in kahramanlığı övülmektedir.

“Cânına minnet bilür Dârâyı der-bân eylese
Hak bu kim Dârâ degül yanınca İskender bile”¹¹⁷

Eğer Dârâ’yı elinden bağlayıp (telmiş) esir etse o bunu canına minnet bilerek sevinçli karşılar, hatta yanında İskender’i bile esir etse o da buna sevinir, denilerek 3.Mehmet’in savaşlardaki kahramanlığının ne denli üstün olduğu dile getirilmektedir.

¹¹⁵ Age, 29, Beyit: 12

¹¹⁶ Age, 34, Beyit: 12

¹¹⁷ Age, 29, Beyit: 13

“Ahdi zamanı emn ü emân-ı cihâniyân
Şâh-ı huçeste-tâli’u ferhunde-rûzgâr”¹¹⁸

Padişahın zamanının herkesin huzur ve emniyet içinde olduğu bir dönemi kapsadığı, çünkü onun güzel talih ve mutlu bir devre hükmettiği belirtilerek 3.Mehmet’in sağladığı güvenlik ortamı övülmektedir.

“Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pûlâdın
Belâ Ye’cûcına sedd eyledi İskender-i sâni”¹¹⁹

Dünyanın onun zamanında güvenlik kazandığı ve padişahın çelik kılıcıyla belâlara (her türlü haksızlığa) 2.İskender gibi (telmih) engel olduğu belirtilerek 3.Mehmet’in zamanında kötülüklerin engellenmesi ve sağladığı huzur ve güvenlik ortamı övülmektedir.

“Şeh-i kişver-sitân Sultan Mehmed Hân-ı Gâzî kim
’Adûnun ırkını kat eyledi şemşîr-i bürrânî”¹²⁰

Ülkeler fetheden Gazi Sultan Mehmet Han’ın düşmanların soyunu keskin kılıcıyla yok ettiği söylenerek padişahın düşmanlara karşı savaşçılığı ve ülkeler fethetmesi övülmektedir.

“Misâl-i halka-i zülf-i girih-gîr-i ham-ender-ham
Biri birine koydı tîg-i kahrûn kâfir-istânî”¹²¹

¹¹⁸ Age, 27, Beyit: 17

¹¹⁹ Age, 33, Beyit: 5

¹²⁰ Age, 33, Beyit: 10

¹²¹ Age, 35, Beyit: 27

Sokullu'nun büyük gayretler göstererek Zigetvar kalesini Allah'ında yardımıyla fethettiği söylenerek , sadrazamın fetihçiliği ve vezirlikteki üstün gayreti övülmektedir.

Kanunî Mersiyesinin sekizinci bendindeki beş beyitte Sokullu'nun üstünlüğü , birinci beyitte ise fetihçiliği övülmektedir. Övgü şiirinde tarihi bir gerçeğe de yer verilmesi ; Sokullu'nun gerçek yönleriyle Bâkî tarafından övüldüğünü göstermektedir.

1.2.2. SEMİZ ALİ PAŞA

Bâkî'nin Divanında övdüğü bir diğer sadrazam Semiz Ali Paşa'dır. Bâkî , Semiz Ali Paşa'ya iki kaside sunmuştur. Biz , Ali Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz :

SEMİZ ALİ PAŞA: Hersek sancağında şimdi Bosna'da Paraca (Brazzo) kasabasında Braçiç ailesinden Hüseyin adında bir potur'un (yani Bogomil mezhebinde Hıristiyan iken İslamiyet'i kabul etmiş birinin) oğludur. Devşirme yoluyla saraya girmiş ve 952 H. (1545 M.)'de emîr-i âlem olarak Enderun'dan çıkmıştır. Bir sene sonra Yeniçeri ağalığında, Rumeli beylerbeğliği, Mısır valiliği ve kubbe vezirliğinde bulunup ikinci vezir iken Rüstem Paşa'nın vefatı üzerine vezir-i âzam olmuştur (968 H.=1561) Ali Paşa'nın vefatı tarihi olan 972 senesi sonuna (28 Temmuz 1565) kadar bu makâmı güzel idare etmiştir; bunun vezir-i âzamlığı zamanında Avusturya ile sekiz senelik bir mütareke aktedilmiştir. Uzun boylu, çok şişman olduğundan kendisini taşıyabilecek at az bulunurmuş. Latifeci ve hoş sohbet imiş. Edirne'deki Ali Paşa çarşısı buna aittir. Eyyub'ta Akarçeşme'deki çeşmeler de bunun eseridir; kabri Eyyub camii avlusunda Hacı Beşir Ağa türbesinin yanındaki mahallededir.¹³²

Biz , Bâkî Divanında Ali Paşa'nın hangi yönleriyle , ne kadar ve niçin övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

¹³² Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , C. 2, 551-552

Semiz Ali Paşa'nın Bâkî Divanı'nda cömerliği, sadrazamlıktaki üstünlüğü, yardımseverliği, adaletliliği ve yaradılış güzelliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Âsmân- pâye hümâ-sâye 'Ali Pâşâ kim
İremez tâk-i celâline kemend-i efkâr”¹³³

Sadrazamın gökler ve Hümâ kuşu (telmi) kadar yüce mertebeli ve onun makâmına fikirlerin ulaşamayacağı söylenerek mübâlağa ile Ali Paşa'nın sadrazamlıktaki üstünlüğü ve benzerliği övülmekte ve onun yaptıklarını dile getirmenin bile mümkün olmadığı anlatılmaktadır.

“İşigi taşı imiş yüz sürece hayf diyü
Taşdan taşa döger başını şimdi enhâr”¹³⁴

Sadrazam'ın ayağı toprağına yüz sürmek için nehirler başını taştan taşa vurduğu (hüsn-i ta'lil , mübalağa) söylenerek Ali Paşa'nın sadrazamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Şöyledür keff-i güher-pâşî yemîn itmek olur
Ki atâsından irer bahre gînâ kâne yesâr”¹³⁵

Onun mücevher dağıtan elinin dağıttıklarından denizin bile bıkip usanacağı (mübalağa) ifade edilerek Ali Paşa'nın cömertlikteki benzersizliği övülmektedir.

“Bahr-i eltâf-ı keremdür keff-i gevher-bahşî
N'ola gird-âb-sıfat olsa müdevver hâtem”¹³⁶

Sadrazamın cömertlik yardımlarının denizi ve elinin de mücevher dağıttığı söylenerek Ali Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

¹³³ Küçük, Sabahattin, (1994), Bâkî Divanı, TDK Yay. ,Ank. ,41, Beyit:28

¹³⁴ Age,42, Beyit:37

¹³⁵ Age,42, Beyit:33

¹³⁶ Age,45, Beyit:20

“Manzar-ı himmetinün küngüre-i rif’atine
İremez sarsar-ı tûfân-ı fenâ birle gubâr”¹³⁷

Yardımlarının mertebesine kötülük tufanının bir toz parçasının bile erişemeyeceği söylenerek Ali Paşa’nın yardımseverliğiyle dağıttığı mutluluk övülmektedir.

“Serverâ câmı mı var devletün eyyâmında
Sünbülün turrasına el uzada şâh-ı çenâr”¹³⁸

Onun yönetimi sırasında çınar ağacının sünbülün saçına el uzatarak haksızlık yapamayacağı söylenerek, Ali Paşa’nın adaletiyle sağladığı asayiş ortamı övülmektedir.

“Eylemez kimse bu gün kimse elinden nâle
Bezm-i işretde meger mutrîb elinden evtâr”¹³⁹

Hiç kimsenin hatta müzik aletlerinin bile haksızlıktan dolayı inlemeyeceği (mübalağa) söylenerek Ali Paşa’nın adaletiyle sağladığı güvenlik ortamı övülmektedir.

“Âb u gil müşğ ü gül-âb ola çemen sahnında
Bûy-ı hulkıyla güzâr itse nesîm-i eshâr”¹⁴⁰

Onun yaradılış kokusuyla toz-toprağın müşk kokusu ve gül suyuna bezenerek güzelleşeceği söylenerek, Ali Paşa’nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

Bâkî Divanı’nda Ali Paşa’nın hangi yönlerinin daha çok övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar elde edilmektedir.

1) Bâkî Divanı’nda Ali Paşa’nın en çok cömertliği (7 beyit) övülmektedir.

¹³⁷ Age,42, Beyit:36

¹³⁸ Age, 42, Beyit: 38

¹³⁹ Age, 42, Beyit: 39

¹⁴⁰ Age, 41, Beyit: 30

2) İkinci sırada Ali Paşa'nın sadrazamlıktaki üstünlüğü (4 beyit) yer almaktadır. Üçüncü sırada yardımlarıyla mutluluk dağıtma (3 beyit) ve adaletle güvenlik ortamı sağlama (3 beyit);son sırada ise 1 beyitle yaradılış güzelliği yer almaktadır.

Tarihte "Ali Paşa Vergisi" adıyla pek de hoş olmayan bir nam bırakan Semiz Ali Paşa'nın Bâkî tarafından yazılan 2 kaside de cömertlik ve sadrazamlıktaki yücelik gibi vasıflarla övülmesi dikkat çekici bir tezat teşkil etmektedir. Bizce Bâkî, övgü şiirleriyle Ali Paşa'nın gerçek yönlerini ortaya koymaktan çok, onun yardım, ihsan ve korumasını elde etmeye çalışmış olmalıdır.

1.2.3. KUBAD PAŞA

Bâkî Divanı'nda övülen bir diğer devlet büyüğü Kubad Paşa'dır. Tarihi kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Kubad Paşa, Halep Beylerbeyliği yapmış bir devlet büyüğüdür.

"(Bâkî) 1556 yılında Halep kadılığına tayin edilen hocasıyla birlikte gitti ve orada kadı nâibliği yaptı.O sırada hocasına "râiyye", Halep Beylerbeyi Kubad Paşa'ya da "hilâl" redifli bir kaside sundu.¹⁴¹

Biz, Bâkî Divanı'nda Kubad Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

Kubad Paşa'nın Bâkî Divanı'nda cömerliği, sadrazamlıktaki üstünlüğü, yardımseverliği, kahramanlığı ve yaradılış güzelliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir.Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

"Bülend-himmet-i devrân Kubad Pâşâ kim
Hilâl-i çarha mahal meclisinde saff-ı ni'âl"¹⁴²

Onun yüce mertebesi yanında hilâle ancak ayak pabuçluğu yaraşır (mübalağa-teşbih) denilerek Kubad Paşa'nın yüce makâmı ve üstünlüğü övülmektedir.

¹⁴¹ İslam Ans, Bâkî Maddesi, ... , 537

¹⁴² Küçük, Sabahattin, (1994) , Bâkî Divanı, TDK Yay. , Ank., 50, Beyit: 16

“Revâk-ı manzar-ı Divanı tâk-ı eyvânı
Hilâl-i burc-i sa’âdet sipihr-i câh u celâl ”¹⁴³

Mutluluk burcundaki (teşbih) hilâlin divanının saçağı, köşkünün süslemelerinin ise yücelik ve rütbe göğü (teşbih) olduğu belirtilerek Kubad Paşa’nın yüce makâmı ve üstünlüğü övülmektedir.

Kef-i cevâdı pür eyler sehâb dâmânın
Sehâb egerçi virür dâmen ile vakt-i nevâl ”¹⁴⁴

Cömert eliyle bulutun eteğini doldurduğu (teşbih) bulutun ise ondan aldıklarını zamanı gelince dağıttığı (hüsn-i ta’lil) söylenerek Kubad Paşa’nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Atâ-yı kân-ı kef-i zer-feşânına nisbet
Nevâl ü feyz-i sehâb-ı sikâl bir miskâl ”¹⁴⁵

Altın dağıtan eline göre bulutun dağıttıklarının zerre gibi kaldığı (gultiv derecesinde mübalağa) söylenerek Kubad Paşa’nın cömertlikteki benzersizliği övülmektedir.

“Dem-i vegâda çü pây-i semendi deprense
Sipihre lerze düşer arza irişür zilzâl ”¹⁴⁶

Savaş sırasında atının toprağa basmasıyla korkudan göklerin titreyeceği ve yeryüzünü de depremin kaplayacağı söylenerek Kubad Paşa’nın savaşçılığı ve kahramanlığı övülmektedir.

¹⁴³ Age, 50, Beyit: 18

¹⁴⁴ Age, 50, Beyit: 20

¹⁴⁵ Age, 51, Beyit: 27

¹⁴⁶ Age, 50, Beyit: 22

“Şehâda Hâtem-i Tay defterini tayy itdi
Gazâda Seyid-i Gâzi hikâyetin battâl”¹⁴⁷

Cömertliği ile ünlü Hâtem-i Tay’ın onun cömertlik defterini tuttuğu (telmiş), savaş hikâyelerinin ise Seyyid-i Gâzi’ninkinden (telmiş) daha üstün olduğu söylenerek Kubad Paşa’nın savaşçılığı ve kahramanlığı övölmektedir.

Bâkî Divanı’nda Kubad Paşa’nın hangi yönlerinin daha çok övöldüğu araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

1) Bâkî Divanı’nda Kubad Paşa’nın en çok cömertliği (7 beyit) övölmektedir.

2) İkinci sırada devlet yönetimindeki ve makâmındaki üstünlüğu (4 beyit), daha sonra ise kahramanlığı (2 beyit) ve güzel yaradılışıyla mutluluk dağıtması (1 beyit) övölmektedir.

1.2.4. EBUSSUUT EFENDİ

Bâkî Divanı’nda övölen devlet büyüklerinden biriside “müfti’z zaman” vasfıyla tanınan Ebussuut Efendidir. Bâkî Divanı’nda Ebussuut Efendi’ye yönelik 3 kaside bulunmaktadır. Biz, Bâkî’nin Ebussuut Efendi’yi nasıl, ne kadar ve hangi sebeplerle divanında övdüğüne geçmeden önce; Ebussuut Efendi’nin hayatının tezimizle ilgili bölümüne yer veriyoruz:

EBUSSUUT EFENDİ: 16. yüzyıla şeref veren değerli alimlerin sonuncusudur. Ceddi İskilib’in Direklibel köyünden olduğu için zamanın modasına uygun olarak İmadî denilmiştir. Babası şeyh Mehmed Yavsî’dir. Ebussuud Efendi İstanbul’da Müderris köyünde ve daha doğru rivayete göre Eyyub Nişancısı’ndan babasının tekkesinde (şimdiki Sivasî tekkesi) 896 H. (1491 M.)’de doğmuştur.

Ebussud Efendi, uzun müddet meşhur Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi’den ders gördükten sonra ona damat oldu ve sonra İbn-i Kemal’den tahsilini ikmal ile icazet aldı. 922 H. (1516 M.)’de iptida Çankırı’da verilen bir müderrislikle tedris hayatına

¹⁴⁷ Age, 50, Beyit: 20

başladı; muhtelif yerlerde müderrislik ettikten sonra 934 H. (1527 M.)’de Sahn müderrisi ve daha sonra İstanbul kadısı ve 944 H. (1537 M.)’de Rumeli kazaskeri olup 952 H. (1545 M.)’de Şeyhü’l-İslam tâyin edildi ve yirmi sekiz sene bu makâmda kaldı. 982 H.(1574 M.)’de seksen yaşını geçtiği halde vefat etmiştir. Kabri Eyyub’ta Oyuncakçılar içinde Sokullu Mehmed Paşa türbesinin yanındaki mektebinin bahçesindedir.

Ebussuut Efendi’nin ilmî kudretini takdir eden Kanunî Sultan Süleyman Bayezid müderrisliği ile beraber o tarihte üç yüz akçe yevmiyesi olan müftülük (Şeyhü’l-İslamlık) vazifesi ilk kısmını pâdişaha takdim ettiği *İrşadü’l-akli’s-selim ilâ mezâye’l-kur’ani’l-azim* isimli Arapça tefsiri sebebiyle beş yüz akçeye çıkarılmış, tefsiri tamamlayıp takdim eylediği zaman ise yevmiyesi altı yüz akçe olmuştur. Ebussuut’un tefsiri ulema arasında Keşşaf ve Kaddî Beyzavî tefsirlerinden sonra üçüncü olarak kabul edilmiş olup bastırılmıştır. Bu tefsirden başka *Fetavây-ı Ebussuud* ile bazı eserlere haşiyeleri vardır.

Kanunî Sultan Süleyman zamanındaki arazi kanunlarında kendisine mesele olarak sorulan maddeleri fetva vererek şer’ileştirdiği görülür.

Ebussuut Efendi’nin Arapça şiirleri pek yüksektir. Bazı Arap alimleri tarafından şerhedilen Kaside-i mîmîyye’si ile Kanunî’nin vefatına söylediği mersiyesi Arapça’da söylenen en güzel şiirlerdendir; Türkçe manzumeleri kuvvetsizdir.¹⁴⁸

Tarihi kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla Ebussuut Efendi şeyhülislamlık makâmına ulaşıp ölünceye kadar burada kalabilmiş bir ilmî seviye ve güce sahip bir insandır.

Bâkî’nin, divanında Ebussuut Efendi’ye yer vermesinde onun nüfûzundan faydalanma isteği etkili olmuş olmalıdır. O günlerin şartları değerlendirildiğinde şeyhülislamlığın çok etkili bir konuma sahip olması ve Bâkî gibi akıllı ve ileri görüşlü bir şâirin de böyle bir gücü de arkasına almak istemesi oldukça doğaldır.

Biz, Bâkî Divanı’nda Ebussuut Efendi’nin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

Ebussuud Efendi’nin Bâkî Divanı’nda fazilet ve ilimdeki üstünlüğü, cömerliği, etrafına güven vermesi ve güzel talihliliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

¹⁴⁸ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , C. 2, 677-679

“İmâm-ı saff-ı efazıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hâce-i huçeste-hısâl ”¹⁴⁹

Fazilet safının en ileri geleni, din ve dünya işlerinin güvenilir hocası (müftüsü) olduğu söylenerek Ebussuut Efendi'nin fazilet ve ilimdeki üstünlüğü övülmektedir.

“Ma'ârif ehline kapundan irişür ma'rûf
Fezâ'il ehline tapundan irişür efzâl ”¹⁵⁰

Hocalara bildiklerini onun öğrettiği fazileti erbâbına da onun bağışladığı söylenerek mübalağa aracılığıyla Ebussuut Efendi'nin fazilet ve ilimdeki üstünlüğü övülmektedir.

“Ayağı toprağıdır kühl-i cevâhir encüme
Âsitânı hâkidür iklîl-i fark-ı Farkadân ”¹⁵¹

Ayağının tozlarının yıldızlara mücevher süsü, kutup bölgesindeki yıldızların ise ayağındaki toprak olduğu (gulûv derecesinde mübalağa) söylenerek Ebussuut Efendinin varlığındaki benzersiz üstünlük övülmektedir.

“Râh-ı bâga berg-i zer düşmiş degüldür ser-verâ
Reh-güzârunda yüzün ferş itdi mâh-ı âsmân ”¹⁵²

Yeryüzünde görünen parlaklığın bağ yoluna düşen yapraklardan değil, ayın onun yoluna yüzünü döşek yapmasından kaynaklandığı (hüsn-i ta'lil) söylenerek Ebussuut Efendi'nin varlığındaki üstünlük övülmektedir.

¹⁴⁹ Küçük, Sabahattin, (1994) , Bâkî Divanı, TDK Yay. ,Ank., 54, Beyit: 14

¹⁵⁰ Age, 54, Beyit: 21

¹⁵¹ Age, 57, Beyit: 18

¹⁵² Age, 57, Beyit: 21

“Keff-i yem-i yemîni nem-i cûdın itse feyz
Bârân yirine dürr ü güher yagdurur gamâm”¹⁵³

Eğer onun cömertliği bulutta bulunsa yağmur yerine gökyüzünden inci ve mücevher yapacağı (gultiv derecesinde mübalağa) söylenerek Ebussuut Efendi'nin benzersiz cömertliği övülmektedir.

“Kerîm özünle mükerrerem cihânda lutf u kerem
Şerîf adunla müşerref kabâle-i ikbâl”¹⁵⁴

Lütûf, cömertlik ve şân kavramlarının adının onun sayesinde anıldığı söylenerek zamanın müftüsü Ebussuut Efendi cömertlik yönüyle övülmektedir.

“Envâr-ı mihri birle münevver cebîn-i subh
Enfâs-ı hulkı birle mu'attar meşâm-ı şâm”¹⁵⁵

Sabahın alnının (teşhis) onun ışıyla aydınlanıp (mecaz) güzel kokuların bile onun yaradılışındaki güzellikten kaynaklandığı (hüsn-i ta'lil) söylenerek Ebussuut'un varlığıyla güzellik dağıtması övülmektedir.

“Hâce-i 'âli-nazar ser-çeşme-i fazl u hüner
Dâver-i ferhunde-ahter kâm-bahş u kâm-rân”¹⁵⁶

Hocanın fazilet ve maharetle eşsiz bir kaynak olduğu, insanlığa mutluluk dağıttığı söylenerek Ebussuut Efendi'nin varlığıyla mutluluk dağıtması övülmektedir.

¹⁵³ Age, 61, Beyit: 24

¹⁵⁴ Age, 54, Beyit: 22

¹⁵⁵ Age, 60, Beyit: 18

¹⁵⁶ Age, 57, Beyit: 16

“Rûzgârun şiddetinden gül-şen-i bahtı masûn
Nitekim bâd-ı hazândan sahn-ı gül-zâr-ı cinân ”¹⁵⁷

Talih bahçesinin (teşbih) tıpkı cennet bahçelerinin hazan rûzgârından korunduğu gibi korunduğu (telmihtekşbih,mübalâğa) söylenerek Ebussuut Efendi'nin güzel talih sahibi olması övülmektedir.

Bâkî Divanı'nda Ebussuut Efendi'nin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

- 1) Bâkî Divanı'nda Ebussuut Efendi'nin en çok fazilet ve ilimdeki üstünlüğü (13 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada Ebussuut Efendi'nin kendisindeki üstünlük (11 beyit) yer almaktadır.
- 3) Daha sonra ise Ebussuut Efendi'nin cömertliği (2 beyit) ve etrafına güvenlik dağıtması (2 beyit) ile güzel talih sahibi olması yer almaktadır.

1.2.5. KADIZÂDE AHMET EFENDİ

Bâkî Divanı'nda övülen devlet büyüklerinden birisi de Kadızâde Ahmet Efendi'dir. Bâkî, Halep'te kadılık yaptığı tarihi kaynaklarda geçen Kadızâde Ahmet Efendi'ye bir kaside sunmuştur:

“Bâkî Halep'te dört yıl kadar kaldı. Kadızâde'nin 1560 yılında Halep kadılığından istifa ederek İstanbul'a dönüşünde onunla beraber yola çıktı.”¹⁵⁸

Biz, Bâkî Divanı'nda Kadızâde Ahmet Efendi'nin hangi yönleriyle, ne kadar övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

Kadızâde Ahmet Efendi'nin Bâkî Divanı'nda fazilet ve ilimdeki üstünlüğü, üstün nitelikli kişiliği ve şâirlikteki üstünlüğü bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

¹⁵⁷ Age,57,Beyit: 19

¹⁵⁸ İslam Ans., Bâkî Maddesi , ... , 537

“Vâris-i ‘ilm-i Nebî Hâzret-i Kâdi-zâde
Efzal-i ehl-i zaman eşref-i eşrâf u kibâr ”¹⁵⁹

Hız. Peygamberin ilmi olan ilm-i ledüne (maneviyat ilmi) sahip olduğu, zamanın Kadızâde Ahmet Efendi'nin faziletteki üstünlüğü övölmektedir.

“Ne ‘acep fazlına nâ-dân eger inkâr itse
İtdi mi Ahmed-i Muhtâra Ebû Cehl ikrâr ”¹⁶⁰

Cahillerin onun faziletteki üstünlüğünü inkâr etmesine şaşılmamalıdır, çünkü Ebû cehl de Hız. Peygamberi inkâr etmişti. (telmih,teşbih) denilerek Kadızâde Ahmet Efendi'nin faziletteki üstünlüğü övölmektedir.

“Bû Alî-hikmet ü Hâtem-kef-ü Nu'mân-mezheb
Mustafâ-hulk u Mesihâ-dem ü Yûsuf-dîdâr ”¹⁶¹

Hız. Ali gibi hikmet sahibi, Hâtem-i Tâi gibi cömert Numan bin Sabit (Ebu Hanife) gibi güçlü ilim ve mezhepli, Hız. Peygamber gibi güzel yaradılışlı, Hız. İsa gibi hayat bağışlayıcı nefes sahibi ve Hız. Yusuf gibi güzel çehreli (telmih,teşbih ve mübalağa) olması yönleriyle Kadızâde Ahmet efendi övölerek onun kendi varlığında bulunan üstün özellikler dile getirilmektedir.

“Ne şeref câh ile ger olsa zamanen sâbık
Gül-i ter sonra gelür gül-şene evvel has u hâr ”¹⁶²

Makâm bakımından sonra gelmesine şaşılmaz nitekim gül bahçesine önce diken sonra da taze gül gelir, denilerek Kadızâde Ahmet Efendi'nin kendi varlığında bulunan üstünlük övölmektedir.

¹⁵⁹ Küçük, Sabahattin, (1994) , Bâkî Divanı, TDK Yay. , Ank., 68, Beyit: 18

¹⁶⁰ Age, 68, Beyit: 24

¹⁶¹ Age, 68, Beyit: 20

¹⁶² Age, 68, Beyit: 26

“Ravza-i ‘ilm-i tarâvetde nem-i hâmen ile
Tâzeler gül-şen ü bâğı nitekim ebr-i bahâr”¹⁶³

Gençlik ilminin (teşhis – teşbih) bahçesinde kaleminin nemi ile bağ ve gül bahçeleri tıpkı bahar bulutunun tazeleyiciliği gibi canlanarak tazelenir denilerek mübalağa yoluyla Kadızâde Ahmet Efendi’nin şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Noktalar kim dökülür hâme-i müşgînünden
Her biri şâhid-i ma’nâya olur hâl-i ‘izâr”¹⁶⁴

Müşk kokulu kaleminden dökülen noktalar , anlamı (teşhis) yanaktaki benin süslediği gibi (teşbih) süsler denilerek mübalağa yoluyla Kadızâde Ahmet Efendinin şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

Bâkî Divanında Kadızâde Ahmet Efendi’nin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır :

1) Bâkî Divanında Kadızâde Ahmet Efendinin en çok fazilet ve ilimdeki üstünlüğü (9 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada kendi varlığında bulunan üstünlük (7 beyit) ve şâirlikteki üstünlüğü gelmektedir.

Bâkî’nin Kadızâde Ahmet Efendi için yazdığı kasideden anlaşıldığı kadarıyla Kadızâde çok şerefli , fazilet ve ilimde yüksek mertebelere ulaşmış ve aynı zamanda iyi şiir yazabilen bir şâir ve alimdir. Bu özellikler bir kadıdan beklenen bir özelliktir. Bâkî , onun şâirliğinden dolayı onunla ilgilenmiştir.

¹⁶³ Age, 69, Beyit: 31

¹⁶⁴ Age, 69, Beyit: 32

1.2.6. MÜFTİZÂDE MEHMET EFENDİ

Bâkî Divanında övülen devlet büyüklerinden biriside Müftizâde Mehmet Efendidir. Şam kadılığı yaptığı Bâkî'nin ona yazdığı kasidenin başlığından anlaşılmaktadır :

“Der-medâyh-i Kâdî-i Şâm Müfti-zâde-i Sâhip-i – İhtîşâm”¹⁶⁵

Bâkî Müftizâde Mehmet Efendiye Divanında bir kaside yazmıştır.

Biz , Bâkî Divanında Müftizâde Mehmet Efendinin hangi yönleriyle övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

Müftizâde Mehmet Efendi'nin Bâkî Divanı'nda fazilet ve ilimdeki üstünlüğü, üstün nitelikli kişiliği, cömertliği ve etrafına güven vermesi bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“ Hâsıl-ı ömr-i girân- mâye-i Şeyhü'l – İslam
Pertev-i lütf-ı Hudâ Nur-ı Hüdâ revnâk-ı dîn.”¹⁶⁶

Şeyhülislamlığın ağır mayası , Allah'ın lütfunun ışığı , Allah'ın nuru , dinin parlaklığı ve süsü (teşbih) olduğu söylenerek mübalağa yoluyla Müftizâde Mehmet Efendi'nin üstünlüğü övülmektedir.

“Menba-ı mekremet-ü lutf Mehemmet Çelebi
Vâhip-i fazl u 'atâ sâhib-i 'izz ü temkîn”¹⁶⁷

¹⁶⁵ Küçük, Sabahattin, (1994) , Bâkî Divanı, TDK, Yay. , Ank., 70, Kaside: 26

¹⁶⁶ Age, 71, Beyit: 10

¹⁶⁷ Age, 71, Beyit: 11

Lütûf ve cömertliğin kaynağı , fazilet ve yardım bağısladığı , izzet ve ağır başlılık sahibi olduğu söylenerek Müftizâde Mehmet Efendinin fazilet ve cömertlikteki benzersizliği ve üstünlüğü övülmektedir.

“Defter-i devletine mihver-i eflâk kalem
Hâtem-i kadrine bu gümbed-i firûze nigîn”¹⁶⁸

Felek kubbesi onun devlet defterine kalem , yüce mertebesine yüzük gök renkli bir yay (teşbih) gibidir , denilerek Müftizâde Mehmet Efendinin kendi varlığındaki yücelik övülmektedir.

“Bâg-ı kadrinde onun sahn-ı sipihr-ü encüm
Bir çemendür ki dökülmüş ana berg-i nesrîn”¹⁶⁹

Onun yüce mertebesinin başına gök avlusundaki yıldızlar bir çimenliğe serpiyen yabancı güller gibi dökülür , denilerek Müftizâde Mehmet Efendinin kendi varlığındaki şeref üstünlük övülmektedir.

“ Kef-i kân hâsiyetinden görüp ihsân nic’ olur
Yirlere geçdi hayâdan utanup genc-i defîn”¹⁷⁰

Onun cömertlik ocağının elinden ihsan şaşırır , gizli defineler ise utancından yerin dibine girer denilerek Müftizâde Mehmet Efendinin cömertlikteki üstünlüğü dile getirilmektedir.

“Def-î Ye’cüc-ı gama işigüdür sedd-i sedîd
Men’-i ceyš-i eleme der-gehidür hısn-ı hasîn”¹⁷¹

¹⁶⁸ Age, 71, Beyit: 16

¹⁶⁹ Age, 71, Beyit: 12

¹⁷⁰ Age, 71, Beyit: 13

¹⁷¹ Age, 71, Beyit: 14

Onun doğruluk seddi (teşbih) gam ordusunu (teşbih) “Yecuc (telmih)” def eder ve elem askerlerini (teşhis) engellemek için de dergâhı kale gibi görev üstlenir denilerek Müftizâde Mehmet Efendinin kötülükleri yok ederek sağladığı güvenli ortam övülmektedir.

Bâkî Divanında Müftizâde Mehmet Efendinin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmıştır :

1) Bâkî Divanında Müftizâde Mehmet Efendinin en çok kendi varlığında bulunan üstünlük (5 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada faziletteki üstünlüğü (4 beyit) gelmektedir.

3) Üçüncü sırada cömertlik (1 beyit) ve kötülükleri yok ederek sağladığı güvenlik ortamı (1 beyit) övülmektedir.

1.2.7. FERİDUN BEY

Bâkî Divanında övülen devlet büyüklerinden birisi de Feridun Bey'dir. Tarihi kaynaklardan münşeat sahibi olduğu anlaşılan Feridun Bey'in Bâkî'nin yükselmesinde etkili olduğu bilinmektedir:

“Münşeat sahibi Feridun Beyin vasıtasıyla Sokullu Mehmet Paşa'nın himâyesini elde eden şâir padişâhın hususî meclisine de girmeye başladı.”¹⁷²

FERİDUN AHMET BEY : Doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Vakfiyesinde babasının adının Abdulkadir olarak geçmesine bakarak devşirme olduğu söylenebilir. Künyesini “Ahmed eş-Şehîr bi- Feridun et-Teykî” şeklinde gösteren Feridun Bey , defterdar çivizâde Abdi Çelebi'nin evinde ve himayesinde yetişti. Onun aracılığıyla katip olarak Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmet Paşanın hizmetine girdi (1553). 1554 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın Nahçıvan seferine katıldı. Sokullu Mehmet paşanın vezir-i âzamlığı (1565) sırasında Divan-ı Hümâyun katipliğine

¹⁷² İslam Ans, Bâkî Maddesi, ... , 537

getirildi, aynı zamanda onun sır kâtibi oldu. 12 Haziran 1570 te reîsülküttâblığa , üç buçuk yıl sonra da nişancılığa getirildi.

Osmanlı nişancılarının en ünlülerinden olan Feridun bey , toplam dört yıl dört ay bu makâmda kalmıştır. Aynı zamanda münşî , şâir ve hattattır. Evi alim edip ve şâirlerle dolup taşardı. Şiirlerinin Bâkî tarafından beğenilmesi bu alandaki gücünün delili sayılır. Bâkî , Feridun bey için kaside ve gazeller bile yazmıştır.

Bâkî , Feridun Bey'e Divanında bir kaside ile yer vermiştir. ¹⁷³

Biz Bâkî Divanında Feridun Beyin hangi yönleriyle ne kadar övüldüğünü araştırdık ve şu sonuçlara ulaştık:

Feridun Bey'in Bâkî Divanı'nda fazilet ve ilimdeki üstünlüğü, din ve devleti koruyup gözetmesi ve şâirliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Cihân-ı himmetün bahr-i firâvanı Feridûn Beg
Ki üstine habâb olmuş anun ol kubbe-i 'ulya”¹⁷⁴

Yardım dünyasında onun deniz gibi bol yardımlarda bulunduğu ve onun yanında yüce kubbenin bile bir su kabarcığı gibi kalacağı (mübalağa) söylenerek Feridun Bey'in yardımseverlikteki benzersiz üstünlüğü övülmektedir.

“Cihânda bir kuru adı kalupdur çeşme-i Hızrun
Sen eylersin bu gün Âb-ı hayât ahkâmına icrâ”¹⁷⁵

Hızır'ın çeşmesinin (telmih) bu dünyada kuru bir adı kaldı. Ölümsüzlük suyu yerine bu gün sen (Feridun Bey) uygularsın denilerek , Feridun Bey'in yardımlarıyla insanları adeta canlandırıp onlara hayat bağışlaması övülmektedir.

¹⁷³ Küçük, Sabahattin, (1994), Bâkî Divanı, TDK Yay. , Ank., 73-74

¹⁷⁴ Age, 74, Beyit: 14

¹⁷⁵ Age, 74, Beyit: 19

“ Sadef gûşın müzeyyen kılmag için dürr-i lafzından
Kelâmın istimâ’ eyler pes-i dîvârdan deryâ”¹⁷⁶

Deniz , sedef gibi olan kulağını süslemesi için , senin söz incilerini duvar arkasından dinler (teşhis-mübalâğa) denilerek Feridun Bey’in söz söylemedeki üstünlüğü övülmektedir.

“Dühûl-i meclis-i hâsına ruhsat mümkün olmazsa
Buhârîden gelür dinler hadîsin tâlib-i ma’nâ”¹⁷⁷

Senin seçkin toplantı meclisine giremezlerse mânâ talipleri Buhâra’dan gelip (telmih) hadislerini dinlerler , denilerek , Feridun Bey’in söz söyleme gücü ve ilimdeki üstünlüğü övülmektedir.

“Kef-i cûdun vücûd iklimine bir tarh-ı nev saldı
’Îmâret buldı lutfunla sarây-ı kühne-i dünyâ”¹⁷⁸

Cömertlik eliyle (teşbih) vücut ikliminin (teşbih) adeta yenilediği ve halk sarayını yeniden imar ettiği (mecaz) söylenerek , Feridun Bey’in cömertlikteki benzersizliği ve üstünlüğü övülmektedir.

“Sipihriün nitekim câm-ı zümürüd-fâmı devr eyler
Olur ’işret-sarây-ı halk tâ nüh günbed-i hadrâ”¹⁷⁹

(Bu beyit yukarıdaki beyitle bağlantılıdır)

Gökyüzünün zümrüt renkli camı dünyayı devreder , halk sarayında da (senin cömertliğinden) tâ dokuzuncu kattaki gök kubbeye kadar eğlence meclisi kurulur ,

¹⁷⁶ Age, 74, Beyit: 16

¹⁷⁷ Age, 74, Beyit: 17

¹⁷⁸ Age, 74, Beyit: 20

¹⁷⁹ Age, 74, Beyit: 21

(mübalâğa) denilerek , Feridun Bey'in cömertliğiyle sağlanan mutluluk ortamı övünmektedir.

“Sütûr-ı nâmesinden mülk ü millet sebzesi hurrem
Sütun-ı hâmesinden dîn ü devlet haymesi ber-pâ”¹⁸⁰

Ülke ve millet onun defter sayfalarından mutlu , kaleminin sütunlarından (kanunlar) da din ve devlet ayak üstünde (memnun) denilerek , Feridun Beyin din ve devleti kanunlarıyla koruyup gözetmesi övülmektedir.

Bâkî Divanında Feridun Beyin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkar :

1) Bâkî Divanında Feridun Bey'in en çok yardımseverliği ve yardımlarının gücü (3 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada cömertliği (2 beyit) ve söz söyleme gücü ilimdeki üstünlüğü (2 beyit) gelmektedir.

3) Son sırada ise din ve devleti koruyup gözetmesi (1 beyit) yer almaktadır.

Bâkî Divanından anlaşıldığı kadarıyla Feridun Bey cömert ve yardım sever bir insandır. Çünkü , Bâkî , Feridun beye yazdığı kasidenin beş beytinde onun cömertlik ve yardımseverlik özelliklerine dikkat çekmiştir. Tarihi kaynaklarda Feridun Bey'in, Bâkî'nin yükselmesinde önemli bir yere sahip olduğunun geçtiği hatırlanacak olursa ; Feridun Bey'e Bâkî Divanı'nda niçin yer verildiği de anlaşılabilir olur. Bizce Bâkî hem yükselişini devam ettirmek , hem cömertlik ve yardımseverliğini öne alarak ihsân ve yardımlarından faydalanmak hem de kendisinin yaptığı iyiliklere bir şükran ifadesi olarak Feridun Bey'e övgü şiiri yazmış olmalıdır.

---

¹⁸⁰ Age, 74, Beyit: 15

Bâkî , sadece divanın kasideler kısmında padişah ve devlet büyüklerine övgü şiiri yazmakla yetinmemiştir. Divan edebiyatı geleneğinde özellikle yazdığı, birbirinden güzel gazellerle adını “gazel şâiri” olarak duyuran ve kabul ettiren **Bâkî** , divanının gazeliyât kısmında da padişahlara övgü şiiri yazmayı ihmal etmemiştir.

Bâkî Divanı incelendiğinde , gazeller içinde sadece padişahlara yönelik övgü şiiri bulunduğu dikkat çekmektedir. Divanda gazeller dışında “kıt’alar” bölümünde de iki övgü şiiri bulunmaktadır. **Bâkî** gibi gazelleriyle ünlü bir şâirin gazellerinde de padişahlara yönelik övgü şiiri bulunması bizce ilginç ve üzerinde düşünülüp araştırma yapılması gereken ayrı bir konudur. Biz tez plânımız gereği **Bâkî** Divanında ne kadar gazel veya kıt’ada hangi padişaha , hangi oranda övgü şiiri yazıldığını ; övülen padişahların hangi yönlerinin ne kadar övüldüğünü ortaya koymaya çalışacağız :

1.3. BÂKÎ DİVANINDA GAZEL FORMUNDA YAZILAN ÖVGÜ ŞİİRLERİ VE ÖVÜLEN PADİŞAHLAR

Bâkî Divanı’nda toplam 619 gazel vardır. **Bâkî** Divanındaki bu gazellerden 23 tanesinde padişahlara yönelik övgü şiirleri bulunmaktadır. 23 gazelden 18 tanesinin hangi padişaha yazıldığı kesin olarak belli iken , 5 tane gazelin hangi padişaha yazıldığı kesin olarak anlaşılamamaktadır. Biz , bu gazellerde hangi padişahların ne kadar övüldüğüne yer veriyoruz :

1.3.1. Sultan Murat Han : Sultan Murat’ın hayatı ve kasidelerde övülen yönlerine daha önce değindiğimizden bu bilgilere tekrar yer vermiyoruz.

Bâkî Divanındaki gazellerin 7 tanesinde Sultan Murat Han’a yönelik övgü şiiri bulunmaktadır. Bu övgü şiirlerinde de Sultan Murat’ın daha önce kasideler içinde övülen yönleri övülmüştür. Biz , bu yüzden ayrı bir tasnif ve örnek beyitlere dayalı açıklama yerine hangi gazelin hangi beyit veya beyitlerinde Sultan Murat’ın hangi yönlerinin ne kadar övüldüğüne yer vereceğiz. Gazellerin tertip sırasına göre incelememizi sürdürüp bir döküm ortaya çıkaracağız.

Sultan Murat'a yönelik ilk gazel 65 numaralı¹⁸¹. Bu gazelin altıncı beytinde Sultan Murat Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

İkinci gazel 77 numaralı gazeldir¹⁸². Bu gazelin sekiz ve dokuzuncu beyitlerinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü onuncu beytinde ise adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

Üçüncü gazel 78 numaralı gazeldir¹⁸³. Bu gazelin beşinci ve yedinci beyitlerinde Sultan Murat Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü , altıncı beytinde ise adalet ve fermanlarının üstün gücü övülmektedir.

Dördüncü gazel 216 numaralı gazeldir¹⁸⁴. Bu gazelin yedinci beytinde Sultan Murat'ın mutluluk dağıtması , sekizinci beytinde ise padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

Beşincisi 403 numaralı gazeldir¹⁸⁵. Bu gazelin dokuzuncu beytinde Sultan Murat Han'ın mutluluk ve talih dağıtması övülmektedir.

Altıncısı 408 numaralı gazeldir¹⁸⁶. Bu gazelin yedinci ve sekizinci beyitlerinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü , dokuzuncu beytinde ise kahramanlığı ve mutluluk dağıtması övülmektedir.

Yedincisi 546 numaralı gazeldir¹⁸⁷. (Bu gazelin iki ve üçüncü beyitlerinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü 1 , 4 , 5, 6 ve 7. beyitlerinde ise fetihçiliği ve din düşmanlarına karşı savaşçılığı övülmektedir.

Bâkî Divanı'ndaki gazelerde Sultan Murat'ın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1) Bâkî Divanı'ndaki gazelerde Sultan Murat'ın en çok padişahlıktaki üstünlüğü (10 beyit) övülmektedir.

¹⁸¹ Bkz. Age, 140, Gazel: 65, Beyit: 6

¹⁸² Bkz. Age, 148, Gazel: 77, 8 ila 10. Beyitler

¹⁸³ Bkz. Age, 149, Gazel: 78, 5 ila 7. Beyitler

¹⁸⁴ Bkz. Age, 233, Gazel: 216, 7 ile 8. Beyitler

¹⁸⁵ Bkz. Age, 349, Gazel: 403, Beyit: 9

¹⁸⁶ Bkz. Age, 352, Gazel: 408, 7 ila 9 Beyitler

¹⁸⁷ Bkz. Age, 438, Gazel: 546, 1 ila 7. Beyitler

2) İkinci sırada fetihçiliği ve din düşmanlarına karşı savaşçılığı (6 beyit) yer almaktadır.

3) Üçüncü sırada ise adaletle hükmetme (2 beyit) ve mutluluk ve talih dağıtması (2 beyit) gelmektedir.

Bâkî Divanı'nda 3.Murat'a sunulan kaside ve tercî-i bendlerin 19 beytinde padişahın hükümdarlıktaki üstün gücünün en çok övülen yönü olduğu hatırlanacak olursa, Bâkî Divanı'ndaki kaside-tercî-i bend ile gazel şeklinde yazılan övgü şiirleri arasında bir paralellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü, Bâkî Divanı'ndaki gazellerin genelinde de 3.Murat'ın en çok padişahlıktaki üstünlüğünün övüldüğü görülmektedir.

Yine 3.Murat'a sunulan kaside-tercî-i bend şeklindeki övgü şiirlerinin toplam 8 beytinde padişahın kahramanlık, fethedicilik ve din düşmanlarına karşı savaşçılığına dikkat çekilirken; gazellerindeki övgü şiirlerinde de padişahın bu yönü özellikle övülmüş gibidir.

3.Murat'ın adaletle hükmetme ve mutluluk dağıtma bakımlarından da hem kaside-tercî-bend hem de gazel şeklinde yazılmış şiirlerde övülmesi bir paralellik ve uyum göstergesi kabul edilebilir.

Biz, Bâkî Divanı genelinde 3.Murat'ın hangi nazım şekli olursa olsun, birbirine benzeyen yönlerinin övüldüğünü ve bu bakımdan Bâkî'nin tutarlı davrandığını söyleyebiliriz.

1.3.2. Kanuni Sultan Süleyman

Bâkî Divanı'ndaki gazel ve kıt'alarda ikinci sırada övülen padişah Kanunî Sultan Süleyman'dır. Kanunî, gazellerin dördünde ve 1 kıt'a ile 1 tarihte Bâkî tarafından övülmüştür. Bu gazel ve kıt'alar incelendiğinde şu sonuçlar çıkmaktadır.

Kanuni Sultan Süleyman'a yönelik ilk gazel (tertip sırasına göre) 136 numaralı gazeldir¹⁸⁸. Bu gazelin 5.beytinde Kanunî'nin padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

¹⁸⁸ Bkz. Age, 186, Gazel: 136, Beyit: 5

İkinci gazel 494 numaralı gazeldir¹⁸⁹. Bu gazelin 1, 2 ve 3.beyitlerinde Sultan Süleyman Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü, 4, 5 ve 6.beyitlerinde ise kahramanlık, fetihçilik ve savaşçılığı övülmektedir.

Üçüncüsü 500 numaralı gazeldir¹⁹⁰. Bu gazelin 1.beytinde Kanunî'nin padişahlıktaki üstünlüğü, 2.beytinde Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması, 3, 4 ve 5.beyitlerinde ise adaletle yönetmedeki üstünlüğü övülmektedir.

Dördüncüsü 547 numaralı gazeldir¹⁹¹. Bu gazelin 5.beytinde Sultan Süleyman Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

Bâkî Divanı'nın kıt'alar bölümünde de Kanunî'ye yönelik övgü şiirleri bulunmaktadır. Bu bölümdeki bir kıt'a ile bir tarih Kanunî'ye yöneliktir.

Sultan Süleyman Han'a yönelik ilk kıt'a 1 numaralı kıt'adır¹⁹². Bu kıt'anın 2, 4 ve 7.beyitlerinde Kanunî'nin padişahlıktaki üstünlüğü, 1, 3 ve 5.beyitlerinde cömertliği, 6.beytinde ise yardımseverliği övülmektedir.

Sultan Süleyman Han'a yönelik tarihte ise¹⁹³ Kanunî'nin padişahlıktaki üstünlüğü ve cennete gitmesine değinilmektedir.

Bâkî Divanı'ndaki gazel ve kıt'alarda Kanunî Sultan Süleyman'ın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1) Bâkî Divanı'ndaki gazel ve kıt'alarda Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok padişahlıktaki üstünlüğü (11 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada kahramanlık, fetihçilik özelliği (3 beyit) ile adaletle hükmetme (3 beyit) ve cömertliği (3 beyit) gelmektedir.

3) Son sırada ise halifeliği (1 beyit) ve yardımseverliği yer almaktadır.

Bâkî Divanı'ndaki diğer şiirlerde (kaside-mersiye vb.) de Kanunî'nin en çok padişahlıktaki üstünlüğünün övüldüğü (25 beyit) hatırlanacak olursa; gazel şeklinde yazılan övgü şiirleri dâhil olmak üzere Kanunî Sultan Süleyman'ın en çok padişahlıktaki üstünlüğü bakımından övüldüğü ortaya çıkar. Bâkî Divanı'ndaki

¹⁸⁹ Bkz. Age, 407-408, Gazel: 494, 1 ila 6. Beyitler

¹⁹⁰ Bkz. Age, 411, Gazel: 500, 1 ila 5. Beyitler

¹⁹¹ Bkz. Age, 439, Gazel: 547, Beyit: 5

¹⁹² Bkz. Age, 440, Kıt'a 1, 1 ila 7. Beyitler

¹⁹³ Bkz. Age, 447, Tarih: 21, Beyit: 1-2

bütün nazım şekillerinde böyle bir benzerlik bulunması da divanın ve bir anlamda da Bâkî'nin tutarlılığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.3.3. Sultan Selim Han

Bâkî Divanı'ndaki gazelerde üçüncü sırada (yoğunlukta) övülen padişah Sultan Selim Han'dır. Bâkî Divanı'ndaki gazelerin beşinde Sultan Selim'e yönelik övgü bulunmaktadır. Bu gazeller incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Tertip sırasına göre Sultan Selim Han'a yönelik ilk övgü gazeli 99 numaralı gazeldir¹⁹⁴. Bu gazelin 7.beytinde Sultan Selim Han mutluluk dağıtma yönüyle övülmektedir.

İkinci gazel 213 numaralı gazeldir¹⁹⁵. Bu gazelin 6. ve 7.beyitlerinde Sultan Selim padişahlıktaki üstünlüğü bakımından övülmektedir.

Üçüncüsü 318 numaralı gazeldir¹⁹⁶. Bu gazelin 5.beytinde Sultan Selim Han'ın adaleti ve cömertliği, 6 ve 7.beyitlerinde padişahlıktaki üstünlüğü, 8.beytinde mutluluk dağıtması övülmektedir.

Dördüncüsü 337 numaralı gazeldir¹⁹⁷. Bu gazelin 8.beytinde Sultan Selim'in padişahlıktaki üstünlüğü , 9.beytinde kahramanlığı, 10.beytinde ise mutluluk dağıtma gücü övülmektedir.

Beşincisi 470 numaralı gazeldir¹⁹⁸. Bu gazelin 6.beytinde Sultan Selim Han'ın adaleti, 7.beytinde ise padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

Bâkî Divanı'ndaki gazelerde Sultan Selim Han'ın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü ortaya çıkmaktadır:

1) Bâkî Divanı'ndaki gazelerde Sultan Selim'in en çok padişahlıktaki üstünlüğü (6 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada mutluluk dağıtması (3 beyit) yer almaktadır.

¹⁹⁴ Bkz. Age, 162, Gazel: 99, Beyit: 7

¹⁹⁵ Bkz. Age, 231, Gazel: 213, Beyit: 6-7

¹⁹⁶ Bkz. Age, 297, Gazel: 318, 5 ila 8. Beyitler

¹⁹⁷ Bkz, Age, 309, Gazel: 337, 8 ila 10. Beyitler

¹⁹⁸ Bkz, Age, 392, Gazel: 470, Beyit: 6-7

3) Üçüncü sırada adalettteki üstünlüğü (2 beyit) gelmektedir.

4) Son sırada ise kahramanlık (1 beyit) ve cömertliği (1 beyit) gelmektedir.

Bâkî Divanı'ndaki kâsidelerde de tıpkı gazel şeklinde yazılan övgü şiirlerinde olduğu gibi 2.Selim'in padişahlıktaki üstünlüğü en çok övülen yönü olmuştur.

Yine hem kâsidelerde hem de gazelerde mutluluk dağıtma, adaletli davranma ve üstünlük gibi özelliklerin hemen hemen aynı oranda övülmesi de dikkat çekicidir.

Bu bilgilerden yola çıkarak, Bâkî Divanı'nda 2.Selim'e yönelik yazılan övgü şiirlerinin genelinde (şekli ne olursa olsun) bir paralellik ve benzerlik olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Bâkî (bilinçli veya bilinçsiz olsun) tutarlı davranmıştır, denilebilir.

1.3.4. Sultan Mehmet Han

Bâkî Divanı'ndaki gazelerde son sırada övülen padişah Sultan Mehmet Han'dır. Bâkî Divanı'ndaki gazelerin ikisinde 3.Mehmet'e yönelik övgü bulunmaktadır. Bu gazeller incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Tertip sırasına göre 3.Mehmet'e yönelik ilk gazel 273 numaralı gazeldir¹⁹⁹. Bu gazelin 7.beyitinde Sultan Mehmet Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

İkinci gazel 392 numaralı gazeldir²⁰⁰. Bu gazelin 6.beyitinde Sultan Mehmet Han'ın adaletiyle sağladığı mutluluk ortamı, 7.beyitte ise mutluluk dağıtması övülmektedir.

Bâkî Divanı'ndaki gazelerde 3.Mehmet'in hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

1) Bâkî Divanı'ndaki gazelerde 3.Mehmet, diğer padişahlara oranla çok az (3 beyit) yer verilmiştir.

¹⁹⁹ Bkz. 187, 269, Gazel: 273, Beyit: 7

²⁰⁰ Bkz. 187, 342, Gazel: 392, Beyit: 6-7

2) Bu beyitlerde eşit bir şekilde 1'er beyit Sultan Mehmet Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü, adaleti ve mutluluk dağıtması övülmektedir.

Tarihi kaynakların da döneminde hiçbir kalıcı başarı elde edilemediğini belirttiği 3.Mehmet'in Bâkî Divanı'ndaki gazellerde bu kadar az övülmesi bizce önemli ve dikkat çekicidir.

Daha önce kaside formunda yazılan övgü şiirlerinde de Bâkî'nin, 3.Mehmet'in gerçek yönlerini övmekten çok, hayatı boyunca ulaşmak istediği şeyhülislamlık makâmının ihtirasıyla onu övmüş olabileceğini belirtmiştik. Bâkî Divanı'ndaki gazellerde, 3.Mehmet'in diğer padişahlara göre bu denli az övülmesi; bizce bu tezimizi güçlendiren bir delil olarak kabul edilebilir.

Gazelin, kaside gibi övgü şiiri değil; aşk,şarap ve güzellik duygularının ifade ettiği bir tür olarak Divan edebiyatı geleneğinde yer aldığını düşünecek olursak, Bâkî'nin gazellerinde bile padişahları övmesini ilginç hatta dikkat çekici bir tavır olarak değerlendirebiliriz. Gazel şâiri olarak adını duyuran ve nam salan Bâkî'nin böyle bir yol izlemesi; bizce onun her fırsatta padişah ve devlet büyüklerine övgü şiirleri sunarak, onların ilgi, iltifat ve ihsanlarını kazanmaya çalıştığının bir göstergesi kabul edilebilir.

Tezimiz sadece Bâkî Divanı'nı değil; Nefî Divanı'nı da kapsadığından, Nefî Divanı'nı incelerken bu konuya dikkat çekerek; Nefî Divanı'ndaki gazel veya diğer türlerde de padişah ve devlet büyüklerini övmeye yönelik şiir bulunup bulunmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

1.4. BÂKÎ DİVANINDA ÖVÜNME

Divan edebiyatı geleneğinde padişah ve devlet büyüklerine yönelik övgü şiiri yazma (methiye) ne kadar doğal ise, Divan edebiyatı şâirinin gerek divanında gerekse başka eserlerinde kendi kendini övmesi (fahriye) de o kadar doğal kabul edilmiştir. Şâirler, özellikle kasidelerde padişah ve devlet büyüklerini övdükleri gibi kendilerini de ihmal etmeyerek övünmüşler; hatta kasidelerde “fahriye” adında şâirin kendisiyle övündüğü bölümler bulunması zamanla gelenek hâline gelmiştir.

Biz tez plânımıza göre öncelikle Bâkî Divanı’nda padişah, devlet büyüklerine yönelik övgü şiirlerini inceleyerek; Bâkî’nin hangi padişah ve devlet büyüklerini ne kadar, niçin ve hangi yönleriyle övdüğünü ortaya koymaya çalıştık. Şimdi de Bâkî Divanı’nda şâirin kendisini övdüğü (fahriye) bölümlerini inceleyerek Bâkî’nin hangi yönlerini, niçin ve ne kadar övdüğünü sergilemeye çalışacağız:

Bâkî Divanı’nda, Bâkî’nin kendisiyle övündüğü bölümler (fahriye) incelendiğinde şu sonuçlar elde edilmektedir:

Kasidelerde Övünme

Bâkî Divanı’ndaki 27 kasidenin 13 tanesinde fahriye bölümü bulunmaktadır. Buradan hareketle Bâkî Divanı’ndaki kasidelerin yaklaşık olarak %50’sinde fahriye bölümü bulunduğunu söyleyebiliriz.

Gazelerde Övünme

Bâkî Divanı’ndaki 619 gazelin 120 tanesinde fahriye bölümü bulunmaktadır. Buradan hareketle Bâkî Divanı’ndaki gazellerin yaklaşık olarak %20’sinde fahriye bölümü bulunduğunu söyleyebiliriz.

Musammatlarda Övünme

Bâkî Divanı’ndaki musammatların sadece “Tercî-i bend berây-ı cülûs-ı Sultân Murâd Hân bin Selim han” başlıklı tercî-i bendinin 3. ve 4.bendinin yedinci beyitlerinde

fahriye bölümü bulunmaktadır. Bu ise musammatların oldukça az bir bölümünü kapsamaktadır.

Kıt'alardaki Övünme

Bâkî Divanı'ndaki 20 kıt'anın 5'inde fahriye bölümü bulunmaktadır. Buradan hareketle Bâkî Divanı'ndaki kıt'aların %25'inde fahriye bölümü bulunduğunu söyleyebiliriz.

Matlalarda Övünme

Bâkî Divanı'ndaki 38 matlanın 4'ünde fahriye bölümü bulunmaktadır. Buradan hareketle Bâkî Divanı'ndaki matlaların yaklaşık olarak %11'inde fahriye bölümü bulunduğunu söyleyebiliriz.

Görüldüğü gibi Bâkî Divanı'ndaki fahriye (şâirin kendisiyle övündüğü) bölümleri, divanın önemli sayılacak bir oranını kapsamaktadır. Tezimizin plânı gereği ileride Nef'î ve Bâkî Divanları arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışacağız.

Bâkî Divanı'ndaki fahriyelerde Bâkî'nin hangi yönleriyle övündüğü araştırılınca; Bâkî'nin hangi nazım şeklinde, hangi yönüyle ve ne kadar övündüğü de ortaya çıkmaktadır.

1.5. BÂKÎ'NİN ÖVÜNDÜĞÜ YÖNLERİ VE BUNLARIN DİVANDAKİ NAZIM BİÇİMLERİNE GÖRE DAĞILIM ORANLARI

1.5.1. Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü

Bâkî Divanı'ndaki kasidelerin 6'sı, gazellerin 42'si, kıt'aların 3'ü ve matlaların da 2'sinde Bâkî'nin şâirlikteki üstünlüğü ile övündüğü görülmektedir. Biz her nazım şeklinden 2'şer örnek beyit açıklaması ile konuyu açıklamaya çalışacağız.

1.5.1.1. Bâkî Divanı'ndaki Kasidelerde Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Bâkî sıfat ne bülbül-i rengîn-edâ gele
Ne ola tal'atun gibi ferhunde gül-sitân”²⁰¹

Bâkî, kendisi gibi güzel söz söyleme gücüne sahip bir bülbül (şâir) gelemeyeceğini söyleyerek şâirlikteki üstünlüğünü dile getirmektedir.

“Belâgat içre ben ol şeh-süvâr-ı meydânem
Ki eyledüm şu'arâ-yı zamaneyi pâ-mâl”²⁰²

Bâkî, şâirlik meydanın usta at binicisi olarak zamanındaki şâirlerin hepsini şâirlik gücüyle alt ettiğini söyleyerek şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.1.2. Gazelerde Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Cihânı câm-ı nazmum şi'r-i Bâkî gibi devr eyler
Bu bezmün şimdi biz de Câmî-i devrânıyız cânâ”²⁰³

Bâkî, şiirlerinin tıpkı şarap kadehi gibi dünyayı dolaştığını ve şâirlik meclisinde tıpkı Câmî'nin şâirliği gibi büyük bir üstünlüğe ve üne sahip olduğunu söyleyerek övünmektedir. Şâir, beyitte “Câmî-i devrân” ifadesiyle hem ünlü İranlı şâir Câmî'ye ve onun şiirlerine telmihte bulunmakta hem de şiirlerinin şarap kadehi gibi elden ele dolaşarak gittikçe ünlendiğine değinmektedir.

“Bâkî bu şi'ri safha-i çarh-ı berfne yaz
Görsün felekde söz nic'olur hasm-ı nâ-be-kâr”²⁰⁴

²⁰¹ Age, 6, Kaside: 1, Beyit: 37

²⁰² Age, 52, Kaside: 20, Beyit: 41, Bkz. Age, 21, 18 ila 20. Beyitler Vd.

²⁰³ Age, 109, Gazel: 13, Beyit: 5

²⁰⁴ Age, 182, Gazel: 130, Beyit: 9- Bkz. Age, 106, Gazel: 7, Beyit: 5

Şâir, kendisine seslenerek; Bâkî bu şiirini gökyüzünün en yüksek katına yaz ki felekte şiir yazma nasıl olurmuş, söz ve şiirden anlamayanlar öğrensün diyerek şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.1.3. Kıt'alarda Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Şâ'ir olup kişi söz söylemege Ey Emrî
Bizdeki tab' gerek sencileyin gûl olmaz

Dâd-ı Hakdur bu sühan her kişinin Bâkî-vâr
Tarz-ı eş-âri pesendide vü makbûl olmaz”²⁰⁵

Şâir, Emrî adlı bir şâire seslenerek, kişinin bizim gibi iyi bir şâir olması için bizdeki gibi şâir yaradılışlı olması; senin gibi ahmak olmaması gerekir. Şâirlik yaradılışlı Allah vergisidir. Baksana herkesin şiiri Bâkî'nin gibi seçkin ve güzel midir? Diyerek şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.1.4. Matlalarda Bâkî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Kesdi ırkın Kargâ-zâdedür diyen düşmenlerin
Zaglanmış bir kılıçdur Bâkîyâ şi'rün senün”²⁰⁶

Şâir, kendisine karga soyundan gelme bir insandır, diye saldıranlara şiirlerinin bir kılıç gibi saldırarak onları yok ettiğini söyleyerek şiirleri ve şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

“Bu devr içinde benem pâdişâh-ı mülk-i suhan
Bana sunuldu kasîde bana virildi gazel”²⁰⁷

²⁰⁵ Age, 444, Kıt'a: 11, Beyit: 1-2- Bkz. Age, 444, Kıt'a 10, Beyit: 1-2, Vd.

²⁰⁶ Age, 449, Matla: 9, Beyit: 1

²⁰⁷ Age, 450, Matla: 13, Beyit: 1

Şâir, zamanında söz ülkesinin padişahı (Sultan şâiri) olduğunu; kaside ve gazel yazma gücünün de kendinde bulunduğunu söyleyerek, şâirlik yaradılışı ve şâirlikteki benzersiz üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.2. Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri

Bâkî Divanı'ndaki gazellerin dördü ile bir tane matla beytinde bu konuyla ilgili övünme söz konusudur. Biz bu gazel ve matla beyitlerinden seçip açıklayacağımız birkaç örnekle konuyu aydınlatmaya çalışacağız:

1.5.2.1. Bâkî Divanı'ndaki Gazelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Üstün Özellikleri İle Övüldüğü Bölümler

“Bâkiyâ tarz-ı şî'r böyle gerek
Hem zarîfâne hem levendâne”²⁰⁸

Şâir kendisine seslenerek şiir yazma tarzının kendi şiirinde olduğu gibi hem zarif ve ince hem de ince anlamlı olması gerektiğini söyleyerek şiirlerinin üstün özellikleri ile övünmektedir.

“Vasf-ı cemâl-i yâr ile Bâkî gazellerin
Biri birine sundı güzeller tuhaf gibi”²⁰⁹

Şâir, gazellerini güzellerin birbirine güzellerin yüzlerindeki özellikleri ifade etmek için hediye vericesine birbirlerine okuduklarını söyleyerek gazellerinin güzelliği ve değeri ile övünmektedir.

1.5.2.2. Matlalarda Bâkî'nin Şiirinin Üstünlüğü İle Övüldüğü Bölüm

“Medh eyledüm nigârı bir a'lâ gazel didüm
Garrâ latîf ü dil-keş ü gayet güzel didüm”²¹⁰

²⁰⁸ Age, 393, Gazel: 471, Beyit: 7

²⁰⁹ Age, 424, Gazel: 522, Beyit: 5-Bkz- Age, 408, Gazel: 495, Beyit: 7, Vd.

²¹⁰ Age, 454, Matla: 30, Beyit: 1

Şâir, put gibi bir güzeli överek bir gazel söylediğini;bu gazelin çok güzel,gönül çekici ve hoş olduğunu belirterek gazellerinin güzelliği ve şiirinin üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.3. Bâkî'nin Şiirlerinin İnsana Neşe Vermesi

Bâkî Divanı'ndaki gazellerin altı tanesinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır. Biz, bu gazellerin beyitlerinden seçeceğimiz iki örnek açıklamasıyla konuyu açıklamaya çalışacağız:

“Safâ-yı şi'ir-i Bâkî bâ'is-i mihr ü mahabbetdür
Bu Âb-ı zindegânı ol hayât-ı câvidânîdür”²¹¹

Şâir, şiirinin muhabbet ve sevgi sebebi olduğunu, onun gençlik ve neşe aşıl原因 bir su (Âb-ı hayvan-telmih) gibi (teşbih) olduğunu belirterek şiirinin bu özelliği ile övünmektedir.

“Bâkıyâ söyle lebi yâdına rengin gazeli
Demidür nûş-ı meyün mevsimüdür eş'ârun”²¹²

Şâir, kendisine seslenerek: ”Ey Bâkî,sevgilinin dudaklarını hatırlatmak için tatlı ve güzel gazelini söyle, çünkü şarap içme ve şiir okuma zamanı gelmiştir; diyerek şiirlerinin tıpkı şarap gibi insana neşe vermesi ile övünmektedir.

²¹¹ Age, 133, Gazel: 54, Beyit: 7

²¹² Age, 270, Gazel: 276, Beyit: 7-Bkz, Age, 401, Gazel: 485, Beyit: 7, Vd.

1.5.4. Bâkî'nin Üstün Nitelikli Kişiliği

Bâkî Divanı'ndaki gazellerin sadece birisinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır. Biz ilgili beyiti açıklayarak konuyu açıklamaya çalışacağız:

“Zâhirâ gerçi gedâ-sûretem ammâ Bâkî
Mahzen-i genc-i ma'ânî dil-i vîrânumdur.”²¹³

Şâir, görünüşte bir dilenciye benzediğini oysa gerçekte harap olmuş gönlünün gizli sırların hazinesi olan bir mahzen olduğunu belirterek; gönlünün yüce sırlara sahip olması ve kendisinin bu yüzden üstün birisi olmasıyla övünmektedir.

1.5.5. Bâkî'nin Osmanlı'nın Yüz Akı ve Saltanatın Süsü Olmakla Övünmesi

Bâkî Divanı'ndaki gazellerin sadece ikisinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır. Biz bu gazellerin ilgili beyitlerini açıklayarak, Bâkî'nin konuya nasıl bir yaklaşım gösterdiğini açıklamaya çalışacağız:

“Dûr-i fazl ile murassa' kılıcundur Bâkî
Anı dûr itme benüm pâdişehüm yanundan”²¹⁴

Şâir, padişaha seslenerek: “Padişahım, Bâkî senin fazilet incisi ile süslü kılıcıdır, onun için onu yanından uzak tutma” diyerek döneminin sultan şâiri olarak saltanatın süsü olmakla övünmektedir.

“Bir güherdür tab-i Bâkî kân-ı imkân içre kim
Afitâb-ı lutf-ı sultân ile bulmuş perveriş”²¹⁵

Şâir , şâirlik yaradılışını imkân ocaklarında padişahın yardımlarıyla beslenmiş bir mücevhere benzeterek (teşbih) saltanatın süsü olmakla övünmektedir.

²¹³ Age, 174, Gazel: 118, Beyit: 5

²¹⁴ Age, 314, Gazel: 346, Beyit: 8

²¹⁵ Age, 234, Gazel: 217, Beyit: 7

1.5.6. Bâkî'nin Şâirlikteki Şöhreti ile Övünmesi

Bâkî Divanındaki gazellerin dördü ile matlaların birisinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır. Biz gazeller ve matla beytinin açıklamasından hareketle konuyu aydınlatmaya çalışacağız :

“Âvâzayi bu 'âleme Dâvûd gibi sal
Bâkî kalan bu kubbede bir hoş sadâ imiş”²¹⁶

Şâir , sesini yeryüzüne tıpkı sesinin güzelliğiyle ünlü Hz. Davut gibi (telmih-teşbih) salması gerektiğini , çünkü gökyüzünde sonsuza değin kalacak olanın hoş bir sestem ibaret olduğunu söyleyerek adını tarihe yazmayla övünmektedir. Beytin ikinci mısrasındaki “Bâkî” kelimesi hem sonsuza değin hem de şâirin kendi mahlası olan “Bâkî” anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmış , böylece şâir “Bâkî ismi sonsuza değin hatırlanacaktır anlamında bir beyit oluşturmuştur.

“Anarlar devlet-i şâh-ı cihânda nâmun ey Bâkî
Süleymân yâd olındukça bile mezkûr olur mûri”²¹⁷

Şâir kendisine seslenerek : “Ey Bâkî , dünyada senin şâirlikteki namın hatırlanacaktır , nasıl ki Hz. Süleyman her hatırlandığında onun karınca ordusu ile oralarında gecen hadisesiyle karınca hatırlanıyorsa (teşbih-telmih)öyle, sen de Kanunî Sultan Süleyman da hatırlanacaktır” diyerek adını tarihe yazdırma ve şâirlikteki şöhreti ile övünmektedir.

Baki Divanı'ndaki şu matla beyti de bu konuyla ilgilidir:

“Câm-ı nazmı sunıcak bezm-i ezelde sâkî
Cür'a-veş kalmış idi anda kelâmı bâkî”²¹⁸

²¹⁶ Age, 234, Gazel: 218, Beyit: 3

²¹⁷ Age, 401, Gazel: 484, Beyit: 6-Bkz, Age, 382, Gazel: 455, Beyit: 6, Vd.

²¹⁸ Age, 453, Matla: 28, Beyit: 1

Şâir , ezel meclisinde şiir kadehini sâki sunduğunda onun içinde şarap kadehinin dibindeki şarap tortusu gibi (teşbih) Bâkî'nin şiirlerinden birkaç söz kalacağını söyleyerek , şiirinin tarihe mal olması hatta sonsuza değin varlığını devam ettirmesi ile övünmektedir.

1.5.7. Bâkî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü ile Övünmesi

Bâkî Divanı'ndaki kasidelerin yedisi , musammatların ikisi , gazellerin altmış dördü ile kıt'aların ikisinde olmak üzere toplam 75 beyitle Bâkî'nin en çok övüldüğü yönü şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü olmuştur. Biz her nazım türünden seçeceğimiz ikişer beytin açıklaması ile Bâkî'nin bu konuda nasıl övüldüğünü ortaya koymaya çalışacağız :

1.5.7.1. Kasidelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü İle Övüldüğü Bölümler

“Belâgat kûsın urdum husrevâne heft kişverde
Suhan menşûrına çekdüm bu gün tigrâ-yı Hâkânî”²¹⁹

Şâir , güzel söz söylemede yedi ülkede nam saldığını ve tıpkı ünlü İranlı şâir Hâkân gibi ünlendiğini söyleyerek şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

“Nazm-ı eşhâsa kıyas eyleme Bâkî şi'rin
Ola mı her giyeh-i huşke ber-â-ber sünbül”²²⁰

Şâir kendisine seslenerek , kendi şiiriyle başkalarınınkini kıyaslamaması gerektiğini, çünkü bunun kuru bir yaprakla sümbülün karşılaştırılması gibi olacağını belirterek , şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

²¹⁹ Age, 19, Kaside: 5, Beyit: 33

²²⁰ Age, 66, Kaside: 24, Beyit: 43-Bkz. Age, 69, Kaside: 25, Beyit: 43-44, Vd.

1.5.7.2. Gazelerde Bâkî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Ruhların vafında Bâkî bir gazel nazm itdi kim
Ehl-i diller kodılar adını mir'âtüs'ü-safâ”²²¹

Şâir , sevgilinin yanaklarını anlatan öyle bir güzel gazel yazdığını , gönül ehli olanların gazelin adına mutluluk aynası dediklerini söyleyerek gazelinin (şirinin) güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

“Çog olmaz bu tarza gazel Bâkîyâ
Güzel söz güherdür güher az olur”²²²

Şâir , kendi yazdığı tarzda gazelin çok olmadığını , çünkü gazellerin güzel sözlerle dolu olduğunu , güzel sözün de mücevher gibi az bulunduğunu söyleyerek şiirlerini mücevhere benzetmekte (teşbih) ve şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.7.3. Musammatlarda Bâkî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Hep bu beyti dil-keş üzre bağlanur güş eylesen
Savt u nakş-ı bülbülân-ı gül-sitân-ı ma'delet”²²³

²²¹ Age, 111, Gazel: 15, Beyit: 6

²²² Age, 170, Gazel: 112, Beyit: 5- Bkz. Age, 164, Gazel: 102, Beyit: 6, Vd.

²²³ Age, 88, Musammatlar: 3, Bent: 3, Beyit: 7

Şâir , kulak verecek olursan bülbüllerin fidanları ile gül bahçesindekilerin hep bu gönül çeken beyte (şiire) bağlandığını söyleyerek , Bâkî şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

“Dest-gîr-i ehl-i dil kimdür diyü fâl eyledüm
İşbu beyt-i rüşen ü pâkîze-gevherdür gelen”²²⁴

Gönül ehillerini eline geçiren kimdir diye fala baktım , falda hep parlak beyit (şiir) ve temiz mücevher (teşbih) çıkmaktadır diyerek , Bâkî şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

1.5.7.4. Kıt’alarda Bâkî’nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü ile Övüldüğü Bölümler

“Tab’ı sâhir-pîşene Bâkî gönüller meyl ider
Şeker-i şi’r-i dil-âvizün meger efsûnludur

Derme çatma geydürür iller libâsı şi’rine
Hil’at-i nazm-ı cihân-gîrûn senün altunludur”²²⁵

Şâir , sihirler yaratan şâirlik yaradılışıyla bir çok insanın gönülleri süsleyen tatlı şiirleriyle adeta büyülediğini , başkalarının şiirlerini güzel yazamadığı oysa kendi şiirlerinin dünyaca ünlü, altın gibi değerli ve az bulunduğunu ifade ederek şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

“Söz degül dürr-ü güher nazm itsem
Kadr ü kıymet bilenün bendesiyüz”²²⁶

²²⁴ Age, 88, Musammatlar: 3, Bent: 4, Beyit: 7

²²⁵ Age, 443, Kıt’alar: 8, Beyit: 1-2

²²⁶ Age, 443, Kıt’alar: 9, Beyit: 1

Şâir , sözlerinin inci ve mücevher gibi değerli olduğunu , ancak bunu ehlinin anlayabileceğini , şiirlerinin kıymetini bilenlere kul , köle olacağını belirterek şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

Bâkî Divanında Bâkî'nin hangi yönleriyle , ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

- 1) **Bâkî Divanında Bâkî en çok şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile (75beyit) övünmektedir.**
- 2) **İkinci sırada şâirlikteki üstünlüğü (53 beyit) gelmektedir.**
- 3) **Üçüncü sırada şiirlerinin özellikle gazellerinin insana verdiği neşe (6 beyit) bulunmaktadır.**
- 4) **Dördüncü sırada şiirlerinin özellikle ve kıymetiyle (5 beyit) şiirleriyle adını tarihe yazdırma (5 beyit) ile övünme gelmektedir.**
- 5) **Son sıralarda ise Bâkî'nin saltanatın süsü olmakla övünmesi (2 beyit) ve kendi şahsında bulunan üstünlük (1 beyit) ile övünme gelmektedir.**

Bu sonuçlardan hareketle Bâkî'nin en çok şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü yanında şâirlikteki üstünlüğüyle övüldüğü açıkça söylenebilir. Bâkî Divanı'nda şâirin bu özellikleriyle övünme oranının diğer özellikleriyle övünmesine göre ortalama altı kat daha fazla olması çok önemli bir göstergedir bizce.

Bâkî gibi daha yaşadığı çağda "Şâirlerin Sultanı" sıfatını kazanan bir şâirin, şâirliği ve şiirleriyle bu denli övünmesi bizce doğal bir sonuç olarak kabul edilmelidir.

Bâkî'nin, divanında saltanatın süsü olma ve adını tarihe yazdırma gibi özellikleriyle övünmesi dikkat çekici ve aynı zamanda düşündürücüdür. Daha yaşadığı çağda adını şâirlik gücüyle tarihe yazdığını ifade etmek , bizce biraz da şâirin yaşadığı çağın imkân ve ihtişamından kaynaklanmaktadır. Çünkü, bilindiği gibi 16.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin bir çok alanda altın çağını yaşadığı bir dönemi kapsamaktadır. Böyle bir çağda saltanatın süsü ve tarihe adını altın harflerle yazdırmayla övünme, daha sonraki duraklama ve çöküş dönemindeki şâir ve sanatçılara göre daha kolay olsa gerektir.

Bâkî Divanı'nda şâirin şiirlerinin ve özellikle gazellerinin neşe vermesiyle övünmesi de bizce önemlidir. Çünkü , yüzyıllar boyunca gazel şâiri olarak adını

Divan şâirleri arasında en iyiler arasında kabul ettiren Bâkî'nin bu yönüyle övünmesi onun gazellerinde daha başarılı olduğunu kendisi tarafından da kabulü şeklinde yorumlanabilir. Her hâlükârda Bâkî gazelleriyle haklı olarak övünmüştür, diyebiliriz.

Tezimiz Nef'i Divan'ını da kapsadığından; Nef'i'nin kendisini hangi yönleriyle, ne kadar , niçin övüldüğünü de araştırarak iki Divan ve şâir arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışacağız.

2. NEF'Î DİVANI

“Nef’î Türkçe Divanı’ndaki şiirleriyle tanınmıştır. Divan şiirinde ölçü sayılan gazel sayısı onun divanında , diğer tanınmış şâirlere göre azdır. Şâir bu gerçeği “az fakat öz söyleme” anlayışının bir sonucu olarak takdim etmektedir.

*“Kadrim anlar katı az olsa n’ola ey Nef’î
Çok hünerdür gazeli böylece pâkize demek”*

Şâir divanını kendisi hayatta iken düzenlemiştir. Türkçe ve Farsça her iki divanın kendi hayatta iken istinsah edildiği anlaşılan nüshalarında divan müretteptir.

Divan edebiyatında yazılan kaside sayısı bakımından Nef’î, Enderunlu Fazıl’dan sonra (84 kaside) ikinci sıradadır (62 kaside).

Nef’î , Türkçe Divanında kasidelere ağırlık vermiştir. Saltanatına şahit olduğu üç padişah , değişik devlet yetkilileri ve din adamlarına çeşitli vesilelerle kasideler yazmıştır. Divanda yer alan 62 kasidenin birincisi İslam peygamberi vâsfında 45 beyitlik bir na’ttır. İkincisi bir Mevlânâ medhi olup 18 beyitten ibarettir. Mevlânâ’nın kişiliği ve mesleğinin övüldüğü bu kasideden sonra , Sultan Ahmed vâsfında 8 , Sultan 2.Osman vâsfında 4 , Sultan 4.Murat vâsfında 12 kaside yer alır. Diğer kasideler şöyle sıralanmıştır : Vezir-i A’zam Murad Paşa’ya 2 , Nasuh Paşa’ya 4 , Mehmed Paşa’ya 3 , Halil Paşa , Ali Paşa ve Hüseyin Paşalara birer , Hüsrev Paşa’ya 2 , Hafız Ahmet Paşa’ya 3 , Bayram Paşa’ya 2 , Mustafa Paşa’ya birer ; Sultan Murad’ın bahçe tasviri , İlyas Paşa’ya 2 , Şeyhülislam Muhamed Efendi’ye 4 , Kasrı için 1 ; Şeyhülislam Aziz Efendi’ye 1 , Darüssaâde Ağası’na 1 , Gelibolu Âli’ye 1 , İbrahim Paşa’ya 1 ve memduhun adı belirtilmeyen 1 kaside.

Nef’î , kasidelerinde övgüye ağırlık vermiş , bu arada sıkça fahriyeye başvurmuştur. Mimarî özelliği olan yapıların tasvirleri , şehir ve güzellikleri , sözün güzelliği , sultan atlarının tasviri ; Ramazaniye , Cülûsiyye , İydiyye , Bahariyye gibi değişik konuların işlendiği kasidelerden birçoğu oldukça tanınmış ve sevilmiş eserlerdir.

Nef'î , kasidelerinde Osmanlı tarihine vesikalik edecek konulara da yer vererek eserlerini , edebi dille ifadesini bulmuş tarihi belgeler şekline dönüştürmüştür. Bu tür kasidelerde şâir , savaş , kahramanlık gibi tablolar sergilemede oldukça başarılıdır. Kullandığı ses ve ifadeler okuyucunun muhayyilesinde naralar , at kışnemeleri , heybetli görünüşler olarak canlanır :

*Âferin ey rûzgârın şehsüvâr-ı saf-deri
Arşa as şimden geri tîg-ı süreyyâ- cevheri*

*Merhabâ ey pâdişâh-ı âdil ü âli-nijâd
Oldı teşrîfinle şeh-i Edrine reşk-i bilâd*

*Yürü feth eyle ne Îrânı ko ne Tûrânı
Gam yeme eyyedekallâhu Te'âlâ ve nasîr*

gibi daha pek çok beyti , seferler , fetihler , sultanlar ve devlet erkânının yaşadıkları olayları belgeler.

Nef'î , Divanındaki 134 gazelle , döneminin az beyitli gazel söyleme ve “sözü az anlamı yoğun” kullanma kuralını uygulamıştır.

*Âferin Nef'î yine tab-ı gazel-perdâzına
Penc-beytin nüsha-i sihr-i beyândır her biri*

İfadesiyle şâir bu kuralı tespit eder. Gazellerindeki beyit sayısının azlığı Sebki-Hindi etkisiyledir. Nef-i Divan şâirlerinin bütününde olduğu gibi gazellerinde sevgi, sevgili, şarap, meclis, musîkî, felekten ve sevgiliden şikayet, ızdırap vb. konularla birlikte gazele fahriye ve medhiyeyi de sokmuştur :

*Olsam nola Nef'î gibi Hallâk-ı Ma'ânî
İhyâ eden endişeyi feyz-i nefesimdir.*

*Rüstem-i ehl-i dilim aşk kemânım çekemez
Padişâh-ı suhenim fitre nişânım çekemez*

Kasideler dışında, medhiye konusunu daha çok müzeyyel gazellerinde işlemiştir.

Divanda , kasideler bölümünden sonra yer alan Terkid-i bend bir Sâkînâme'dir. Manzume 5 bendden oluşmuştur. Divandaki tek mesnevi 22 beyitten oluşmuş "Mef'ûlü mefâ''ilü mefâ'îlü fe'ûlün" kalıbıyla yazılmıştır. Divanın bu bölümünde dokuz Kıt'a-i kebîre yer almıştır. Biri Sultan Murad , diğerleri değişik devlet adamları vasfındadır. Divanın son bölümü tek bendli nazım şekilleri ve müfredlere ayrılmıştır. Gazellerden sonra yer alan bu manzumelerde övgü , yergi , şikâyet , şâirin hayat felsefesi gibi konular işlenmiştir."²²⁷

Nef'i Divanı'nı incelemeden önce onun yaşadığı çağ hakkında kısaca bilgi veriyoruz:

2.1. 17.YÜZYILDA OSMANLI

17.Yüzyıl Osmanlı imparatorluğunun çok karışık ve bozuk bir çağ olmuştur.

Daha Kanûnî zamanında başlayan saray kadını entrikaları , ordunun başıboşluğu, ulemânın siyasete karışması gibi hâller , bu yüzyıl başında büsbütün koyulaşmıştır. Devlette , ilk defa , bazı padişahlar , öldürülmüş ; sayısız vezirin kellesi alınmış , tahtta ve sadarete kalmak isteyen padişahlarla vezirler ise istemeyerek zalim davranmak zorunda kalmışlardır.

Ülkenin gelir kaynakları kurutulduğu için bütçe sarsılmış para değeri düşürülmüştür. Rüşvet , ahlâksızlık ve yoksulluk son kerteyi bulunca , celâfî isyanları , yeniçeri zorbalıkları ve şehir ihtilâlleri yüze çıkmıştır. Bu yüzden , İstanbul ve Anadolu arasında gücenişler , zıtlık ve kırgınlıklar başlamıştır. Halkı sevmeyen vezirlerin ve yabancı soydan gelme bazı yüksek memurların yönettiği devlet idaresi âdeta kötü bir sömürge rejimini andırmıştır.

²²⁷ Akkuş, Metin, (1994) , Nef'i Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 32-35

Beliren yıkımı önlemek için bazı pâdişahlarla vezirler gayret etmişlerse de çok büyüyen yaraya merhem bulamamıştır.1. Ahmet'in veraset usulünü değiştirmesi, 2.Osman'ın , pâdişahlara, nikâhla evlenme kanunu koyması, şehzade kıtallerini ve saray entrikalarını durduracağı yerde, daha da arttırmıştır.

4.Murat ve Köprülüler, çok sert hattâ zalim tedbirler gücüyle ancak kendi zamanlarını kurtarabilmiş, gelecek felaketleri önleyememişlerdir. Yüzyıl sonunda gelen 1.Mustafa, 1.İbrâhim ve Avcı Mehmet gibi sultanlar ise, ocaklıların, ulemânın ve saray kadınlarının elinde şaşkına dönmüşler, fesatlar içinde kaynayıp gitmişlerdir.

Bu siyasi yıkıma rağmen , ilim , sanat ve edebiyatta gelişmeler görülmüş ; Sultan Ahmet , Yenicami , Üsküdar , Çinili cami , Topkapı'da Revan , Bağdat köşkleri , İncili köşk gibi pek güzel mimarlık eserleri bu yüzyılda yapılmıştır. Kâtip Çelebi , Taşköprülü zâde , Hezârfen Hüseyin , Sarı Abdullah gibi bilginler en büyük bestecimiz olan İtrî bu yüzyılda yetişmişlerdir.

Şiirde ve hele nesirde hızlı gelişmeler olmuştur. Divan şiiri imparatorluk şehirlerine , geçen asırdakinden daha fazla yayıldığı için Kırım , Peşte , Bosna , Bağdat , Kâhire , Diyarbakır gibi büyük şehirlerde ortamlar belirip, kuvvetli şâirler yetişmiştir. Yüzyılın en büyük iki şâirinden Nefî Erzurumlu , Nâbî ise Urfalı'dır. Klasikleşen Divan şiiri , artık kolay , sade ve güzel bir şiir diline kavuşmuştur. Kaside tarzı , en üstün noktasına Nef'i ile ulaşmış , gazel de Yahyâ Efendi , kolay ve güzel İstanbul söyleyişinin sırrına ermiştir. Rubâî tarzında yazanlar çoğalmıştır ve bu tarzın en verimli şâiri sayılan Âzmî zâde Hâletî de bu asırda yetişmiştir. Türk şâirleri , kendilerini Acem üstatlarından üstün gördüklerini daha sık ifade etmişlerdir.

17.yüzyılda Sâbit'e : "Kaldırım taşları altında birer şâir var" dedirtecek kadar çok şâir yetişmiştir. Nef'i , Nâbî , Naîlî , Neşâtî , Şeyhülislam Yahya gibi büyük şâirlerden başka Sabri , Vecdi , Cevrî , Hâletî , Ganizâde Nâdiri , Râmî Paşa , Sâbit , Fehim , Behayî , Rıyâzi , Râsin , Fâizî , Nazîm , Fasih , Bahtî , Mantıkî , Veysî , İsmetî , Tıflî , Nedim-î Kadîm , Mezâkî , Kelim , Gaybi vb. da bu yüzyılın şöhretleri arasındadır.²²⁸

Biz , tez çalışmamızın Nefî Divanı ile ilgili bölümünde öncelikle padişahlarla ilgili övgülere sonra da sırasıyla diğer devlet büyükleri , din büyüklerine sunulan

²²⁸ Kabaklı, Ahmet, (1997) , Türk Edebiyatı, Türk Edebiyatı Vakfı Yay, Cilt 2, İst. , 645-647

övgüleri inceleyeceğiz. İnceleme sırasında tıpkı Bâkî Divanı'nda yaptığımız gibi övülen şahıs veya şahıslarla Nef'î arasında ne gibi bir bağlantı olduğunu , Nef'î'nin bazı padişah ve sadrazamlara niçin diğerlerine göre daha fazla övgü şiiri sunduğunu tespit etmeye çalışacağız. Kendisine övgü sunulanların 17. yüzyıl Osmanlı siyasi ve sosyal hayatında ne gibi önem taşıdığını tarihi vesikalarla ortaya koymaya çalışacağız. Övülen insanların hangi yönleriyle övüldüklerini de alt madde başlıkları altında örnek beyitlerle açıklayarak Nef'î'nin kime , ne oranda ve niçin övgü şiiri sunduğunu belirlemeye çalışacağız. Nef'î Divanı , mürettep bir divan olduğundan kaside şeklinde yazılan övgü şiirlerine öncelik verip incelemenizi bütün nazım şekillerinde sürdüreceğiz. Böylece hem tez plânımıza hem de Nef'î Divanı'nın tertip düzenine uygun bir şekilde tez çalışmamızı sürdüreceğiz.

Nef'î Divanı'nda ; Bâkî Divanı'ndan farklı olarak din büyüklerine yer verilmiştir. Nef'î , mürettep divanında öncelikle Hz. Peygamber'e sonra ise Hz. Mevlânâ'ya övgü kasidesi sunmuştur. Bu sebepten biz de incelememize din büyüklerine yer vererek başlıyoruz. Zaten bilindiği gibi Divan Edebiyatı geleneğinde de din büyükleri övgüde öncelikli kabul edilmiş ve bir çok şâir divanında din büyüklerine öncelik vermiştir.

2.1.1. NEF'Î DİVANINDA ÖVGÜ

NEF'Î'NİN ÖVDÜĞÜ KİŞİLER VE GRUPLAR

2.1.2. DİN BÜYÜKLERİNE ÖVGÜLER

2.1.2.1. HZ. MUHAMMET

Nef'î Divanındaki kasidelerden ilk ikisi Hz. Peygambere yazılmış na't kasideleridir. Bunlardan ilkinin başlığı : “Der Nat-i Seyyid-i Kâinât Aleyhi Efdalüssalevât” , ikincisi ise “Na't” şeklindedir.

Biz, Nef'î Divanı'nda Hz. Muhammet'in hangi yönleriyle övüldüğünü maddeler halinde tespit ettik. Hz. Muhammet'in Nef'î Divanı'nda peygamberlikteki üstünlüğü, onu övmenin şeref kazandırması, fakirlikle övünmesi, tebliğ ettiği İslam dininin yüceliği ve şefaatinin yüceliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Padişâh-ı dü-cihân Ahmed-i Mürsel ki anın
Midhat-ı zâtı dilin maslahat-ı elzemidir”²²⁹

Allah tarafından gönderilen ve dünya ve âhiretin sultanı olan Ahmet (Hz. Muhammet) ki onun yüce varlığı gönle faydalı ve gereklidir, denilerek Hz. Muhammet’in insan ve cinlerin hepsine gönderilmesine telmih, dünya ve âhiretteki en üstün şerefli insan olması yönüyle mübalağa, yapılarak peygamberlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Enbiyâ cümle tufeylidir anın ma’nâda
Sonra geldiyse n’ola cümlelerin ol akdemidir”²³⁰

Değer bakımından bütün peygamberlerden üstün olduğu, en son peygamber olmasına rağmen hepsinden önde geldiği söylenerek Hz. Muhammet’in peygamberlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Maşrık-ı subh-ı hidâyetdir senâsiyle dilim
Mihri kudsî pertev-i kevkeb-feşânıdır sözüm”²³¹

Onu överken gönlüm, hidâyet sabahının güneşi, sözlerim de o güneşin yıldızlar saçan kutsal ışığı gibidir (teşbih,mübalağa) denilerek, Hz. Muhammet’i övmenin ne kadar büyük bir şeref olduğu anlatılmaktadır.

“Olalı gavnâs-ı deryâ-yı hayâl-i midhati
Cevherî-i tab’ımın zîb-i dükânıdır sözüm”²³²

²²⁹ Akkuş, Metin, (1994) , Nef’î Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 48, Na’t: 2, Beyit: 15

²³⁰ Age, 49, Beyit: 19

²³¹ Age, 47, Beyit: 35

²³² Age, 47, Beyti: 33

Onun övgüsünün hayâl denizine dalalı, sözüm şâirliğimin mücevherci dükkânını süslemektedir, denilerek Hz. Muhammet'i övmenin üstünlüğü ve şerefi dile getirilmektedir.

“O şehin fakr ile fahr ettiğini gûş edeli
Rûm ehl-i keremin ni'met-i bîş ü kemidir”²³³

O peygamberler sultanının fakirlikle övündüğünü duyduğundan beri(telmih) Anadolu halkı cömert insanların verdiği nimetlere kavuşmuştur, denilerek) Hz. Muhammet'in fakirlikle övünme özelliği dile getirilerek övülmektedir.

“Ta'neder Mâlik-i dînâra gınâ-i kalbim
Gerçi bu tekyehenin müflis-i bî-dirhemidir”²³⁴

Kalbimin zenginliği, zenginliği ile ünlü Mâlik-i Dînâr'a (telmih, teşbih) kıskançlık duyar, ama ben bu dünyadaki parasız pulsuz bir fakirim, denilerek şâir tıpkı Hz. Muhammet gibi fakirliğiyle övünmekte; dolaylı yoldan onun fakirliğiyle övünmesini övmektedir.

“Şer-i müstahkemi kim ana denir habl-i metîn
Akl-ı mecnûn revîşin silsile-i muhkemidir”²³⁵

Onun getirdiği sağlam şeriat (İslam) ki ona sağlam ip (telmih, teşbih) denir, o aklını yitiren yolcuların sağlam dayanağı ve kurtarıcısıdır, denilerek Hz. Muhammet'in tebliğ ettiği İslam dini övülmektedir.

“Haşre dek dininin erkânı n'ola kâim ise
Ki anın nusret-i Hak pây-e-i müstahkemidir”²³⁶

²³³ Age, 49, Beyit: 31

²³⁴ Age, 50, Beyit: 32

²³⁵ Age, 49, Beyit: 22

²³⁶ Age, 49, Beyit: 23

Onun getirdiği İslam'ın kıyâmete kadar yaşayacağı, çünkü onun Allah'ın yardımı ile korunduğu (telmiĥ) söylenerek, Hz. Muhammet'in tebliğ ettiği İslam dini övölmektedir.

“Eşref-i halk-ı cihân olsa vücûdu ne aceb
Âlemin zübde-i mecmû'-ı benî-âdemidir”²³⁷

Dünya halkının en şerefli si olmasına şaşılmamalıdır, çünkü onda insanlığa âit (ahlâk) özelliklerin hepsi bulunmaktadır, denilerek Hz. Muhammet'in mükemmel bir insan olması övölmektedir.

“Yok nazîri anın efrâd-ı beşerde ancak
Akl-ı küll cevher-i pâkizesinin tev'emidir”²³⁸

İnsanlık içinde onun bir benzeri yoktur, ancak temiz yaradılışıyla ve üstün aklı (telmiĥ) onu oluşturan ikizlerdir, denilerek Hz. Muhammet'in mükemmel insan olması övölmektedir.

“Derd-i isyânıma dermânı ol eyler zîrâ
Nazar-ı merhameti ehl-i dilin merhemidir”²³⁹

İsyân derdime dermânı o verir, çünkü onun merhametli bakışı gönöl ehlinin yarasını iyileştiren merhem gibidir (teşbih, teşhis) denilerek, Hz. Muhammet'in şefâati övölmektedir.

Nef'î'nin, Hz. Muhammet'e yazdığı kaside şeklindeki övgü şiirleri incelendiğinde Hz. Peygamberin hangi vasıflarının ne kadar övöldüğü ortaya çıkmaktadır. Biz araştırmamız neticesinde şu sonuçlara ulaştık:

²³⁷ Age, 49, Beyit: 27

²³⁸ Age, 49, Beyit: 28

²³⁹ Age, 50, Beyit: 35

1) Nefî Divanı'nda Hz. Muhammet'in en çok peygamberlikteki üstünlüğü (13 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada Hz. Muhammet'i övmenin üstünlüğü ve şerefi (8 beyit) övülmektedir.

3) Son sırada ise Hz. Muhammet'in fakirlikle övünmesi, getirdiği İslam dininin yüceliği, mükemmel bir insan olması ve şefâatinin yüceliği (2'şer beyit) övülmektedir.

Nefî'nin, Hz. Muhammet'i övdüğü özellikler incelediğinde dikkâti çeken ilk özellik onun en son ve büyük peygamber olmasıdır. Bunun yanında Hz. Peygamberi övmenin çok büyük bir şeref olarak ikinci sırada gösterilmesi onun ne kadar büyük bir şerefe sahip olduğunu göstermeye yönelik önemli bir ifadedir. Nefî'nin, bu ifadeyi kullanırken içten içe kendisini de övdüğü ve tabiri câizse bir taşla iki kuş vurduğu da söylenebilir.

Hz. Peygamberin fakirlikle övünme, getirdiği dinin yüceliği, mükemmel bir insan olma ve şefâat etme gibi özelliklerinin Kur'an-ı Kerim'de de geçmesi Nefî'nin, Hz. Peygamberin gerçek yönlerini ve özelliklerini göstermesi bakımından bizce önemlidir.

2.1.3. MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ

Nefî Divanı'nda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye yönelik bir kaside bulunmaktadır.

Biz, Nefî Divanı'nda Hz. Mevlânâ'nın hangi yönleriyle övüldüğünü tespit ettik. Nefî Divanı'nda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin manevi üstünlüğü, Mesnevi adlı eserinin üstünlüğü ve manevi yol göstericiliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla bu özellikler şu şekilde sıralanabilir:

“Âlem-i ma'nâ ki hûrşîd-i cihân-ârâ gibi
Devr eder girmiş semâ'a anda rûh-ı mevlevî”²⁴⁰

²⁴⁰ Akkuş, Metin, (1994), Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 50, Beyit 3.

Öyle bir mânâ âlemi ki :Mevlânâ'nın ruhu orada cihânı süsleyen güneş gibi raks eder durur, denilerek Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin mânâ âlemindeki üstünlüğü övülmektedir.

“Aklı nûr-ı cevher-i zât-ı şerîf-i Ahmedî
Nutkî mağz-ı rûh-ı enfâs-ı lâtif-i İsevî”²⁴¹

Aklı, Hz. Peygamber'in şerefli zâtının cevherinin ruhu gibi güçlü, sözleri ise Hz. İsa'nın (telmih,teşbih)can bağışlayıcı nefesi gibidir, denilerek Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin manevî üstünlüğü övülmektedir.

“Mesnevî ammâ ki her beyti cihân-ı ma'rifet
Zerresiyle âftabının berâber pertevi”²⁴²

(Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin yazdırdığı) Mesnevî ki her beyti herkesin yazamayacağı irfân dünyasıdır ve onun bir zerresiyle güneşin parlaklığı eş değerdedir, denilerek mübalağa yoluyla Mevlânâ'nın Mesnevî adlı eseri övülmektedir.

“Ol hudâvend-i serîr-i ma'rifet kim feyzidir
Sâlik-i bî-tûşe-i gümrâha zâd-ı uhrevî”²⁴³

O bilgi ve kültür tahtının efendisi ki yolunu kaybetmiş azıksız yolcuya, onun feyzi, âhret azığıdır, denilerek Mevlânâ'nın manevî yol göstericiliği övülmektedir.

Nef'î'nin, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'ye yazdığı kaside incelendiğinde Mevlânâ'nın hangi yönlerinin ne kadar övüldüğü de ortaya çıkmaktadır. Biz,araştırmamız neticesinde şu sonuçlara ulaştık:

²⁴¹ Age, 50, Beyit: 7

²⁴² Age, 50, Beyit: 2

²⁴³ Age, 50, Beyit: 6

1) Nefî Divanı'nda, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin en çok manevî üstünlüğü övülmektedir. İncelediğimiz kasidenin 2 ve 6. beyitleri dışındaki ilk 12 beytinin tamamında Mevlânâ manevî üstünlüğü bakımından övülmektedir.

2) Daha sonra birer beyitle Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Mesnevî adlı eserinin üstünlüğü ile manevî yol göstericiliği gelmektedir.

Nefî'nin kasidesinde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin manevî üstünlüğünü övmeye, onun eserine oranla bu kadar çok önem vermesi bizce Nefî'nin Mevlânâ'nın manevî şahsiyetinden fazlaca etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Kasidedeki Mevlânâ'ya yönelik övgü oranı ve tarihi kaynaklarda Nefî'nin Mevlevî olduğunun bildirilmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir.

2.2. PADİŞAHLARA ÖVGÜLER

Nefî Divanı'nda üç padişaha kaside sunulmuştur. Bunlar Sultan Ahmet'e sunulan sekiz, Sultan 2. Osman'a sunulan dört ve Sultan 4.Murat'a sunulan on iki kasideden oluşmaktadır.

Biz Nefî Divanı'ndaki tertip sırasına uygun bir şekilde hareket ederek sırasıyla Sultan Ahmet, Sultan Osman ve Sultan 4.Murat'a sunulan övgü kasidelerini inceleyeceğiz. İncelememiz sırasında tıpkı Bâkî Divanı'nda yaptığımız gibi, padişahların niçin, hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüklerini tarihi kaynaklardan da hareketle açıklamaya çalışacağız. İnceleme sonucunda elde ettiğimiz bilgileri Bâkî Divanı'ndaki bilgilerle karşılaştırarak, şâirler arasındaki benzer ve farklı yönleri de belirlemeye çalışacağız.

2.2.1. SULTAN AHMET HAN (AHMED 1)

Nefî'nin, Sultan Ahmet'e Türkçe Divanı'nda yazdığı 8 kasideyi incelemeden önce, Sultan Ahmet'in hayatından tezimizi ilgilendiren bölüme yer veriyoruz:

AHMED 1: (d.18 Nisan 1590,Manisa-ö. 22 Kasım 1617,İstanbul) On dört yaşında hükümdar olup, on dört sene padişahlık etmiş olan 1.Ahmed 1026 H. / 1617 M. de 28 yaşında ölmüştür. Avusturya, İran seferleri ve Celalîlerin çok faaliyetli bir zamanında hükümdar olmuştur; çocuk denilecek yaşta bulunması sebebiyle devlet işlerinde bizzat hareket edecek durumda bulunmadığından bütün hareketlerinde tesir altında idi. Dinî taassubu pek fazla olup aynı zamanda vefasızdı. Devlet işlerini bizzat takip ederse de emrini tesir altında verir ve üzerinde kim, nasıl müessir olursa öyle olurdu. Vefasızlığına misal olarak ömrünü hudutlarda geçirerek Macaristan'ın fena durumunu düzeltmiş olan Estergon fatihi Vezir-i Âzam Lala Mehmed Paşa hakkındaki muamelesi kâfi bir misal teşkil eder.

Sultan Ahmet bu vefasızlığını Kuyucu Murad Paşa'ya da tatbik etmek ve etrafındakilerin tesiriyle onun hizmetini de takdir etmemek istediye de, Murad Paşa'nın sertçe ve dürüstçe hareketi ve süratle İstanbul'a gelerek padişahla görüşüp plânını anlatması üzerine durum düzelmiştir.²⁴⁴

Nef'î Divanı'nda Sultan Ahmet Han'ın hangi yönleriyle övüldüğünü araştırdık. Araştırma sonucunda Sultan Ahmet'in padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetmesi, cömertliği; savaşıklık ve fetihçiliği, adaletle huzur ortamı oluşturması ve haksızlıkları engellemesi, hüküm ve fermanlarının gücü, padişahın varlığına insanların muhtaç olması, padişahın yaradılış güzelliği, talih açıklığı ve manevî üstünlüğü, insanlara makâm ve şeref dağıtması, yaptırdığı mâbedin manevî ve maddî güzelliği; padişahın atının hızı, güç ve zarâfeti ve padişahın fikirlerinin ve şiirlerinin güzelliği gibi yönleriyle övüldüğünü tespit ettik. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Sâye-i lutf-ı Hudâ hazret-i Sultan Ahmed
Ki Ferîdûn ile Sikender olamaz derbânî”²⁴⁵

Yüce yaratıcının yardım gölgesi (halifesi) Sultan Ahmet hazretleri ki onun yüce mertebesi yanında İskender ve Feridun (telmih) kapıcısı bile olamaz (gulûv derecesinde

²⁴⁴ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , C. 3 , Ank. , 116-117

²⁴⁵ Akkuş, Metin, (1994) , Nef'î Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 52, Beyit: 6

mübalâğa) denilerek, Sultan Ahmet'in padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme bakımından üstünlüğü ve benzersizliği dile getirilmektedir.

“Çarh ana ta'zim edip İskender-i sâñf demek
Şânına nisbet meğer bir medh-i müstesnâ mıdır”²⁴⁶

Göğün ona saygı gösterip (teşhis) ikinci İskender (telmih) demesi onun şanı yanında müstesna bir övgü bile sayılmaz, denilerek Sultan Ahmet Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü ve dünyaya hükmetmesi övülmektedir.

“Lutfu bir mertebe kim çarhı eder gark-ı güher
Mevc-hîz olduğu dem bahr-ı keş-i ihsânı”²⁴⁷

İhsan elinin denizi (teşbih) dalgalandığında en küçük yardımında bile dünyayı mücevhere boğar (gulûv derecesinde mübalâğa) denilerek Sultan Ahmet'in cömertliği ve yardımseverliği övülmektedir.

“Mülkünde düzd-i müflise mâl-i zekâtıdan
Destâr u keş ü pîreheni kârbân verir”²⁴⁸

Onun ülkesinde iflâs etmiş hırsıza bile, zekat malı olarak sarık, gömlek gibi elbiseler kervan dolusu verilir(mübalâğa) denilerek hem Sultan Ahmet zamanında Osmanlı devletinin içinde bulunduğu zenginlik dile getirilmekte hem de Sultan Ahmet Han'ın cömertliği ve yardımseverliği övülmektedir.

“Berk-ı tîğın ten-i a'dâda eder cevşeni âb
Döner üstünde habâba ser-i bî-sâmânı”²⁴⁹

²⁴⁶ Age, 63, Beyit: 17

²⁴⁷ Age, 52, Beyit: 13

²⁴⁸ Age, 58, Beyit: 44

²⁴⁹ Age, 53, Beyit: 33

Kılıcının şimşegi düşmanların tenini koruyan zırhı, su gibi eritir ve onun üzerinde su kabarcığı dönüp durur, denilerek padişahın kılıcı aracılığıyla Sultan Ahmet'in savaşlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Hûrşîd-i kevâkib-haşem-i rûy-ı zemîn kim
Askerle cihânı haşr-ender-haşr eyler”²⁵⁰

Yeryüzünün yıldız gibi yüce (şerefli) güneşi (teşbih) ki askerleriyle dünyayı mahşer meydanına (telmih) dönüştürür, denilerek Sultan Ahmet'in ordularının sayıca ve savaşçılık bakımından üstünlüğüne değinilmektedir.

“Etdi adlin o kadar râh-ı dalâlî münsedd
Hâtıra yol bırakmaz vesvese-i şeytânî”²⁵¹

Adaletin kötülük yolunu öyle bir kapatmıştır ki şeytanın vesvesesi bile insanların zihnine girerek onlara kötülük yaptırılmaz (gulûv derecesinde mübalağa) ,denilerek Sultan Ahmet'in adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve haksızlık ile kötülüğü engellemesi övülmektedir.

“Ger olsa münteşîr fermân-ı adli kûh u sahrâyâ
Uyur âhû-bere zânû-yı şîrân-ı jiyân üzre”²⁵²

Adaletin fermânı dağ ve çöllere yayılsa küçük âhû bu fermânın rahatlığıyla yırtıcı aslanın dizleri üzerinde rahatça uyur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek Sultan Ahmet'in adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve haksızlık ile kötülüğü engellemesi övülmektedir.

“Cihân-bân-ı kader-i kudret ki hurşîde olur sâni
Nişân-ı dâğ-ı fermânı cebîn-i asmân üzre”²⁵³

²⁵⁰ Age, 78, Beyit: 24

²⁵¹ Age, 53, Beyit: 31

²⁵² Age, 60, Beyit: 25

²⁵³ Age, 60, Beyit: 20

Kudretli kaderi ile dünyaya öyle bir düzen verir ki emirleriyle gökleri bile titretir (mübalâğa-teşbih) denilerek Sultan Ahmet'in emirlerinin eşsiz gücü övülmektedir.

“Sikenderdir ki heft-iklîme bir seylâb eder cârî
Süleymândır ki fermânı revândur ins ü cân üzre”²⁵⁴

İskender gibi yedi kıt'ada hükümleri bir sel gibi (teşbih,mübalâğa) etkili, Süleyman peygamber gibi (telmiht,teşbih) gibi fermânı insanlar ve cinler üzerinde geçerlidir, denilerek Sultan Ahmet Han'ın emirlerinin eşsiz gücü övülmektedir.

“Âlem ona muhtâc u o mustağnî-i âlem
Bu mes'ele ma'lûm-ı dîl-i âlemiyândır”²⁵⁵

Bütün âlemin ona muhtaç; onunsa hiç kimseye muhtaç olmadığı bütün insanların dilindeki bir gerçektir denilerek, herkesin Sultan Ahmet'in varlığına muhtaç olduğu söylenip padişah övülmektedir.

“Sensin ol mâ-sadak-ı lutf-ı ilâhî ki felek
Her gece sensiz olan devrin anıp pinhânî”²⁵⁶

Sen ilâhî lütfun tasdikleyicisisin ki felek (teşhis) her gece sensiz geçen devirleri gizlice anar (kötüler) denilerek Sultan Ahmet'in talih açıklığı ve manevî olgunluğuyla yaptığı iyilikler övülmektedir.

“Şâh-ı dîn-perver ki teşrif-i kudûmiyle zemîn
Arşa nâz eylerse istiğnâsı istiğnâ mıdır”²⁵⁷

²⁵⁴ Age, 60, Beyit: 27

²⁵⁵ Age, 73, Beyit: 28

²⁵⁶ Age, 53, Beyit: 29

²⁵⁷ Age, 63, Beyit: 15

Dini koruyup gözeten padişah ki (Edirne'yi) yeryüzünü gelip şereflendirmesini göğün kıskanarak nazlanması, nazlanma bile sayılmaz; denilerek Sultan Ahmet'in yaradılış güzelliği ve manevî olgunluğu övülmektedir.

“Meşreb-i lutfu riyâz-ı âlemi sîrâb eder
Kevkeb-i bahtıyla çarh ârâyiş-i eyvân bulur”²⁵⁸

Yardımlı âlem bahçeleri suya kandırır, talih yıldızıyla da dünya süslü bir saraya dönüşür, denilerek Sultan Ahmet'in sağladığı güzellikler ve büyük imkânlar somutlaştırılarak övülmektedir.

“Etse bir iklime ger bezl-i Sultan Ahmet sa'âdet-kevkebi
Her gedâ-yı bî-nevâsı şevket-i sultân bulur”²⁵⁹

Eğer mutluluk dağıtan yıldızı bir tülkeye uğrasa sessiz her kul sultanların şerefi kadar yüce mertebelere kavuşur denilerek, Sultan Ahmet'in insanlara şeref ve makâm dağıtması övülmektedir.

“Habbezâ ma'bed-i pür-feyz-i mukaddes ki bulur
Anda bir secde kılan mağfîret-i Rahmânî”²⁶⁰

O kutsal feyizler dolu mabed ne güzel, ne sevimlidir ki onda bir kere secde eden, Allah'ın bağışına ulaşır (mübalağa) denilerek, Sultan Ahmet'in yaptırdığı mabedin mânevî üstünlük derecesi övülmektedir.

“Bir binânın ki esâsı ere ka'r-ı hâke
Sakfi geçse nola bu tâk-ı bülend-eyvânî”²⁶¹

²⁵⁸ Age, 70, Beyit: 20

²⁵⁹ Age, 70, Beyit: 22

²⁶⁰ Age, 52, Beyit: 20

²⁶¹ Age, 52, Beyit: 21

Temeli toprağın derinliğine erişen bu mabedin tavanı da yüce gökleri delip geçse buna şaşmamalıdır denilerek, Sultan Ahmet'in yaptırdığı mabedin maddî ve mânevî güzelliği ile üstünlüğü övülmektedir.

“O sebük-seyr ü sebük-rev ki haberdâr olmaz
Eylese sîne-i mûr üzre eger cevâlânı”²⁶²

O çabuk koşan, çabuk giden soylu at, eğer karıncanın göğsü üzerinde dönüp dolaşsa, karıncanın bundan haberi bile olmaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Sultan Ahmet'in atının akıl almaz hızı övülmektedir.

“Berk-1 mahz iken direng etse bilinmez peykeri
Rahş-1 çâpük-pâ mıdır yâ kûh-1 pâ-ber-câ mıdır”²⁶³

Şimşek çaktığında bunun çok hızlı bir at mı yoksa iki ayağı yerde sağlamca duran bir dağ mı olduğu anlaşılmaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Sultan Ahmet'in atının hızı ve zarâfeti övülmektedir.

“Endîşesi miftâh-1 der-i genc-i ma'ânî
Nazm-1 sebep-i servet-i erbâb-1 beyândır”²⁶⁴

Düşüncesi anlam hazinesinin kapısındaki anahtar (teşbih, teşhis) şiiri ise söz sahiplerinin servet sebebidir (mübalağa) denilerek, Sultan Ahmet'in fikirlerinin ve şiirlerinin güzelliği övülmektedir.

Nef'î Divanı'nda Sultan Ahmet'in hangi yönlerinin daha çok övüldüğü araştırılınca şu sonuçlar elde edilmektedir:

1) Nef'î Divanı'nda Sultan Ahmet'in en çok padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme özelliği (42 beyit) övülmektedir.

²⁶² Age, 53, Beyit: 24

²⁶³ Age, 64, Beyit: 31

²⁶⁴ Age, 74, Beyit: 34

2) İkinci sırada Sultan Ahmet'in cömertlik ve yardımseverlik özelliği (24 beyit) gelmektedir.

3) Üçüncü sırada savaşçılık ve ordusunun gücü (21beyit) ile adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve haksızlığı engellemesi (20 beyit) ve Sultan Ahmet'in atının hızı ve zarâfeti (20 beyit) yer almaktadır.

4) Dördüncü sırada Sultan Ahmet'in emirlerinin eşsiz gücü (7 beyit) ile insanlara makâm ve şeref dağıtma özelliği (7 beyit) yer almaktadır.

5) Daha sonra Sultan Ahmet'in yaptığı mabedin manevî üstünlüğü (3 beyit) ile onun varlığına insanların muhtaç olması (2 beyit) ve fikirlerinin ve şiirlerinin güzelliği özellikleri gelmektedir.

2.2.3. SULTAN OSMAN HAN

Nef'î Divanı'nda ikinci sırada övülen padişah Genç Osman olarak adını tarih sayfalarına yazdıran Sultan Osman Han'dır. Nef'î divanı'nda Sultan Osman'ı övmeye yönelik 4 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerin incelemesine girmeden önce 2. Osman'ın hayatının tezimizle ilgili bölümüne yer veriyoruz.

II. OSMAN : (1618-1622) Amcası 1. Mustafa'nın birinci defadaki hal'inde (1027 H.-1618 M.'de) hükümdar îlân edildi; on dört yaşında tecrübesiz bir çocuktü; tab'an hırçın ve icraatinde şedid ve aceleci idi:samimi olarak ıslahat yapmak istiyordu; fakat bu hususta yaş1,kafası ve muhiti müsait değildi. Tebdil gezmek suretiyle ocaklardaki edebsizlerin bir kısmını temizledi. Hacca gitmek isteyip bu vesile ile dönüşte Mısır ve Suriye'deki askerî kuvvetlerle İstanbul'a gelerek yeniçeri ocağını kaldıracığı hakkındaki rivayetlerle ocakların ayaklanması neticesinde onsekiz yaşında Yedikule'de boğuldu (1031 H.- 1622 M.)

Sultan Osman,Lehistan seferine giderken belki muhalefete kalkar korkusuyla kendisinden sonra yaşça en büyük olan kardeşi Şehzâde Mehmet'i öldürtmek suretiyle babası 1. Ahmet'in cülûsundan beri terkedilmiş olan kardeş katli meselesini yeniden meydana çıkarmıştır; yetişkin bir şehzâde olan kardeşi Mehmet'in kendisi hakkındaki bedduası ve Osman'ın fecî âkıbeti ibreti mûcib bir vâkıdır. Sultan Ahmet Camii yanında babasının türbesinde medfun olup ölümünde ondokuz yaş1 içindeydi.

İkinci Osman, saray ananesi hilâfına yani câriye istifraşına aykırı olarak Hoca Sadeddin Efendi'nin oğlu Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile Hanım'ı nikahlamış

ve kendisi tarafından Pir Üsküdarî Aziz Mahmud Hüdâyî Efendi vekil olmuştur. Sultan Osman silâh kullanmakta, binicilikte mâhir olup bundan dolayı Farîsî mahlasını almıştı. Bunun zamanında İstanbul'da İngiltere devletini temsil etmekte olan Sir Tomas Roe hâtıratında Sultan Osman'ın tebaası tarafından seilmeyen ve hürmete lâıyk görülmeyen bir hükümdâr olduğunu beyan etmiştir ki doğrudur. 2.Osman adına Kadızâde Şeyh Mehmed'in kaleme aldığı *Baytarnâme* isminde edebî bir eser olduğunu Galland yazıyor. 2. Osman'ın Farsî mahlaslı Türkçe Divanı olup tek nüshası Topkapı Sarayı Revan odası kitapları arasında 741 numarada bulunmaktadır.²⁶⁵

Tarihi bilgilerden de anlaşıldığı kadarıyla 2. Osman'ın hayatı tatsız birçok hadiseyle geçmiş, genç padişah yenilik yapmak istemişse de bunu gerçekleştirememiştir.

Bizce Genç Osman'ın yenilik yaparak Osmanlı'nın 17. yüzyılda içine düştüğü gerileme ve bozulma çarkından kurtarmaya çalışması önemli ve dikkat çekici bir tavidir. Acaba 17. Yüzyılın en güçlü şâiri Nefî de 2.Osman'ın bu tavrına kasidelerinde yer vermiş midir ? Yoksa onunla çağdaşı olduğu padişahlardan birisi olması nedeniyle gelenekten bir Divan şâiri mantığıyla mı ilgilenmiştir ?

Biz, Nefî'nin 2.Osman'a yazdığı kasideleri inceleyerek hem bu sorulara hem de Nefî'nin 2. Osman'ın hangi yönlerini, niçin ve ne kadar övdüğü sorularına cevaplar bulmaya çalışacağız.

Nefî Divanı'nda 2. Osman'ın; padişahlıktaki üstünlüğü ve dünyaya hükmetmesi, cömertlik ve yardımseverliği, kahramanlık, savaşçılık ve zaferleri, adaletliliği, emirlerinin eşsiz gücü, yaradılış güzelliği, insanlara makâm ve şeref dağıtması, atının hızı ve cesâreti, fikirlerinin ve zekasının üstünlüğü yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Te'alallâh zihi Sultân-ı âlişân-ı mülk-ârâ
Ki derbân eylemez bâb-ı hümâyûnunda Keyvânı”²⁶⁶

²⁶⁵ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) ,Osmanlı Tarihi , TTK Yay., C. 3 , Ank. , 585-586

²⁶⁶ Akkuş, Metin, (1994) ,Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 81, Beyit:11

Maşallah ne güzel ülke yöneten ve yüce şan sahibi padişah ki Keyvân sülalesini bile (telmih) kapıcısı bile yapmaz (mübalâğa) denilerek, Sultan Osman Han'ın padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme gücü övülmektedir.

“Dâd-ger hâkân-ı âlî rütbe Osman Han ki çarh
Kim bu günler ıyd u nev-rûz-ı zamanımdır benim”²⁶⁷

Yüce mertebeli ve âdil Osman Han ki dünya ayağına yüz sürüp (teşhis-mübalâğa) benim cihan padişahım, der; diyerek Sultan Osman Han'ın padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme gücü övülmektedir.

“Görün bir gün verir Mısır u yemen gibi vezâretle
Bir ednâ bendesine kişver-i İrân u Turânı”²⁶⁸

Mısır ve Yemen yönetimini verdiği gibi bir gün en küçük bir kuluna İran ve Turan ülkelerini verir, görürsünüz (mübalâğa) denilerek, Genç Osman'ın cömertlik ve yardımseverlikteki benzersizliği övülmektedir.

“Aksidir anın felekde hırmen-i encüm değil
Saçtı dest-i lutfu hâke ol kadar sîm ü zeri”²⁶⁹

Gökyüzünde görünen yıldız kümeleri değil, onun yardım eliyle toprağa saçtığı altın ve gümüşlerdir (mübalâğa) denilerek, Sultan Osman Han'ın cömertlik ve yardımseverliği övülmektedir.

“Hele teshîr-i mülke başlasın ikbâli seyr eylen
Ne Türkistânı kor fethetmedik ne kâfiristânı”²⁷⁰

²⁶⁷ Age,85,Beyit:22

²⁶⁸ Age,81,Beyit:20

²⁶⁹ Age,92,Beyit:35

²⁷⁰ Age,81,Beyit:19

Onun talihi ülkeler fethetmeye başlayınca ne Türkistanı ne de kâfir diyarlarını fethetmeden bırakmaz, denilerek 2.Osman'ın kahramanlığı, zaferleri ve fethedicilik gücü övülmektedir.

“Esince bâd-ı kahrı bahr u berr yeksân olur zîrâ
Urur birbirine emvâc-ı deryâ gibi kûhsârî”²⁷¹

Kahr rüzgârı (teşbih) esince deniz ve yer bir olur, çünkü dağları denizin dalgaları gibi birbirine vurarak paramparça eder (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 2.Osman'ın kahramanlık,savaşçılık ve düşmanlarını kahreden ezici gücü övülmektedir.

“O şâhenşâh-ı mülk-ârâ-yı bî-pervâ-yı zalim-küş
Ki yâd olmaz zamanında sitem-kârî vü cebbârî”²⁷²

O ülkeler yöneten ve korkusuzca zulmü yok eden şahlar şahı ki zamanında zorbalık ve kötülüğe rastlanmaz, denilerek 2.Osman'ın Adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve kötülükleri ortadan kaldırması övülmektedir.

“Neşât-ı ahd-i adliyle cihân ol denli hurremdil
Ki teşhis eylemek güç birbirinden mest u huşyârî”²⁷³

Adaletin verdiği huzurla dünya o kadar mutlu ki kimin sarhoş kimin ayık olduğunu ayırt etmek mümkün değildir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 2.Osman'ın adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve kötülükleri ortadan kaldırması övülmektedir.

²⁷¹ Age,89,Beyit:38

²⁷² Age,88,Beyit:32

²⁷³ Age,89,Beyit:39

“Her ne işlerse zamane tâbi’-i endişesi
Her ne emr eylerse devrân bende-i fermân-beri”²⁷⁴

Zamanında olanların hepsi onun isteği doğrultusunda oluşur, ne emr ederse de felek fermanlarını uygulayan bir köle gibi hareket eder (teşbih, teşhis, mübalağa) denilerek, padişahın emirlerinin doğaya bile tesir eden eşsiz gücü övülmektedir.

“Yazsa vasf-ı nûkhet-i hulkun verirdi âleme
Gerd-i hâk-pây-ı hâme bûy-ı müşk-i ezferi”²⁷⁵

Eğer kalem onun ayağının toprağındaki yaratılış güzelliğinin kokusunu yazsaydı (teşhis) dünya güzel kokulara bezenirdi, denilerek 2.Osman’ın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Kadr-i hâk-i kûy-ı ahlâkın bilirdi rûzgâr
Birbirine eylese âğişte müşk ü anberi”²⁷⁶

Ahlâkının yaratılışındaki kıymeti, rûzgâr müşk ve anber kokularını birbirine karıştırırsa ancak o zaman anlardı (teşhis, mübalağa) denilerek, padişahın güzel ahlâkı birbirinden enfes kokuların harmanlandığı çok güzel bir kokuya benzetilmekte ve 2. Osman’ın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Mesned-i iclâlinin rif’at bir ednâ pâyesi
Dergeh-i ikbâlinin devlet kadîmî çâkeri”²⁷⁷

Yücelik onun büyük makâmı yanında küçük bir mertebe, devlet ise talih kapısında sürekli hizmetçidir, denilerek 2.Osman’ın makâm ve şerefın tek sahibi olduğu

²⁷⁴ Age,92,Beyit:30

²⁷⁵ Age,92,Beyit: 36

²⁷⁶ Age,92,Beyit: 37

²⁷⁷ Age,92,Beyit: 29

ve gerekli hallerde bunları dağıtmanın ona göre çok basit ve kolay olduğu belirtilmektedir.

“Ne ra’nâ rahş olur el-hak ol ejderhâ-yı Ankâ-Per
Ki eyler cilvesi şermende tâvus-ı hırâmânı”²⁷⁸

O Ankâ (telmih) gibi kanatlı ejderha (teşbih) ne güzel attır ki ondaki cilve tavus kuşunun alımlı yürüyüşü gibidir, denilerek 2.Osman’ın atının gücü ve hızı yanında aynı zamanda zarâfeti övülmektedir.

“O cism-i kûh-ı peykerle o denli fîz-revdir kim
Geçer yel gibi bir âheste pertâb etse ummânı”²⁷⁹

O dağ gibi iri vücuduyla o kadar hızlı hareket eder ki denizi küçük bir adımıyla kolayca geçer (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 2.Osman’ın atının hızı ve ihtişamlı görünümü övülmektedir.

“O Sultân-ı suhan-perver ki devr-i dil-sitânıdır
Metâ’-ı dâniş ü idrâk ü fehmin rûz-ı bâzârı”²⁸⁰

O söz sultanı ve devrinin gönüller alan hükümdârı ki anlayış ve zekanın kaynağıdır, denilerek, 2.Osman’ın güzel fikirleri ve zekası övülmektedir. Bu beyitteki “söz sultanı” ifadesi ile 2.Osman’ın şâirlik gücüne Nef’î’nin beğeniyle yaklaştığı da anlaşılmaktadır. Yani beyitte içten içe padişahın şâirliğine de övgü sunulmaktadır.

“Dil-i ervâh-ı kudsî gibi sâf u pâk vicdân
Nihâd-ı akl-ı küll gibi dürüst ü râst miyârı”²⁸¹

²⁷⁸ Age,82,Beyit: 28

²⁷⁹ Age,82,Beyit: 31

²⁸⁰ Age,88,Beyit: 31

²⁸¹ Age,89,Beyit: 35

Kutsal ruhların gönlü gibi temiz vicdanlı, mükemmel aklın yaradılışı gibi doğru ve ölçülü yaradılış ve zekaya sahiptir, denilerek 2.Osman'ın benzersiz gönlü ve aklı övülmektedir.

Nef'i Divanı'nda 2.Osman'ın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'nda 2.Osman'ın en çok padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme özelliği (18 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada 2.Osman'ın adaletiyle sağladığı huzur ortamı ve kötülükleri ortadan kaldırma özelliği (14 beyit) yer almaktadır.

3) Üçüncü sırada 2.Osman'ın kahramanlık, savaşçılık ve zaferleri (7 beyit) ile atının hız ve zarâfetinin övgüsü (6 beyit) gelmektedir.

4) Dördüncü sırada 2.Osman'ın cömertliği ve yardımseverliği (5 beyit) bulunmaktadır.

5) Son sıralarda ise 2.Osman'ın üstün zekâsı (2 beyit), yaradılış güzelliği (3 beyit) ile makâm ve şeref dağıtması (2 beyit) yanında emirlerinin eşsiz gücü (1 beyit) bulunmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle Nef'i Divanı'da 2. Osman'ın yeniçeri ocağına yönelik çabası ile ilgili beyitlerin bulunmadığı ortaya çıkmaktadır.

Bizce, tarihi kaynaklara göre tebaasınca pek sevilmeyen padişahın en çok hükümdarlık ve yönetimdeki üstün başarısı bakımından övülmesi büyük bir tezat teşkil etmektedir. Gerçekleştirmeyi tasarladığı yeni ordu düzenini kurup Osmanlı'yı daha iyi bir ordu düzenine kavuşturamayan 2.Osman'ın aynı zamanda tebaasınca sevilmemesi bizce onun Nef'i'nin övdüğü gibi çok iyi bir hükümdar olmadığını göstermektedir.

Bununla birlikte divanda padişâhın atına ve onun kahramanlığına yönelik övgüler tarihi kaynaklarla örtüşmektedir.

Sonuç olarak Nef'i Divanı'nda 2.Osman'ın hem gerçek bazı yönleri hem de gelenekten gelen alışkanlıkla devam edip gerçeklerle uyuşmayan bazı yönlerinin övüldüğü söylenebilir.

2.2.5. SULTAN MURAT HAN

Nef'î Dîvânı'nda tertip sırasına göre üçüncü sırada, fakat yazılan kaside sayısı bakımından birinci sırada övülen padişah Sultan Murat Han'dır. Biz bu kasidelerin tahliline girmeden önce Sultan Murat Han'ın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

4.MURAT: (1623-1640) 4.Murat onyedinci asırda gelmiş olan Osmanlı padişahları arasında en değerlisidir; hükümdarlığı müddeti olan (1628-1640) on yedi senenin ilk dokuz senesi çocukluk ve acemilik devri olup Osmanlı vekayii kısmında görüldüğü üzere memleket dahilen ve haricen pek fena bir durumda idi; bu tehlikeli durumu atlatan Sultan Murat yirmi, yirmi bir yaşında işleri bizzat eline aldı; kapıkulu ocaklarının edepsizlerini iyice temizleyerek onları nizam altına soktu; memleketin diğer yerlerindeki zorbaları aman vermeden tepeledi; hatta bu hususta ifrâta giderek az bir kusuru olanları da öldürmeden çekinmedi, yeniçeri ocağına rüşvetle efrad kaydını önledi.

Sultan Murat Han fevkalâde kuvvetli olduğu gibi silah kullanmakta da mâhirdi. Bazularının kuvveti sayesinde silâhdarlığında bulunmuş olan Musa Paşa'yı-ki cüsseli idi-kuşağından tutup kaldırarak Has odayı dolaştırdıktan sonra getirip yine kaldırdığı yere bırakmıştı. İkiyüz okkalık gürzü sallayarak idman yapar, attığı okla kalkanı delerdi. Çok hareketli ve çevik olup koşu halinde attan ata atlardı.

Bozuk olan idâreyi düzeltmek için ne şer'î ne de idarî kanunla mukayyet olmadı. Hafızası çok kuvvetli ve dikkati müessir olduğundan bir gördüğünü seneler geçse tanır ve baktığı zaman karşısındakini itaatle karışık korkuturdu. Emrinin mutlak surette yerine getirilmesini ister, bu hususta en ufak bir musamaha yapmazdı; gerek İstanbul'da ve gerek seferlerinde tebdil gezerdi.

Temizlik ve ıslahat işlerinde Tabanı yassı Mehmed Paşa'nın hizmeti görülmüştür. Adam öldürmekte Duçe Mehmet Paşa ile cellad Kara Ali hizmetinde bulunmuşlardır. Tütün yasağı bahanesiyle bir hayli zorba öldürmüştü ve bu arada bir çok günahsız da gitmiştir. Bu hususta padişahı tahrik eden meşhur vâiz kadızâde Mehmet Efendi olup tütünün haram olduğuna dair fetva vermiş ve o da bunu vesile yaparak şedid icraatta bulunmuştu.

Sultan Murat silahdarı olan Bosnalı Mustafa Paşa ile Revân Kalesi'ni kendisine teslim edip İstanbul'a gelen Emirgüne Han Oğlu Yusuf Paşa'nın tesirleri altında kalarak

fazla içkiye ve diğer bazı sefih hayata düşmüş ve bu hal ile o kuvvetli vücudunu yıpratmıştır.

4.Murat öldüğü zaman intizam içinde bir devlet ve dolu bir hazine bırakmıştı. Tarihlerimiz kendisine Bağdat fatihi derler . Vefatında yaşı otuzu bulmamıştı; yirmisekiz buçuk yaşında idi; Sultan Ahmet Camii yanındaki babasının yanında medfundur. Sağ olsa idi daha mühim başarılar elde edeceğine şüphe yoktu.

Hammer'in ecnebi elçilerin raporlarından naklen kaydettiğine göre 4.Murat iri kemikli, kara gözlü, rengi ırkına mahsus zeytunî, çehresi daha ziyade sert ve şediddi. Kabul zamanını tamamiyle riayet idüp fikri daimî surette devlet işleriyle meşguldu ve her şeyi bilmek ve her şeyden haberdar olmak isterdi.Murâdî mahlasıyla manzumeleri ve buna nazireler vardır.²⁸²

Tarihi bilgilerden de anlaşıldığı gibi Sultan Murat Han, cesur ve sert karakterli yapısıyla ezici bir devlet politikası izlemiş ve Osmanlı'daki ayaklanma ve yolsuzluklara son vermiş başarılı bir padişaktır. Tarihi bilgiler Sultan Murat Han'ın güçlü yönetimi yanında 17. yüzyılda Osmanlı'nın yeniden toparlanmasında en büyük emek ve etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Acaba Nef'i Divanı'nda 4.Murat'ın bu yönü ve başarılarına değinilmekte midir ? 4.Murat'ın sert ve kararlı yapısıyla bir çok devletle savaşıp "Bağdat Fatihi" olmasına değinilmekte midir? Murâdî mahlasıyla şiirler yazan bu güçlü yönetim sahibi padişahın şâirliği üzerinde durulmakta mıdır?

Bu soru veya soruların cevaplarını Nef'i Divanı'nda, 4. Murat'a yönelik yazılan 12 kasideyi inceledikten sonra vermeye çalışacağız.

Biz, Nef'i Divanı'nda 4.Murat'ın; padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetmesi, cömertlik ve yardımseverliği, kahramanlık, savaşçılık ve fetihçiliği; adaletliliği, emirlerinin eşsiz gücü, yaradılış güzelliği, insanlara makâm ve şeref dağıtması, atının hızı, cesâreti, gücü ve zarâfeti, fikirlerinin ve zekâsının üstünlüğü, varlığının tahta ve Osmanlı'ya şeref vermesi, mutluluk dağıtması, din ve devleti koruyup gözetmesi, şâirlik gücü, padişahı övmenin şerefi, fizikî ve manevî güzelliği, her ilimde alim olma ve haksızlık ve zulmü ortadan kaldırması yönleriyle övüldüğünü tespit ettik. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

²⁸² Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi ,TTK Yay. , C. 3 , Ank. , 586-588

“Kâm-kârâ Şehriyârâ Husrevâ Şâhensehâ
Ey cihân-dâver şeh-i gerdûn-cenâb-ı rûzgâr”²⁸³

Ey mutluluk kaynağı, ülkeler sahibi şahlar şahı, dünyayı yöneten ve zamana boyun eğdiren padişah, denilerek 4.Murat’ın padişahlıktaki üstünlüğü ve dünyaya hükmetme gücü övülmektedir.

“Şehenshâh-ı zamane Kahramân-ı maşrık u mağrib
Hudâvend-i yegâne âftâb-ı âsmân-sâye”²⁸⁴

Zamanın en büyük şahı, doğu ve batının en büyük savaşçı ve Kahraman’ı (telmih,teşbih) tek padişah ve gök mertebeli güneş (teşbih) denilerek, 4.Murat’ın padişahlıktaki üstünlüğü ve dünyaya hükmetme gücü övülmektedir.

“Dünya ve mâ-fihâ nedir cennet olursa yâ nedir
Lutf eylemek zîrâ nedir yanında bir nakd u selem”²⁸⁵

Onun verdiği bir harçlık yanında lutfun, cennet, dünya ötesindeki değerlerin adı bile anılmaz (gultv derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın benzersiz cömertlik ve yardımseverliği övülmektedir.

“Geh ü bîgâh o denlü zer-feşândır âleme sankim
Kef-i dest-i kerîmi âfitâb-ı kîmyâ-gerdir”²⁸⁶

Âleme o kadar altın dağıtır ki sanki cömert eli altın üreten bir güneş gibidir (mübalağa-teşbih) denilerek 4.Murat’ın cömertlik ve yardımseverliği övülmektedir.

²⁸³ Akkuş, Metin, (1994) , Nef’î Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 99, Beyit: 28

²⁸⁴ Age,106,Beyit: 20

²⁸⁵ Age,92,Beyit: 26

²⁸⁶ Age,96,Beyit: 24

“Gâhî ki ol şîr-i yele hışm ile tîg alır ele
Olur cihân pür-zelzele basdıkça meydâna kadem”²⁹⁷

Bazen o öfkeli aslan (teşbih) öfkeyle eline kılıç alınca korkudan bütün dünyada deprem olmaya başlar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın savaşçılığı ve kahramanlığı övülmektedir.

“Ordû-yı hümâyûnuna bir teng-fezâdır
Bu arsa-i pür-vüs’at-i pehnâver-i âlem”²⁹⁸

Bu âlemin bütün geniş arazileri bile onun ordusuna dar gelir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın ordularının sayıca kalabalıklığı ve gücü övülmektedir.

“Tâze revnâk verdi adli kargâh-ı âleme
Oldu yine muntazam hâl-i harâb-ı rûzgâr”²⁹⁹

Onun adaleti bu dünyaya yeni bir güzellik verdi ve zamanın karmaşık durumu düzene girdi, denilerek, 4.Murat’ın sağladığı huzur ve emniyetli ortam övülmektedir.

“Şeh-i vâlâ-güher Sultân Murâd-ı dâd-güster kim
Adaletde nazîri gelmemiştir dahi dünyaya”³⁰⁰

Adalet sahibi ve mücevher gibi yüce ve tek padişah Sultan Murat ki adaletle yönetmede dünyaya onun bir benzeri- daha gelmemiştir (mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın adaletle yönetmedeki benzersizliği ve üstünlüğü övülmektedir.

²⁹⁷ Age,96,Beyit:28

²⁹⁸ Age,120,Beyit:8

²⁹⁹ Age,98,Beyit:21

³⁰⁰ Age,106,Beyit:31

“Emrine râm etdi hep gerden-keşân-ı âlemi
Şimdi devletle odur mâlik rikâb-ı rûzgâr”³⁰¹

İsyankâr âlemi emirlerine köle etti ki şimdi yönetimle zamana hükmeden odur, denilerek 4.Murat’ın emirleriyle her şeye hükmetme gücü övülmektedir.

“Revândır ol kadar fermânı kim fevrî olur hâzır
Murâd etse geceyle seyrek hurşîd-i fişek-bâzı”³⁰²

Emirleri o kadar güçlüdür ki eğer istese geceleyin etrafı ısıtan güneş hemen doğuverir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın emirlerinin eşsiz gücü övülmektedir.

“Nükhet-i hulku mu’attar eylese ger âlemi
Hâk ile yeksân olurdu kıymet-i müşk ü zebâd”³⁰³

Eğer onun yaratılış kokusu dünyayı kaplasa; müşk ve zebâd (telmi) kokularının kıymeti yerle bir olur, ortadan kalkardı (mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın yaratılış güzelliğinin ne kadar üstün olduğu dile getirilmektedir.

“Varsa ger nükhet-i hulkuyla sabâ gülzâra
Lâle de sünbül ü gül gibi olurdu bûyâ”³⁰⁴

Onun yaratılış kokusuyla sabâ yeli gülbahçesine gitse ;lâle de tıpkı sünbül ve gül gibi güzel kokular yaymaya başlar (mübalağa-teşbih) denilerek, 4.Murat’ın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Verir hayât-ı dil-i bî-dilân-ı nâ-kâmâ
Eder şikeste-saf-ı pür-dilân-ı hod-kâmı”³⁰⁵

³⁰¹ Age,98,Beyit:20

³⁰² Age,118,Beyit:18

³⁰³ Age,128,Beyit:25

³⁰⁴ Age,104,Beyit:64

³⁰⁵ Age,115,Beyit:17

İstediğinde mutsuz insanlara hayat bağışlarken istese mutlu insanların da huzurlarını ellerinden alıverir (mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın istediği insanlara makâm, şeref ve mutluluk verdiği; istediği insanlardan da bu imkânları aldığı dile getirilmektedir.

“Ne Sabâ sâ’ika dersem yaraşır sür’atde
Ki segirdirken ana sâyesi olmaz hempâ”³⁰⁶

Ona hızından dolayı Saba yeli değil yıldırım desem bile yakışır ki koşarken kendi gölgesi bile ona yetişemez (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın rüzgârdan ile daha hızlı koşan atı övülmektedir.

“Nedir ol şîve –i refât ile ol peyker-i mezûn
Gören hayran kalır âsâr-ı sun’-ı Hakk Te’âlâya”³⁰⁷

Onun o yürüyüşündeki o zarâfet ve yüzündeki güzellik o kadar hoştur ki gören Allah'ın yarattığı eserlere hayran kalır (mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın atının zarâfeti ve güzelliği övülmektedir.

“Olaydı nûr-ı re’yinden eser ger tab’-ı âteşde
Bulurdu kıymet-i kuhl-ı cilâyı gerd-i hâkister”³⁰⁸

Eğer yeryüzü toprağı onun fikirlerinin nurundan güç alarak ateşte kızdırılıysaydı göze ilaç olarak sürülen sürmenin kıymetini kazanırdı (mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın fikirlerinin ne kadar üstün güçlere sahip olduğu dile getirilmektedir.

“Reşk ederler dil ü dest-i kerem ü dânişine
Bahr-ı dür-pâş-ı zemîn mihr-i zer-efşân-ı felek”³⁰⁹

³⁰⁶ Age,100,Beyit:2

³⁰⁷ Age,105,Beyit:3

³⁰⁸ Age,112,,Beyit:17

³⁰⁹ Age,125,Beyit:36

Onun gönlü, cömert eli ve fikirlerinin üstünlüğünü denizin incileri, yeryüzünün kıymetli madenleri ve gökyüzünü altınla (ışık) ışıtan güneş kıskanırlar (teşhis,gulüb derecesinde mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın fikirlerinin ve zekâsının üstünlüğü övülmektedir.

“Sipîhr-i rif’atin tâbende-mâh-ı âlem-efrûzu
Riyâz-ı devletin zîbende-serv-i kâmet-efrâzı”³¹⁰

O yücelik güğünün âlemi aydınlatan dolunayı (teşbih) ve devlet bahçesinin en güzel ve servi gibi uzun süsüdür (teşbih) denilerek, 4.Murat'ın saltanat tahtını süslemesi ona şeref vermesi övülmektedir.

“Pirâye dih-i saltanat-ârâyîş-i devlet
Sermâye-i ihsân u kerem zîver-i âlem”³¹¹

Saltanat meydanının devlet yönetiminin süsü; cömertlik ile yardımseverliğin kaynağı ve dünyanın süsü, kıymeti (teşbih-mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın varlığının saltanat tahtına Osmanlı Devleti'ne şeref vermesi övülmektedir.

“Kâse-i zehr-i gam olurdu dile câm-ı şarâb
Hükmü ger istese tebdîl-i havâss-ı eşyâ”³¹²

Eğer istese eşyanın yapısını öyle bir değiştirir ki gam zehriyle dolu kâse şarap kadehine dönüşüp insanlara mutluluk dağıtır (mübalağa) denilerek, 4.Murat'ın mutluluk dağıtma gücü övülmektedir.

³¹⁰ Age,118,Beyit:12

³¹¹ Age,120,Beyit:12

³¹² Age,104,Beyit:66

“Kâm-bahş-ı azamet cân-ı cihân-ı devlet
Revnağ-ı saltanat ârâyiş-i dîn ü dünyâ”³¹³

Yüceliğin övüncü, devlet yönetiminin kalbi, saltanatın süsü ve din ile devletin koruyucusu olduğu söylenerek, 4.Murat’ın din ve devleti koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Sen tamam ahvâl-i dîn ü devlete verdin nizâm
Eyledin hakkâ umûr-ı saltanatda ictihâd”³¹⁴

Sen din ve devlet işlerine düzen getirdin ve Allah için saltanat işlerinde de kararlarınla iyi bir yönetim sergiledin denilerek, 4. Murat’ın din ve devlet işlerini düzenlemesine değinilip bu yönü övülmektedir.

“Memdûh-ı cihân Hân Murâd-ı hüner-endûz
Hâkân-ı suhandân u zebân-âver-i âlem”³¹⁵

Yetenek sahibi, bütün dünyanın övdüğü Sultan Murat Han ki güzel söz söyleyen hükümdâr düzgün şiir yazarların dünyadaki en büyük temsilcisidir (mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın Şâirlik gücü övülmektedir.

“Ol şehensâh-ı suhandân u suhan-perver kim
Gevher-i nazmıdır ârâyiş-i dükkân-ı felek”³¹⁶

O güzel söz söyleyenlerin şahlarının şahı ki şiirinin mücevheri felek dükkânının (teşbih) süsüdür denilerek, 4.Murat’ın şâirlik gücündeki üstünlüğü dile getirilmektedir.

³¹³ Age,103,Beyit:56

³¹⁴ Age,128,Beyit:31

³¹⁵ Age,120,Beyit:14

³¹⁶ Age,124, Beyit: 26

“Gıdâ-yı rûhdur endîşe-i medhin dil ü tab’a
İkisi de senânı etmede nâ-çâr u muztardır”³¹⁷

Seni övme düşüncesi insan ruhunun besin kaynağı ve gönlün ihtiyacıdır ki hem gönül hem de dil senin övgünü hakkıyla gerçekleştirmede yetersiz olduğundan dolayı üzgündür (teşhis-mübalağa) denilerek, 4.Murat’ı övmenin şerefi ve üstünlüğü övülmektedir.

“Kalemi şa’şa’a-i mihre döner
Medhini her kim ederse terkîm”³¹⁸

Her kim ki seni övmeye yönelik şiir yazsa onun kalemi gösterişli güneş gibi parlar ve değer kazanır (mübalağa) denilerek, 4.Murat’ı övmenin şerefi ve üstünlüğü övülmektedir.

“İsâ gibi bir rûh-ı melek-sîret ü hoş-zât
Yûsuf gibi mâh-ı perî-peyker-i âlem”³¹⁹

O, Hz. İsa gibi melek kalpli iyi bir insan ve Hz. Yusuf gibi (telmih-teşbih) bir dünya güzeli peri, ay parçasıdır; denilerek, 4.Murat’ın fizikî ve manevî güzelliği övülmektedir.

“Ârâste envâ-ı ma’ârifle vücûdu
Her fende ser-efrâz-ı cihân bihter-i âlem”³²⁰

Onun vücudu çok çeşitli ilimlerle süslü, her ilimde dünyanın en büyüğü ve bilgilisi en üstün insandır (mübalağa) denilerek, 4.Murat’ın her ilimden anlayıp alim olması övülmektedir.

³¹⁷ Age,110, Beyit: 35

³¹⁸ Age,132, Beyit: 35

³¹⁹ Age,121, Beyit: 15

³²⁰ Age,121, Beyit: 16

“Fitne bir yerde dahî baş gösterir mi gör nice
Gamze-i dilber gibi pinhân olur ehl-i fesâd”³²¹

Fitne bir yerde hiç ortaya çıkabilir mi, gönül çelen güzellerin gamzeleri gibi ortalığı karıştıranlar onun zamanında ortadan kaybolur (teşbih) denilerek, 4.Murat’ın haksızlık ve fitneyi ortadan kaldırmadaki üstünlüğü övülmektedir.

“Ne memâlikde olur hiç ihtimâl-i ihtilâl
Ne adû bâc u harâcı vernede eyler inâd”³²²

Onun zamanında ne ülkelerde ayaklanma ihtimâli olur, ne din düşmanları haraç olarak ödedikleri vergileri vermede bir inat gösterebilirler denilerek, 4.Murat’ın haksızlık ve fitneyi ortadan kaldırmadaki üstünlüğü övülmektedir. Bu beyit 4.Murat’ın yönetimi altına aldığı ülkelerdeki hâkimiyetini göstermesi bakımından bizce önemli ve bir tarihi belge hükmündedir.

Nef’î Divanı’nda 4.Murat’ın hangi yönlerinin Nef’î Divanı kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef’î Divanı’da 4.Murat’ı en çok atının hızı, gücü ve zarâfeti (76 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada 4.Murat’ın padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme gücü (53 beyit) gelmektedir.
- 3) Üçüncü sırada cömertlik ve yardımseverlik (28 beyit) ile kahramanlık, fethedicilik ve ordularının gücü (27 beyit) yer almaktadır.
- 4) Dördüncü sırada yaradılış güzelliği (19 beyit) ile adaletiyle sağladığı huzur ve emniyetli ortam (18 beyit) özellikleri bulunmaktadır.
- 5) Beşinci sırada 4.Murat’ın şâirlik gücündeki üstünlüğü (11 beyit) gelmektedir.

³²¹ Age,129,Beyit:40

³²² Age,129,Beyit:42

6) Altıncı sırada 8'er beyitle emirlerinin eşsiz gücü ile 4.Murat'ın varlığının tahta ve Osmanlı'ya şeref vermesi ile dini koruyup gözetme özellikleri yer almaktadır.

7) Yedinci sırada 4.Murat'ın fikirlerinin ve zekâsının üstünlüğü (5 beyit) gelmektedir.

8) Son sıralarda ise 4.Murat'ı övmenin şerefi (3 beyit) , haksızlık ve zulmü ortadan kaldırması (2 beyit) ile 1'er beyitle insanlara makâm ve şeref dağıtması, fizikî ve manevî güzelliği ile her ilimde alim olma özellikleri yer almaktadır.

Bu sonuçlardan hareketle diğer padişahlarda da bulunan benzer özelliklerle övüldüğü söylenebilir. Bununla birlikte ilk defa 4.Murat'ta bir padişahın bu kadar yoğun ve çeşitli yönlerden övülmesi bizce dikkat çekicidir. Nef'i'nin 4.Murat'ı bu denli yoğun ve değişik yönleriyle övmesi ve ona diğer padişahlardan daha fazla kaside sunması bizce 4.Murat'ı gerçekten beğenip samimi olarak ona duyduğu hisleri ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Zaten tarihi bilgi veren kaynaklar da bu düşüncemizi desteklemektedir:

“Nef'i bu dört padişah arasında (1.Ahmet, 1.Mustafa, 2.Osman, 4. Murat) en çok 1. Ahmet ile 4. Murat'ı sevmiş ve en fazla da bunların lütuf ve ihsanını görmüştür.Bu iki padişahın birinceye sekiz,sonuncuya (4.Murat) da on iki kaside sunmuş olmakla eğilim ve durumunu dile getirmiştir.”³²³

Ayrıca 4.Murat'ın da Nef'i'yi pek beğendiği ve iltifat ve ihsanlarını ondan esirgemediği yine kaynaklarda geçmektedir:

“Ara sıra şiirle uğraştığı gibi bilginleri ve sanatkârları korumakla da tanınan Sultan Murat, kendi sert ve taşkın karakterine uygun düşen Nef'i'nin övgülerini de sövgülerini de pek beğeniyordu. Onu meclislerine çağırıldığı,şiirlerini okutup ihsanlarla mutlu kıldığı eksik olmazdı.”³²⁴

Nef'i Divanı'nda 4. Murat'a yönelik övgü şiirlerinde 4.Murat'ın en çok atının övülmesi de ilginç ve dikkat çekici bir sonuçtur bizce. Hem Bâkî hem de Nef'i Divanları genelinde sadece 4.Murat'a yönelik övgü şiirlerinde böyle bir sonuç çıkmaktadır.

³²³ Bkz,Karahan,Abdulkadir, (1992) , Nef'i Divanı'ndan Seçmeler, Kültür Bakanlığı Yay. / 610 , Ank. , 4

³²⁴ Bkz,Age,5

Bizce Nef'i Divanı'daki bu sonuç bir tesadüf değildir. Zaten divanı genelinde de padişah ve vezirlerin hemen hemen tamamının övgüsünde, övülen şahsın atını da öven Nef'i anlaşıldığı kadarıyla atlara hayran bir kişiliğe sahiptir. Bununla birlikte Nef'i'nin özellikle de 4. Murat'ın övgüsünde onun atını bu kadar çok övmesi tarihi kaynaklarda da geçen padişahın inanılmaz gücü, usta at biniciliği ve aynı zamanda sert karakterli savaşçı kişiliğiyle kazandığı zaferleri ve belki de *Bağdat fâtihi* adını tarih sayfalarına yazdırmasından kaynaklanmaktadır. Eski Türk geleneğinde atın savaş aracı ve aynı zamanda kahramanlık simgesi olarak da kabul edilmesi de bu düşüncemizi destekleyen bir gerçek olarak kabul edilebilir.

2.3. DEVLET BÜYÜKLERİNE ÖVGÜLER:

2.3.1. VEZİR-İ ÂZAM KUYUCU MURAD PAŞA

Nefî Divanı'nda ilk sırada övülen devlet büyüğü Kuyucu Murad Paşa'dır. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde Kuyucu Murad Paşa'yı övmeye yönelik 2 kaside bulunmaktadır. Biz bu kasidelerde Kuyucu Murad Paşa'nın hangi yönleriyle övüldüğüne geçmeden önce onun hayatının tezimizi kapsayan bölümüne yer veriyoruz:

KUYUCU MURAD PAŞA: Aslen Hırvat devşirmelerinden olup Enderun harici saray hizmetinde bulunmuş ve sonra hükümet işlerinde vazife almış 961 H.-1554 M.de Mısır Valisi Mahmut Paşa'ya kethüda olup 975 H.-1569 M.de Koca Sinan Paşa ile Yemen fethinde bulunarak iki sene kadar Yemen beylerbeğisi olmuştur.

Murad Paşa daha sonra İstanbul'a gelerek Şarkî Karahisar (Şebin Karahisar) sancakbeyi olup sair sancaklarda bulunduktan sonra üç defa Diyarbakir beylerbeğisi oldu. Karaman beylerbeğisi iken 993 H.-1585 M.de İran seferine atı sürçüp bir çukura düşmekle İranlılara esir düşmüş ve esaretten avdetten sonra 999 H.-1590 M. senesinde Kıbrıs beylerbeyiliğine tayin edilmiştir.

Murad Paşa, Avusturya seferi dolayısıyla uzun seneler Macaristan cephesinde hizmet etmiş ve vezir-i âzam Lala Mehmet Paşa'nın İran'a serdar olması üzerine Murad Paşa da Avusturya cephesi serdarlığına tayin olunarak Lala Paşa tarafından başlanılan sulh işlerini sona erdirip Belgrad'a geldiği sırada Derviş Paşa'nın katli üzerine Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin tavsiyesiyle kensidisine sadâret mührü gönderilmiştir.

Celâlî'lerden bahsedilirken söylendiği üzere Canbuladoğlu, Kalenderoğlu ve sairelerini temizleyen Murad Paşa Anadolu'yu bunlardan kurtarmış ve sonra 1013 H.-1610 M.ve İran seferine serdar olup o tarafta bulunduğu sırada İran elçileriyle sulh işlerini görüştüğü sırada 1020 Cemaziyelevvel 25 ve 15 Ağustos 1611'de Diyarbakır'da vefat ederek cesedi İstanbul'a nakledilip Vezneciler'de medresesi yanındaki türbesine gömülmüştür.

Öldürdüğü Celâlileri kazdırdığı derin çukurlara attırdığı için Kuyucu lakabını almıştır. Celâlilerden otuz binden fazla adam öldürmüş, Anadolu'yu temizleyerek tehlikeli vaziyetin önünü almağa muvaffak olmuştur.

Murad Paşa, devlet hazinesinin gelir ve giderini öğrenmek isteyerek meşhur Aynî Ali Efendi'ye Kavanin-i Âl-i Osman der mezamin-i defter-i divan isimli eserini yazdırmıştır.³²⁵

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadariyla Kuyucu Murad Paşa 17. yüzyılda Osmanlı'daki iç karışıklıkları şiddet kullanarak önlemeye çalışmış ve aynı zamanda hem katıldığı seferler hem de gösterdiği başarılı yönetimle kendisini kabul ettirmiş başarılı bir devlet yöneticisidir.

Nefî Divanı'nda, Kuyucu Murad Paşa'nın bu yönleri üzerinde durulup durulmadığını tespit etmeye çalışacağız.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Kuyucu Murad Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, zekâ ve düşüncelerinin üstünlüğü, atının hızı ve zarâfeti, yaradılış güzelliği, insanlara şeref ve itibar bağışlama gücü ve onu övmenin şerefi bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Penâh-ı saltanat ehl-i vilâyet hâris-i devlet
Medâr-ı memleket mesned-fürûz-ı kâr-fermâyî”³²⁶

Saltanatın sığınağı, devletin koruyucusu, ülkenin övünç kaynağı ve iş yaptırmadaki üstünlüğü düle getirilerek Kuyucu Murad Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Maksûd-i kâ'inât u murâd-ı cihâniyân
Kim âstânı kible-geh-i ins ü cân olur”³²⁷

Kâinâtın isteği ve dünyaların dileği (Kuyucu Murad Paşa) ki kapısının önü insan ve cinlerin ziyaret ettiği kible gibidir (teşbih, mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

³²⁵ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi ,TTK Yay. , Ank. , 363-365

³²⁶ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ankara, 113 ,Beyit:5

³²⁷ Age,138,Beyit:22

“Pâşâ-yı bî-kârîne-i âlem ki âleme
İhsânı bî-nihâyet ü bî-imtinân olur”³²⁸

Kâinatta bir benzeri bulunmayan paşa ki yeryüzüne cömertliği ile dağıttıkları sonsuzdur ve yaptığı iyilikleri başa kakmadan yapar, denilerek Kuyucu Murad Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Düstûr-ı kâmkâr ki yek rûze bahşîşi
Dahl-ı hezâr-sâle-i deryâ vü kân olur”³²⁹

Mutluluk sahibi vezir ki verdiği bir günlük bahşîş, deniz ve toprağın bin yılda verebileceği kadar çok ve değerli olur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü ve benzersizliği övülmektedir.

“Ne pâşâ Rüstem-i sâhib-kırân-ı arsa-i âlem
Ki darbı teng eder a'dâya bu meydân-ı pehnâyı”³³⁰

Yeryüzünün üstün savaşçısı Rüstem (telmih, teşbih) gibi paşa ki her darbesi düşmanlarına bu geniş meydanı dar eder (mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın kahramanlığı ve düşmanlarını kahrden ezici gücü övülmektedir.

“Kırıp al dâdını Sıddîk u Fârûkun revâfızdan
Alîlik et koma mülk-i Acemde bir teberrâyı”³³¹

³²⁸ Age,138,Beyit:20

³²⁹ Age,138,Beyit:21

³³⁰ Age,133,Beyit:2

³³¹ Age,136,Beyit:40

Şia mezhebinin ileri gelenlerini yok ederek Sıddîk (Hz. Ebubekir) ile Fâruk'un (Hz.Ömer) vergisini yeniden onlardan al ve Hz. Ali gibi (telmih, teşbih) Acem ülkesinde onlardan hiç kimseyi bırakma ve onları oradan uzaklaştır, denilerek Kuyucu Murad Paşa'nın kahramanlığı ve düşmanlarını kahreden ezici gücü ve fetihçiliği övülmektedir.

“Çıkardın eşkiyâyı mülk-i rûma verdin âsâyişü
Düşürdün kişver-i İrân-zemîne şûr u gavgâyı”³³²

Anadolu'dan eşkiyayı kovarak oralarda güvenlik ve huzur ortamı yaratırken, İran ülkesinde de kargaşa başlatarak onları birbirine düşürdün, denilerek hem Kuyucu Murad Paşa'nın haksızlık ve kötülükleri engelleme gücü övülmekte yaptığı faaliyetlerle o zamanki düşmanlarını zayıf düşürmedeki becerisi dile getirilmektedir.

“Kim oldu gûşe gûşe fitne devrinde meger hûbân
Külâhı gûşesinden göstere zülf-i semen-sâyı”³³³

Onun zamanında fitne köşe bucak saklandı, hatta güzeller yasemin kokulu saçlarını külahlarının ucundan gösterip fitne çıkarmamaya çalıştılar, denilerek Kuyucu Murad Paşa'nın üstün adaletiyle güzellerin fitnesini bile (mübalağa) ortadan kaldırdığı ifade edilmektedir.

“Çerağ-ı re'yidir ol şem'-i bezm-efrûz-ı kudsî kim
Ana etmiş kader fânûs-ı mînâ çarh-ı vâlâyı”³³⁴

Kutsal nur dağıtan meclisin mumu onun düşüncelerinin çırasıdır (teşbih) ki kader onu göğün en yüksek yerine mine renkli bir fânus etmiştir, denilerek Kuyucu Murad Paşa'nın fikirleri ile ülkenin yönetildiği îmâ edilmekte ve vezirin düşüncelerinin gücü ve güzelliği övülmektedir.

³³² Age,135,Beyit:36

³³³ Age,135,Beyit:35

³³⁴ Age,134,Beyit:11

“Re’y-i münîri kim felek ü fehm ü dânişe
Bir mihr-i zerre-perver arş-1 âsmân olur”³³⁵

Nurlu düşünceleri ki anlayış ve zekâ feleğine (teşbih) göğün en yüksek noktasında bir güneş olur (mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa’nın düşüncelerinin gücü ve güzelliği övülmektedir.

“Teâlallâh ne çâpük rahş olur rahş-1 bî-hemtâ
Ki berk ü bâd anınla edemez sür’atde da’vâyı”³³⁶

O ne kadar hızlı ve sınır tanımaz bir attır hem yıldırım hem de rüzgâr yarışta onunla baş edemez (gultiv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa’nın atının hızı övülmektedir.

“Düşükçe hâke gûy-sıfat kelle-i adû
Pây-1 semendi tut ki ana savlecân olur”³³⁷

Düşmanların kelleleri guy topu gibi yere düşükçe atın ayağı da onlara çevgan sopası gibi vurup durur (teşbih, mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa’nın atının savaşlardaki etkisi ve gücü övülmektedir.

“Bir şemmesini bulsa eger bûy-1 hulkunun
Attâr-1 çârşûy-1 zemîn ü zaman olur”³³⁸

---

³³⁵ Age,138,Beyit:25

³³⁶ Age,134,Beyit:19

³³⁷ Age,139,Beyit:37

³³⁸ Age,138,Beyit:28

Eğer Saba rüzgârı onun yaradılış kokusundan bir parça olsa yeryüzünün ve zamanının en iyi koku dağıtıcısı olur (teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

“Ger ankebûta himmeti yâr olsa perdesi
Keşfî-i çâpük-i felek bâdbân olur”³³⁹

Eğer onun yardımları örümceğe fayda verse onun ağı felek gemisinin sereni olur (teşbih, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın güç ve şeref bağışlamadaki üstünlüğü övülmektedir.

“Tab’-ı hazâna olsa mürebbî mürüvveti
Revna-k-fürûz-ı reng-i gül ü ergavân olur”³⁴⁰

Eğer iyilik severliği hazân rüzgârının yaradılışını terbiye etse o gül ve erguvan renginde ve parlaklığına kavuşur (teşbih, teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'nın şeref bağışlama üstünlüğü övülmektedir.

“Tahrîr-i medh ü fikr-i nikât-ı sitâyîşin
Nazm-ı umûr-ı dest ü dil-i şâ’irân olur”³⁴¹

Senin övgünü yazma düşüncesi, şâirlerin dilinden düşmeyen konu olur, denilerek Kuyucu Murad Paşa'yı övmenin şerefi dile getirilmektedir.

“Ma’nâ ki silk-i gevher-i medhinde yerleşir
Endîşe kim senân ile ratbü’l-lisân olur”³⁴²

³³⁹ Age,138,Beyit:28

³⁴⁰ Age,139,Beyit:32

³⁴¹ Age,140,Beyit:54

³⁴² Age,140,Beyit:55

Anlam seni övme mücevherinin ipliğine yerleşir ve düşünce ki övgünle yumuşak sözlü olur (teşbih, teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Kuyucu Murad Paşa'yı övmenin üstünlüğü dile getirilmektedir.

Nef'i Divanı'nda Kuyucu Murad Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'nda Kuyucu Murad Paşa'nın en çok kahramanlığı ve düşmanlarını kahreden gücü (34 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada Kuyucu Murad Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü (16 beyit) gelmektedir.

3) Üçüncü sırada Kuyucu Murad Paşa'nın atının hızı ve savaşlardaki gücü ve etkisi (11 beyit) bulunmaktadır.

4) Dördüncü sırada adaletle yönetme ve haksızlığı ortadan kaldırma gücü (6 beyit) gelmektedir.

5) Beşinci sırada 3'er beyitle paşanın düşüncelerinin gücü ve güzelliği, şeref ve güç bağışlama gücü ve onu övmenin üstünlüğü özellikleri bulunmaktadır.

6) Son sırada ise 1 beyitle Kuyucu Murad Paşa'nın yaradılış güzelliği yer almaktadır.

Bu sonuçlarla tarihi kaynaklardaki bilgiler karşılaştırılacak olursa Nef'i Divanı'nda, Kuyucu Murad Paşa'nın gerçek yönleriyle övüldüğü söylenebilir. Çünkü Nef'i Divanı'nda paşanın en çok kahramanlık, başarılı yönetim gücü ve adaletli yönetimle haksızlık ve zulmü ortadan kaldırma gücünün övüldüğü ortaya çıkmaktadır. Tarihi kaynakların da Kuyucu Murad Paşa'nın bu özelliklerini öne çıkardığı düşünülecek olursa, Kuyucu Murad Paşa'nın Nef'i Divanı'nda övülen özelliklerinin onun tarihe de mal olmuş gerçek yönlerini yansıttığı söylenebilir.

2.3.2. VEZİR-İ ÂZAM NASUH PAŞA

Nef'i Divanı'nda ikinci sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Nasuh Paşa'dır. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Nasuh Paşa'ya yönelik 4 övgü bulunmaktadır. Bu kasidelerde Nasuh Paşa'nın hangi yönleriyle, nasıl ve ne kadar övüldüğüne geçmeden önce Nasuh Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümlerine yer veriyoruz:

NASUH PAŞA: Drama köylerinden devşirme olup Zülüflü Baltacılar ocağından yetişmişti.

İran serdarı Çağalazade Sinan Paşa, Halep eyâletini bundan alıp Canbuladoğluna vermişve Nasuh Paşa buna itiraz ile muhalefet etmiş ise de kendisi vezirlikle celalilerden Tavi Ahmed'in tenkiline memur edilmiş fakat muvaffak olamayarak mağlup olmuş ve daha sonra sahte bir fermanla Bağdat'ı işgal etmiş olan Tavi Ahmedoğlu Mehmed üzerine gönderilip muvaffak olamayarak Diyarbakır'a çekilmiştir.(1015 H.-1606 M.)

Nasuh Paşa Diyarbakır valisi iken Bitlis hâkimi Şeref Han'a damad olduğu için bu sayede çok servet peyda etmişti. Murad Paşa Canbuladoğlu üzerine gittiği zaman beş bin mükemmel atlı kuvveti olan Nasuh Paşa'yı ordusuna hizmete davet ettiyse de gelmemiştir; bundan dolayı vezir-i âzam Kuyucu Murad Paşa, kendisini öldürtmek istediysede Padişah tarafından hayatına dokunulmaması emrolduğundan dolayı ilişemedi. Nasuh Paşa 1611 Mart'da Mısır valisi oldu ise de Murad Paşa'nın hastalığı üzerine sadaret kaymakâmı tayin edilmişti.

Kuyucu Murad Paşa'nın vefatı üzerine Nasuh Paşa vezir-i âzam oldu (1020 Cemaziyevvel ve 1611 Ağustos) ve İran'la sulh yaparak İstanbul'a geldi ve Padişahın üç yaşındaki kızı Ayşe Sultan'la nişanlandı.

Nasuh Paşa, müşekkel, ilim ve fazilet sahibi, iyi görüşlü, zeki, natuk ve aynı zamanda cesur ve cömert idiyse de hiddetli, kalp kırıcı ve garezkâr olması ve değerli ve tecrübeli devlet adamlarını tahkir ederek işten uzaklaştırıp yerlerine kendi adamlarını yerleştirmesi kendi aleyhinde bir cereyan uyandırdı ve şeyhülislam Hocasade Mehmed Efendi ile arasının olmaması da kendisi için iyi olmadı; bu halleri sebebiyle hükümet erkânı kendisinden yüz çevirip nefret eder oldular.

Muhtelif tesirler altında hareket eden Sultan 1.Ahmed'e karşı kafa tutarcasına hareket ederek işinde müstakil olmak istemesi ve bazı vekayii Padişah'tan saklayarak yalan söylemesi Sultan Ahmed'i kendisinden soğutmuş Bostancıbaşı ile birkaç cellat gönderilip boğdurulmuş ve padişahın emriyle cesedi Kanunî'nin vezir-i âzamı İbrahim Paşa'nın yanına gömülmüştür.³⁴³

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Nasuh Paşa iyi yetişmiş olmasına karşın bildiğini okumaktan vazgeçmeyen yaradılışı sebebiyle başkalarıyla iyi

³⁴³ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay., Ank., 365-366

geçinmek bir yana onları aşağılayarak küçük düşürmesi yüzünden bir çok düşman kazanmış ve bunların cezasını da hayatıyla ödemiş bir devlet büyüğüdür.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Nasuh Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletli yönetimi ve haksızlığı ortadan kaldırması, düşüncelerinin gücü ve güzelliği, atının hızı, baht açıklığı, dini koruyup gözetmesi, yaradılış güzelliği, söz söyleme ve şâirlik gücü, hükümlerinin gücü ve fazilet üstünlüğü yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Vezir-i a'zam u ekrem Nâsuh Pâşâ kim
Pür oldu debdebe-i kûs-ı şevketiyle bilâd”³⁴⁴

En büyük vezir Nasuh Paşa ki heybet davulunun sesleriyle (teşbih) bütün şehirler doldu denilerek, Nasuh Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Ol ki şâhan-ı felek-mertebe-i rûy-ı zemîn
Azm-ı şân u şükûhundan eder şerm ü hicâb”³⁴⁵

O ki gök kadar yüce mertebeli ve yeryüzünün şerefinden dolayı utanıp kızardığı çok şerefli bir vezirdir, denilerek Nasuh Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Gökde mihr ahter-i bahtından eder kesb-i şeref
Yerde deryâ kef-i cûdundan alır feyz-i nisâb”³⁴⁶

Gökte güneş onun baht yıldızıyla övünürken yerde deniz onun cömertlik elinden bereket alır taşar (gultiv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın cömertliğinin üstünlüğü ve benzersizliği dile getirilmektedir.

³⁴⁴ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 142,Beyit:22

³⁴⁵ Age,151,Beyit:25

³⁴⁶ Age,151,Beyit:29

“Yâ feyz-i destini yâd etse bir senâ-hânı
Olur kıyâmete dek ceybi ma'den-i zer ü sîm”³⁴⁷

Eğer onu öven bir şâir, onun bereketli elini hatırlayacak olsa kıyamete kadar cepleri altın ve gümüşle dolu olarak yaşar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın cömertlikteki üstünlük ve benzersizliği övülmektedir.

“O Kahramân-ı zaman kim hüçûm-ı ikbâli
Kul etdi pâdişeh-i Rûma şâh-ı İrânı”³⁴⁸

O, zamanın Kahraman gibi (telmih,teşbih) ünlü savaşçısı ki saldırısı İran şahını , Anadolu'nun padişahına kul, köle etmiştir, denilerek Nasuh Paşa'nın kahramanlığı, zaferi ve düşmanlarını kahreden ezici gücü övülmektedir.

“Vasf-ı şemşîrini ki yazsa mürekkep yerine
Dökülür kâğıda nevk-i kaleminden hûn-âb”³⁴⁹

Kılıcının özelliklerini kim mürekkep yerine yazsa kâğıda kalemin ucundan kan damlaları dökülür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın kahramanlığı ve düşmanlarını kahreden ezici gücü övülmektedir.

“Ne cânı var ki zamanında kimsenin döke kan
Meğer ki sıhhat-i cism-i alîl için fassâd”³⁵⁰

Onun zamanında kimse kan dökmeye cesâret edemez, hatta hastalanmış vücudu iyileştirmek için hacamatçı bile kan dökemez (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın zulüm ve haksızlığı engelleme gücü övülmektedir.

³⁴⁷ Age,156,Beyit:30

³⁴⁸ Age,147,Beyit:21

³⁴⁹ Age,152,Beyit:40

³⁵⁰ Age,144,Beyit:41

“Ki adli her ne irâde ederse hükmünden
Tecâvüz etmege olmaya hergiz imkânı”³⁵¹

Onun adaleti her ne olmasını isterse, onun hükümleri dışında bir şey olmasının imkân ve ihtimali yoktur (mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın adaletle hükmetmedeki üstünlüğü övülmektedir.

“Fürûğ-ı pertev-i re'y-i münîri kim
Cihân-ı saltanatın âftâb-ı tâbânı”³⁵²

Onun nurlu düşüncelerinin ışığıdır ki saltanat dünyasının parıldayan güneşi olmuştur (gulüv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın düşüncelerinin gücü ve güzelliği övülmektedir.

“Görse ger bârika-i re'yini rü'yada olur
Şu'le-i şem'-i seher sehper-i şeb-reng-i gurâb”³⁵³

Eğer seher güneşinin ışıkları onun düşüncelerinin şimşegini rüyada görse gece renkli kargalar gibi olur (gulüv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın düşüncelerinin gücü ve güzelliği övülmektedir.

“O reh-neverd-i sebük-rev ki gelse reftâra
Ne sâ'ika erişir gerdine ne berk ü bâd”³⁵⁴

O yolda hızla dolaşan at ki koşmaya başlayınca hızına ne yıldırım ne şimşek ne de rüzgâr erişebilir (gulüv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın atının hızı övülmektedir.

³⁵¹ Age,148,Beyit:41

³⁵² Age,147,Beyit:28

³⁵³ Age,152,Beyit:34

³⁵⁴ Age,143,Beyit:28

“Dokunsa arsa-i heycâde na’li ger senge
Aduya her şereri bir cahîm eder îkâd”³⁵⁵

Eğer savaş meydanında atının nalı bir taşa değse, o taştan düşmanın üzerine sıçrayan her ateş parçası cehennem ateşi gibi eziyet verir, onları yakar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa’nın atının akıl almaz hızı ve savaşlardaki etkisi dile getirilmektedir.

“O denlü himmeti var baht u tâli’in ki ana
Ederse her ne zaman devlet ile azm-ı cihâd”³⁵⁶

Onun talihinin ona o kadar yardımı vardır ki ne zaman cihat ederek savaşa çıksa ona yardımcı olur (mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa’nın baht açıklığı övülmektedir.

“Olur şikârı adû vermedin dahi takdîr
Kemân-ı saht-ı kaderden hadeng-i fethe güşâd”³⁵⁷

(Bu beyitle bir önceki beyit anlamca birbirine bağlıdır.) Düşmanları onun avı olur kader yayından fetih oku ile (teşbih) zafer kazanılması baht açıklığıyla önceden takdîr olur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa’nın baht açıklığı övülmektedir.

“Revâc-ı dîn-i mübîne mu’âvin-i mukdim
Umûr-ı şer-i şerîfe mukayyed ü münkâd”³⁵⁸

³⁵⁵ Age,143,Beyit:30

³⁵⁶ Age,143,Beyit: 25

³⁵⁷ Age,143,Beyit:26

³⁵⁸ Age,143,Beyit:32

İslam dininin yücelmesi için yardımcı ve Hz. Peygamberin şeriatının emirlerine de bağlıdır, denilerek Nasuh Paşa'nın dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Vâdi-i midhat-ı hulkunda ger etse tek u pû
Ara-ı cebhe-i endîşe verir bûy-ı gülâb”³⁵⁹

Düşüncelerinin teri (teşbih) eğer onun yaratılışının övgü vadisine hareket etse (teşhis) oraları gül suyu kokusuna bezer (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Ederdi kûy-ı zemîni şemâme-i anber
Ger etse nûkhet-i hulku cihâna neşr-i şemîm”³⁶⁰

Eğer yaratılış kokusu yeryüzüne kokularını yaysa, dünya topraklarını anber kokusuna bürürdü (mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Ne nâmedir bu ki hüsn-i beyân-ı unvânı
Eder güşâde dil ü tab'-ı mestmendânı”³⁶¹

Bu öyle bir mektuptur ki ünvanının beyanındaki güzellik insanın gönlünü açar ve kendinden geçen insanların yaratılışı gibi yapar (mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın söz söylemedeki üstünlüğü övülmektedir.

“Verir hurûf ile terkîb olan ma'ânîsi
Dimâğ-ı dânişe bûy-ı şarâb-ı reyhânı”³⁶²

³⁵⁹ Age,152,Beyit:41

³⁶⁰ Age,155,Beyit:24

³⁶¹ Age,145,Beyit:1

³⁶² Age,146,Beyit:9

Onun harflerin birleşimiyle oluşan şiirinin anlamları, düşünce merkezi olan akla; güzel kokulu şarap gibi te'sir eder (teşbih) denilerek, Nasuh Paşa'nın şâirlik gücü ve söz söylemedeki üstünlüğü övülmektedir.

“O denli hükmü revândır ki etse ger fermân
Havâda ric'at-i seyr-i hadeng-i perrânı”³⁶³

Hükümleri o kadar geçerlidir ki eğer ferman buyursa havada uçan okun gidiş yönünü bile değiştirebilir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın emirlerinin gücü övülmektedir.

“Vezir-i şâh-ı cihân kim ne emr ederse olur
Kazâ rızâyile fermân-ı hükmüne teslim”³⁶⁴

Dünya şahlarının veziri ki ne emr ederse olur, hükümlerinin fermanlarına kazâ kendi rızası ile hemen teslim olur, onun istediklerini itiraz etmeksizin gerçekleştirir (teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Nasuh Paşa'nın emirlerinin gücü övülmektedir.

Nef'î Divanı'nda Nasuh Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'î Divanı'nda Nasuh Paşa'nın en çok vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü (30 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada Nasuh Paşa'nın cömertliği (15 beyit) ile şâirlik ve söz söyleme gücü (14 beyit) yer almaktadır.
- 3) Üçüncü sırada Nasuh Paşa'nın kahramanlık, zaferleri ve düşmanları kahreden ezici gücü (12 beyit) bulunmaktadır.
- 4) Dördüncü sırada hükümlerinin gücü (10 beyit) ile adaletle haksızlığı ortadan kaldırma gücü (9 beyit) yer almaktadır.

³⁶³ Age,147,Beyit:32

³⁶⁴ Age,155,Beyit:19

5) Beşinci sırada 6'şar beyitle düşüncelerinin gücü ve güzelliği ile yaradılış güzelliği sıralanmaktadır.

6) Son sıralarda ise Nasuh Paşa'nın atının hızı ve savaşlardaki gücü (3 beyit), baht açıklığı (2 beyit) ile dini koruyup gözetme (1 beyit) özellikler yer almaktadır.

Bu sonuçlar tarihi bilgilerle karşılaştırıldığında pek de başarılı bir devlet yönetimi sergileyemeyen Nasuh Paşa'nın devleti idâre etmede birinci sırada övülmesi bizce oldukça çelişkili bir sonuç olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte Nasuh Paşa'nın özellikle şâirlik gücüne değinilmesi, onun sanatkâr yönünün Nefî tarafından beğenilmesini göstermesi açısından bizce önemlidir.

2.3.3. VEZİR-İ ÂZAM MUHAMMET PAŞA

Nefî Divanı'nda üçüncü sırada övülen devlet büyüğü Muhammet Paşa'dır. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde vezir-i âzam Muhammet Paşa'ya yönelik 3 kaside bulunmaktadır.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde vezir-i âzam Muhammet Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, düşüncelerinin gücü ve güzelliği, dini koruyup gözetmesi, sarayının güzelliği, hükümlerinin gücü, kalbinin temizliği, onu övmenin şerefi, yaradılış güzelliği, atının hızı, baht açıklığı, şiirlerinin gücü ve devlete şeref vermesi bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Bir mülke güzâr etse sanır halkı o mülkün
Oldukları yer memleket-i Çîn ü Hıtâdır”³⁶⁵

Bir ülkeye gidecek olsa o ülkenin halkı buldukları yeri Çîn veya Hita ülkesi zanneder (telmih) , denilerek Muhammet Paşa'nın gittiği yerlere güç,huzur ve mutluluk götürdüğü îmâ edilerek övülmektedir.

³⁶⁵ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 160,Beyit:36

“Arş-temkîn ü felek pâye Muhammet Paşa
Ki der-i devletidir kible-i câh u iclâl”³⁶⁶

Gökler kadar yüce mertebeli,arş kadar ağır başlı Muhammet Paşa (gulûv derecesinde mübalağa) ki devletinin kapısı makâm ve büyüklük kiblesidir (teşbih,mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Etse n'ola a'lâya vü ednâya tekerrüm
Hem bahr-ı keremdir kefi hem ebr-i atâdır”³⁶⁷

Yüksek veya alçak mertebeli olsun herkese cömert davranmasına şaşılmaz, çünkü eli hem cömertlik denizi hem de yardım bulutudur (gulûv derecesinde mübalağa, teşbih) denilerek, Muhammet Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“İhsânı o gâyetde ki devrinde gedâlar
Müstağnî-i âlem bir alay ehl-i ginâdır”³⁶⁸

Onun yardımları o kadar büyüktür ki zamanında fakir kabul edilenler her türlü zenginliğe ulaşmış, ihtiyaç sahibi olmayan insanlardır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Yegâne şehsüvâr-ı Kahramân-kevkib ki lâyıkdır
Felek ana silahdâr etse Behrâm-ı silahşori”³⁶⁹

³⁶⁶ Age,165,Beyit:20

³⁶⁷ Age,159,Beyit:28

³⁶⁸ Age,159,Beyit:29

³⁶⁹ Age,162,Beyit:24

O öyle yüce ve büyük kahramandır (tevriye, telmih) ki kader ona silahlarını taşıması için ünlü silahşör Behram'ı (telmih) hizmetçi yapsa yeridir, denilerek Muhammet Paşa'nın kahramanlığı övülmektedir.

“Gird-bâd gazâbı uğrasa ger kuhsâra
Çekilir devr ederek cânib-i gerdûna cibâl”³⁷⁰

Eğer gazabının kasırgası dağa rastlasa dağ döne döne yer yüzüne gömülür, yok olur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın kahramanlığı ve düşmanlarını kahreden ezici gücü övülmektedir.

“Semiyy-i Fahr-ı Âlem hazret-i Paşa-yı zî-şân kim
Adaletde görür yeksân Süleymân ile bir mûri”³⁷¹

Âlemin kendisiyle övündüğü şan ve şeref sahibi paşa ki onun adaletine göre Hz. Süleyman ile karıncanın (telmih) hiçbir farkı veya üstünlüğü yoktur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

“Fitne pinhân olacak yer bulamaz devrinde
Dâmeni turra-i dilberde meğer kim hat u hâl”³⁷²

Onun zamanında fitne güzellerin saçlarında bile olsa gizlenecek yer bulamaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

³⁷⁰ Age,166,Beyit:27

³⁷¹ Age,162,Beyit:62

³⁷² Age,166,Beyit:25

“Bir dâiredir devlet ana kevkebi nokta
Bir âyinedir akl ana idrâkı cilâdır”³⁷³

Devlet onun yanında bir dâire, yıldız da bir nokta; akıl bir ayna, düşünceleri ise ona cilâ gibidir (teşbih, mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın düşünce gücü ve güzelliği övülmektedir.

“Zihî firdevs-i sâni kinm olur sâlis anıldıkça
Zemînin Ka'be-i ulyâsı çarhın Beyt-i Ma'mûri”³⁷⁴

Ne güzel yer ki ikinci Firdevs Cenneti gibi (telmih, teşbih) yeryüzünün kutsal Kabe'si ve göğün de bayındır evi olmuştur, denilerek Muhammet Paşa'nın sarayının güzelliği övülmektedir.

“Dem-â-dem sofrâ-i ni'met güşâde meclis âmâde
Behişt-i câvidân derdim eger olmasa mahzûri”³⁷⁵

Her an türlü nimetlerle dolu sofrâ ve meclisler bu sarayda hazırdır. Eğer sakıncalı olmasa buraya gençlik cenneti derdim (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın sarayının güzelliği övülmektedir.

“Sensin ol dâver-i sâhib-dil ü dîn-perver kim
Eder endîşe-i evsâfını vahy istikbâl”³⁷⁶

Gönüllere sahip olan vezir; dini koruyup gözeten sensin ki gelecekte senin vasıflarının düşüncesi anılacaktır, denilerek Muhammet Paşa'nın dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

³⁷³ Age,160,Beyit:34

³⁷⁴ Age,161,Beyit:2

³⁷⁵ Age,162,Beyit:15

³⁷⁶ Age,167,Beyit:42

“Ger olsa ihtisâb-ı emr ü nehyi âleme şâmil
Görünmez çeşm-i nerkisinde dahi âsâr-ı mahmûrî”³⁷⁷

Eğer emir ve yasakları yeryüzüne yayılsa nergisin gözünde bile mahmurluktan essr kalmaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın emirlerinin gücü övülmektedir.

“Bâd-ı çemen-i hulku ki bir şemmesi anın
Sermâye-i bûy-ı dem-i müşgîn-i sabâdır”³⁷⁸

Yaradılış çimenliğinin rüzgârı (teşbih) ki onun bir parçası sabâ rüzgârının getirdiği enfes kokuya denktir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Vakf-ı endîşe-i medhi dil-i erbâb-ı suhân
Vasf-ı mâhiyyeti zâtı suhan-ı ehl-i kemâl”³⁷⁹

Onu övme düşüncesi söz söyleyen şâirlerin dilinde, zâtında bulunan özellikler ise mükemmel insanların şiirlerindedir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'yı övmenin şerefi dile getirilmektedir.

“Zât-ı pür-cûdunu medh etmeyen ehl-i tab'ın
Sözü ger sihr-i helâl etse vizr ü vebâl”³⁸⁰

Onun cömert kişiliğini övmeyen şâirlerin sözü sihir gibi olsa bile günah gibi sayılarak değer ve kıymetten düşer (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa'yı övmenin şerefi dile getirilmektedir.

³⁷⁷ Age,163,Beyit:31

³⁷⁸ Age,160,Beyit:35

³⁷⁹ Age,166,Beyit:24

³⁸⁰ Age,167,Beyit:45

“Eremez gerdine sür’atde Burâk-ı cennet
Berk-i hâtifden ola ana meğer kim per ü bâl”³⁸¹

Cennetteki Burak (telmi) onunla yarışamaz, hatta ona şimşek hızı verecek kanatlar takılsa bile buna cesâret edemez (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek Muhammet Paşa’nın atını hızı övülmektedir.

“Ol kadar çâpük ü nâzik hareket eyler kim
Ne olur rîg perîşân ne bozulur eşkâl”³⁸²

O kadar hızlı ve nâzik hareket eder ki (remilcilerin remil attıkları tahta üzerindeki) ne toz bulanır ne de remildeki şekillerde bir bozulma meydana gelir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Muhammet Paşa’nın atının hızı ve zârif koşusu övülmektedir.

Nef’î Divanı’nda Muhammet Paşa’nın hangi yönleriyle ve Nef’î Divanı kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef’î Divanı’nda Muhammet Paşa’nın en çok vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü (19 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada Muhammet Paşa’nın sarayının güzelliği (16 beyit) övülmektedir.

3) Üçüncü sırada Muhammet Paşa’nın atının hızı ve zarâfeti (12 beyit) yer almaktadır.

4) Dördüncü sırada Muhammet Paşa’nın cömertlikteki üstünlüğü (8 beyit) gelmektedir.

5) Beşinci sıralarda paşanın adaletle hükmetme gücü (5 beyit) ile emirlerinin gücü (4 beyit) yer almaktadır.

6) Altıncı sırada 3’er beyitle Muhammet Paşa’nın kahramanlığı ve düşmanlarını kahreden gücü, düşüncelerinin gücü ve güzelliği ile yaradılış güzelliği bulunmaktadır.

³⁸¹ Age,166,Beyit:38

³⁸² Age,167,Beyit: 42

- 7) Son sırada ise 2'şer beyitle dini koruyup gözetme ile Muhammet Paşa'yı övmenin şerefi özellikleri bulunmaktadır.

2.3.4. VEZİR-İ ÂZAM HALİL PAŞA

Nefî Divanı'nda dördüncü sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Halil Paşa'dır. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde Halil Paşa'yı övmeye yönelik 1 kaside bulunmaktadır. Biz, bu kasidenin incelemesine geçmeden önce Halil Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

HALİL PAŞA : Maraş vilâyetinin Zeytin kasabasından ve Ermeni devşirmelerinden olup 3.Murad'ın musâhibi Beylerbeğisi Mehmed Paşa'nın küçük kardeşidir, vakfiyesinde babasının adının Pirî olduğu görülmüyor. Enderunda yetişerek Çakırbaşı iken 1016 H.-1607 M. de Maryol Hüseyin Paşa yerine yeniçeri ağalığıyla saraydan çıkmış, Celalî eşkıyası tedibinde hizmeti görüldüğü için vezir-i âzam Kuyucu Murad Paşa'nın musırren arzusuyla ve Cezayir beylerbeğilisi rütbesiyle 1018 H.-1609 M.de Hafız Ahmed Paşa yerine kaptan-ı derya olmuştur.

Bu birinci kaptan paşalığında Akdeniz'e dehşet saçan Floransalı ve Maltalı korsanların ve bu arada Avrupalıların kırmızı kalyon ve Türklerin karacehennem dedikleri Malta şövalyeleri kaptanının dört parça büyük kalyon ile Kıbrıs adası etrafında dolaşıp Mısır'dan gelecek olan hazine ve eşya gemilerini ve keza Mısır'a gidecek olan tüccar gemilerini beklediğini haber alınca üzerlerine gidip iki gün deniz muharebesi yaptıktan sonra karacehennem'i mağlup ve dört, beş kalyon ile beşyüz esir iki bin tüfek ve yüz altmış top elde ederek İstanbul'a gelmiş ve bu hizmetine karşılık olarak vezirlik verilmiştir.

Halil Paşa 1026 Muharrem 1617 M.de Öktüz Mehmed Paşa'nın yerine vezir-i âzam ve İran seferine serdar oldu; fakat matluba muvafık hizmet göremediğinden azledilip İstanbul'a gelerek mensup bulunduğu Üsküdar'da Pir Aziz Mahmud Hüdai Efendi dergâhına çekildi. Yeni hükümdar ikinci Sultan Osman babasından sonra kendisinin hükümdar yapılmamasından dolayı Kuyucu Murad Paşa –ki Halil Paşa o

sırada İran seferinde bulunmakta idi-sâbık vezir-i âzama küskün ise de bu küskünlük Aziz mahmud Hüdayi Efendi'nin tavassutiyle kaldırıldı.

Halil Paşa iki defadaki sedaretinde başarılı iş göremedi ise de dört defa tâyin edildiği kaptân-ı deryalıkta yüz ağartmıştır. Yaşadığı anarşi devirlerinde mürşidi Hüdayi Efendi'nin himayesiyle tehlikeli durumlarından kurtulmuştur.

Tarih-i Halil Paşa veya Gazanâme-i Halil Paşa ismiyle Vasfî tarafından yazılan tercüme-i haline ve muharebelerine dair bir yazma eser vardır, bu eserin bir nüshası Esad Efendi kütüphanesi kitapları arasında 2139 numaradadır.³⁸³

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Halil Paşa çok başarılı bir kaptan-ı derya olmasına karşılık başarılı bir devlet yöneticisi olamamıştır. Nefî'nin, divanında belki de 1 kaside ile yetinerek Halil Paşa'yı övmesinin sebebi budur.

Nefî Divanı'ndaki kasidede Halil Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, düşüncelerinin gücü ve güzelliği, yaradılış güzelliği ile Halil Paşa'yı övmenin üstünlüğü bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Melek rikâb-ı semendinde peyk-i perrende
Felek sirâçe-i kadrinde ferş-rûb-ı harem”³⁸⁴

Melek atının üzengisindeki uçan haber taşıyıcısı, felek ise yücelik kandilindeki (teşbih) gizli bölümün temizlikçisi gibidir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa'nın üstünlüğü dile getirilmektedir.

³⁸³ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) ,Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , 370-373

³⁸⁴ Akkuş, Metin, (1994) ,Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. ,169,Beyit:19

“Gedâ-yı müflis-i dergâh-ı devleti Kârun
Emîn-i mahzen-i lutf u mürüvveti Hâtem”³⁸⁵

Devletinin kapısındaki en fakir köle Kârun (telmih) mutluluk ve yardım hazinelerinin bekçisi ise Hâtem’dir (telmih, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa’nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Sîpeh-şikâf-ı yegâne Halîl Paşa kim
Cihâna âteş urur berk-ı tîgı çekdiği dem”³⁸⁶

Düşman saflarını parçalayıp dağıtmada en büyük savaşçı olan Halil Paşa ki kılıcının şimşeği yeryüzünü ateşle doldurur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa’nın kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Ne yer ki adli mürebbi ola o kişverde
Olur gazâle hem-âgû-ı nerre-şîr-i ücem”³⁸⁷

Adaletin bulunduğu bir ülkede kükremiş yırtıcı aslan ile ceylanın sarmaş dolaş gezinmesi gayet doğaldır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa’nın adaletli yönetimiyle sağladığı huzur ve güvenlik ortamı övülmektedir.

“Dönerdi şu’le-i gevherle keff-i mihre sadef
Çekeydi çeşme-i re’yinden ebr eger bir nem”³⁸⁸

Eğer bulut onun fikirlerinin pınarından (teşbih) bir parça içine çekseydi, sadef güneş ve mücevher ışığı gibi parıldardı (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa’nın düşüncelerinin güzelliği ve gücü övülmektedir.

³⁸⁵ Age,169,Beyit:20

³⁸⁶ Age,169,Beyit:15

³⁸⁷ Age,170,Beyit:26

³⁸⁸ Age,170,Beyit:25

“O kim reşâşe-i Âb-1 hayât meşrebidir
Medâr-1 zindegî-i cân-1 lutf u cism-i kerem”³⁸⁹

O ki Âb-1 hayatın (telmi) serpintisi yaradılışında (teşbih) ve yardımlarıyla ruha canlılık katan ve cömert bir insandır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa'nın yaradılış güzelliğ övülmektedir.

“Şemîm-i hulkunu yâd etse gâhi bir şâir
Anınla başlasa tab'ı suhandan urmağa dem

Devâtı gâliyedân u buhûr olur kalemi
Benefşe-zâr-1 behište döner sevâd-1 rakam”³⁹⁰

Eğer bir şâir onun yaradılış kokusunu hatırlasa ve onun övgüsüyle şiirine başlasa kalemleri güzel kokuların saklandığı kabın ve tütsünün güzel kokularına ; yazdıkları ise cennetteki menekşe kokularına bürünür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Halil Paşa 'yı övmenin şerefi dile getirilmektedir.

Nef'i Divanı'nda Halil Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'i Divanı'da Halil Paşa'nın en çok cömetlikteki üstünlüğü (4 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada 3'er beyitle vezir-i âzamin kahramanlığı ,adaletli yönetimiyle sağladığı huzur ve güvenlik ortamı ile düşüncelerinin gücü ve güzelliği bulunmaktadır.
- 3) Üçüncü sırada ikişer beyitle yaradılış güzeliği ile Halil Paşa'yı övmenin üstünlüğü yer almaktadır.
- 4) Son sırada ise 1 beyitle Halil Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü yer almaktadır.

³⁸⁹ Age,169,Beyit:17

³⁹⁰ Age,169-170,Beyit:22-23

Bu bilgilerden yola çıkarak Halil Paşa'nın Nef'i Divanı'nda da başarılı bir devlet yöneticisi olmadığı gerçeğinin kabul edildiği söylenebilir. Çünkü diğer devlet büyüklerinde en çok övgü konusu yapılan vezirlikteki üstünlük özelliğinin Halil Paşa'da en az övülen nitelik olması bizce bir tesadüf değildir. Bu anlamda tarihi bilgilerle Nef'i Divanı arasında da tam bir uyum olduğu söylenebilir.

2.3.5. VEZİR-İ ÂZAM ALİ PAŞA

Nef'i Divanı'nda beşinci sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Ali Paşa'dır. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Ali Paşa'yı öven 1 kaside bulunmaktadır. Biz bu kasidenin incelemesine geçmeden önce Ali Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

ALİ PAŞA : Türktür; babası Tunus beylerbeğliğinde bulunup 996 H.-1588 M.de Yahya adında mehdilik iddiasıyla ortaya çıkan bir şahsın kuvvetleriyle çarpışırken maktul düşen Ahmed Paşa'dır. Kaya Paşa'nın kızı olan validesi tarafından sâdattan yani peygamber sülâlesindedir.

2. Osman'a hulûl etti, hazineye daha çok temin edeceğini vaid ile Öküz Mehmed Paşa'nın yerine vezir-i âzam oldu. (1619 Aralık).

Ali Paşa , devlet hazinesine fazla varidat temini için çalışmakla beraber bundan bilistifade ileri gelen devlet adamlarını bu arada vezir-i âzamin mâli tedbirlerini muvafık görmeyen defterdar Baki Paşa'yı, kızlar ağası Mustafa Ağa ile sair bir hayli devlet adamlarını ve birer bahane ile tüccarı ve selefi Öküz Mehmed Paşa'nın bütün mallarını müsadere eyledi. Padişahı Lehistan seferi için teşvik etti ve bu sefer esnasında Ali Paşa'nın tedarik ettiği paradan epey istifade edildi; fakat kendisi bu seferde bulunamayarak 1030 Rebiulâhir ve 1612 Mart'ta mesane hastalığından vefat etti. Vezir-i âzamlığı on dört ay kadar olup kırk yaşına gelmemiştir. Kabri Beşiktaş'ta Yahya Efendi mezarlığı'ndadır. Boğaziçi'nde Yeniköy'de ve Sakız'da camileri ve Kasımpaşa'da Kulaksız'da Saçlı Emir Efendi tekkesi köşesinde 1029 H.-1619 M.tarihli bir çeşmesi vardır.³⁹¹

³⁹¹ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , 373-374

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Ali Paşa henüz devlet yönetimine alışmadan çok kısa bir süre vezir-i âzamlık (14 ay) yapmıştır.Yönetimi sırasında sadece devlet hazinesini düzeltme ile ilgili çabalarıyla dikkat çeken ve yönetime getirilen Ali Paşa'nın Nef'i Divanı'nda sadece 1 kaside ile övülmesinin sebebi kısa süreli vezirliği olmalıdır.

Nef'i Divanı'ndaki kasidede Ali Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi , düşüncelerinin gücü ve güzelliği, yaradılış güzelliği, atının hızı ve zarâfeti yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Barekallâh zihî Asaf-ı sâhib-ferheng
Kim olur kevkebe-i şevketine âlem teng”³⁹²

Maşallah, ne kadar bilgi sahibi Âsaf (telmih,teşbih) ki onun yücelik yıldızına âlem dar gelir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ali Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Feyz-i ihsânını yâd etse bir şâ'ir olur
Hâmesi kufl-ı der-i genc-i ma'ânîye medeng”³⁹³

Onun cömertliğinin bereketini bir şâir hatırlayacak olsa, kalemi anlam hazinesinin kapısının kilidi olur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ali Paşa 'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Sipeh-endâz-ı saf-ârâ ki revâdır olsa
Âftâb Eşheb-i çâlâkine zer-pâlâheng”³⁹⁴

³⁹² Akkuş, Metin, (1994) , Nef'i Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 171, Beyit:1

³⁹³ Age,72,Beyit: 18

³⁹⁴ Age,171 Beyit:8

Düşman saflarını bozup dağıtan savaşçı ki eğer güneş onun çevik atına altın bir nal olsa yaraşır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ali Paşa'nın kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Nice Âsaf o cihân-dâver-i dîn-perver kim
Edemez fitne zamanında fesâda âheng”³⁹⁵

Dünyayı yöneten öyle bir Âsaf (telmi) ve dini koruyup gözetken vezir ki onun zamanında fitne, fesat çıkarmak için fırsat bulamaz (teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek , Ali Paşa'nın fitneyi ortadan kaldırma gücü övülmektedir.

“Husrev-i re'yidir ol safder-i yektâ kim urur
Heft seyyâre-i peyk gibi rikâbında şeleng”³⁹⁶

Onun düşünce padişahı tek başına düşman saflarını parçalar ve yedi gezici gezegen (telmi) gibi sürekli hareket ederek idman yapar (teşhis,mübalağa) denilerek, Ali Paşa'nın sürekli düşünce idmanında olduğu söylenmekte ve onun düşüncelerinin gücü övülmektedir.

“Yûsuf-ı hulkudur ol şâhid-i ma'nî kim
Dil-i akl âfet-i aşk ile serâsime ve deng”³⁹⁷

Yaratılışındaki Hz. Yusuf fitratı (telmi) anlam şahidi olur, aklın dili aşk belası ile sersem ve şaşkın hale döner (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ali Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Etse ol peyker-i mevzûn ile âheste hırâm
Sanki reftâre gelinâz ile bir dilber-şeng”³⁹⁸

³⁹⁵ Age,171,Beyit:3

³⁹⁶ Age,172,Beyit:20

³⁹⁷ Age,172,Beyit:20

³⁹⁸ Age,172,Beyit: 26

O güzel yaratılışlı yüzünü göstererek ve salınarak yürümeye başlasa sanki nazlı bir güzelin geldiği zannedilir (teşbih, mübalağa)denilerek, Ali Paşa'nın atının zarâfeti övülmektedir.

Nefî Divanı'nda Ali Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nefî Divanı'nda Ali Paşa'nın en çok vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü (6 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada 5'er beyitle Ali Paşa'nın kahramanlıktaki üstünlüğü ile atının hızı ve zarâfeti yer almaktadır.

3) Üçüncü sırada 3'er beyitle cömertlikteki üstünlük ile adaletle hükmetmeve fitneyi ortadan kaldırma gücü bulunmaktadır.

4) Son sıralarda ise 2 beyitle Ali Paşa'nın düşüncelerinin gücü ile 1 beyitle yaratılış güzelliği gelmektedir.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Nefî'nin Ali Paşa'yı başarılı bir devlet yöneticisi şeklinde tanıtip övdüğü söylenebilir. Tarihi kaynaklarda devlet yönetiminde büyük bir başarı ve güçlü yönetim gösteremeyen Ali Paşa'nın Nefî Divanı'da bu şekilde övülmesinin asıl sebebi gelenekten gelen padişah ve devlet büyüklerini övme anlayışının etkisi olarak kabul edilebilir.

2.3.6. VEZİR-İ ÂZAM HÜSEYİN PAŞA

Nefî Divanının'da altıncı sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Hüseyin Paşa'dır.Nefî Divanı'nda Hüseyin Paşa'yı öven 1 kaside bulunmaktadır.Bu kasidenin incelemesine geçmeden önce Hüseyin Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

HÜSEYİN PAŞA : Tımarlı sipahilerden birinin oğludur;Bostancı ocağında yetişip Bostancıbaşı olmuş ve 1026 H.-1617 M. de Revan seferinde yeniçeri ağası ve sonra Rumeli beylerbeğisi olup vezirlikle divan-ı hümayunda bulunurken Çelebi Ali Paşa'nın yerine vezir-i âzam olmuştur (1030 H.-1621 Mart).

Lehistan seferinde hotin önünde meşhur gazilerden Karakaş Mehmed Paşa'nın düşmana hücumu esnasında ona yardım etmeyerek şehadetine sebep olduğundan dolayı azl olunmuş (1030 Ramazan 1621 Ağustos) ve hakkındaki teveccühe mebni ikinci vezirlikte bırakılmıştır.Sadareti dört buçuk ay kadar olup yerine Dilâver Paşa getirilmiştir.³⁹⁹

Tarihi kaynaktan anlaşıldığı kadarıyla Hüseyin Paşa da tıpkı Ali Paşa gibi çok kısa süreli bir yönetim göstermiş (4 ay) ve belki de Nef'i Divanı'nda bu yüzden sadece 1 kaside ile övülmüştür.

Nef'i Divanı'daki kasidede Hüseyin Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetme ve fitneyi ortadan kaldırması, atının hızı ve zarâfeti ve yaradılış güzelliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Ne mümkündür senâni itikâdımca edâ etmek
Eğer derc eylesem bir nüktede bin ma'ni-i mülhem”⁴⁰⁰

Eğer bir sözüme bin tane ince anlam da yükleyebilsem bence senin övgünü yine de lâyıkiyle gerçekleştirmiş olamam (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Hüseyin Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Yem-i cûdundan alsa mâye ger ebr-i zemistânî
Biterdi hâr u huşk üzre şükûfe yerine dirhem”⁴⁰¹

Eğer cömertlik denizinden kış bulutu maya alacak olsa, diken üzerinde tomurcuk yerine gümüş paralar biterdi (gulûv derecesinde mübalağa)denilerek, Hüseyin Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

³⁹⁹ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) , Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , 374

⁴⁰⁰ Akkuş, Metin, (1994) , Nef'i Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 176, Beyit:39

⁴⁰¹ Age, 175, Beyit:24

“Süvâr oldukça gûyâ Kahramân-ı hamle gösterdir
Ki meydâna girip cevân edince sarsılır âlem”⁴⁰²

Ata binip saldırıya geçince sanki Kahraman’ın (telmi) hamlelerini yapar ki savaş meydanına girince yeryüzü sarsılmaya başlar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Hüseyin Paşa’nın kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Birbirine girdi fitne havfinden zamanında
Sabâdan sanma kim gîsû-yı hûbânı olur derhem”⁴⁰³

Fitne onun zamanında korkusundan birbirine girdi, güzellerin saç örgüsünün boşuna buruşup dağıldığını zannetme (mübalağa) denilerek, Hüseyin Paşa’nın adaletli yönetimi sırasında güzellerin saçlarının bile fitne sebebi olamayacağı söylenmekte ve paşanın fitne ve zulmü ortadan kaldırma gücü övülmektedir.

“Kimi tâvûs-ı rânâ der kimi perrende ejderhâ
Edince gâhi pertâb-ı bülend ü cilvesin derhem”⁴⁰⁴

Bazen alımlı yürüyüşü ve cilvesini görenlerin kimi bu uçan bir ejderha, kimisi de güzel bir tavus kuşudur (teşbih, gulûv derecesinde mübalağa)der; denilerek, Hüseyin Paşa’nın atının hızı,gücü ve aynı zamanda zarâfeti övülmektedir.

“Vereydi lutf-ı tab’ı terbiyet ger ebr-i nevrûza
Behişt-âbâd ederdi dûzahı bir katre-i şebnem”⁴⁰⁵

Eğer onun yaratılışının güzelliği ilkbahar bulutuna biraz sirâyet etse onun çiğ damlasından bir parça, cehennemi cennete dönüştürürirdi (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Hüseyin Paşa’nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

⁴⁰² Age,175,Beyit:26

⁴⁰³ Age,175,Beyit:21

⁴⁰⁴ Age,175,Beyit:30

⁴⁰⁵ Age,175,Beyit:23

Nef'i Divanı'nda Hüseyin Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'da Hüseyin Paşa'nın en çok 7'şer beyitle vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü ve atının hızı ve zarâfeti ile övülmektedir.

2) İkinci sırada Hüseyin Paşa'nın adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırma gücü (4 beyit) yer almaktadır.

3) Son sıralarda ise 2'şer beyitle Hüseyin Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü, kahramanlığı ve yaradılış güzelliği yer almaktadır.

Bu sonuçlardan yola çıkarak Nef'i'nin, Hüseyin Paşa'yı da tıpkı Ali Paşa gibi başarılı bir devlet yöneticisi şeklinde tanıtip övdüğü söylenebilir. Tarihi kaynaklara göre devlet yönetiminde büyük bir başarı ve güçlü yönetim gösteremeyen Ali Paşa'nın Nef'i Divanı'da bu şekilde övülmesinin asıl sebebi yine gelenekten gelen padişah ve devlet büyüklerini övme anlayışının etkisi olarak kabul edilebilir.

2.3.7. VEZİR-İ ÂZAM HUSREV PAŞA

Nef'i Divanı'nda yedinci sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Husrev Paşa'dır. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Husrev paşa'yı öven 2 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerin incelemesine geçmeden önce Husrev Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümlerine yer veriyoruz:

HUSREV PAŞA : Enderundan yetişmiş, silahdar iken yeniçeri ağalığıyla saraydan çıkmış ve 1034 H.-1625 M.de Hafız Ahmed Paşa vezir-i âzam olduğu zaman buna da vezirlik pâyesi verilmiştir. Husrev Paşa 1036 senesi Recebinde kubbe veziri olarak İstanbul'da bulunurken Halil Paşa'nın âsi Abaza Mehmet Paşa'yı elde etmeye muvaffak olamaması sebebiyle Padişahın huzuriyle yapılan görüşmede şeyhülislam Yahya Efendi'nin tavsiyesiyle Husrev Paşa vezir-i âzam oldu (1628 Nisan 6).

Husrev Paşa ilk iş olarak devletin başına büyük bir gâile açmış olan Abaza Mehmed Paşa'yı bertaraf etmekte; filhakika Erzurum'u kırk gün muhasara ederek onu teslim olmağa mecbur etti ve alıp İstanbul'a getirdi ve bu suretle şöhreti arttı (1038 H.-1628 M.)

Husrev Paşa 1629 Mayısında Bağdat'ı geri almağa memur edildi; doğrudan doğruya Bağdat üzerine gitmeyerek bazı Kürd beylerinin teşvikiyle İran'dan bazı kaleler aldı; fakat asıl vazifesi olan Bağdat'ı kırk gün muhasara ettiyse de alamadı ve Mardin'e çekildi. 1040 H.-1630 M. da Mardin'de vakit geçirip Bağdat üzerine gitmediğinden 1041 Rebiülevvel sonunda (1631 Eylül) azlolunarak yerine ikinci defa Hafız Ahmed Paşa vezir-i âzam oldu.

Husrev Paşa azlinden sonra Tokat'a geldi; orada bulunduğu sırada Diyarbakır valiliğine tayin edilen Murtaza Paşa'ya İstanbul'dan verilen gizli hatt-ı hümayunla Husrev Paşa Tokat'ta katledildi (1041 Şaban ve 1632 Mart). Vezir-i âzamlığı üç sene sekiz ay kadardır. Azim ve irade sahibi, orduyu zabt ve rabta muktedir doğrulukla tanınmış bir vezir ise de fevkalâde gazablı, kendini beğenmiş lüzumsuz yere kan dökücü idi. Muasırı olan Atâyî Husrev Paşa'yı mağrur, gözü pek, vurucu, kan dökücü olarak tavsif eylemektedir. Şâir Nefî'nin en güzel kasidelerinden biri olan:

Âferin ey âlem efrâkte serdâr-ı dilîr
Saf-der-i kal'a-küşa saf-şiken ü kişver-gîr

Matlalı kaside Husrev Paşa hakkındadır. Afyonkarahisar civarındaki Husrev Paşa hanı bunundur.⁴⁰⁶

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Husrev Paşa, tıpkı 4.Murad gibi sert yaratılışlı ve kan dökmekten kaçınmayan ve asker üzerinde nüfuz sahibi olan bir devlet adamıdır. Husrev Paşa kendi yönetimi sırasında Abaza Mehmed Paşa'yı denetim altına alarak başarılı olmuştur. Nefî Divanı'nda onun bu yönlerine değinilip değinilmediğini belirlemeye çalışacağız.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Husrev Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletiyle sağladığı güvenlik ortamı, hükümlerinin gücü, atının hızı, şâirlikteki üstünlüğü ve yaratılış güzelliği bakımından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

⁴⁰⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay., Ank., 382-384

Sadr-ı Pervîz-haşem Hazret-i Husrev Paşa
Ki salâbetde bulunmaz ana mânend ü nazîr"⁴⁰⁷

Pervaz gibi (telmi) yüce makâm sahibi Husrev Paşa ki manevî kuvvet ve dayanıklılıkta onun bir benzeri yoktur denilerek, Husrev Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Kâm-kâr-ı azamet-güster ü âlî-himmet
Ki görünür kefi cûdunda cihân şey'i-i hakîr"⁴⁰⁸

Yüce yardım ve ululuk sahibi mutlu vezir ki dünya onun cömertlik eli yanında değersiz çer çöp gibi görünür (teşbih, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Husrev Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Kahramân-ı vüzerâ saf-şiken-i kal'a güşâ
Merd-i meydân-ı vegâ saf-der-i Hayder-şemşîr"⁴⁰⁹

Vezirlerin kahramanı, düşman saflarını parçalayıp kaleler fethedeni, savaş meydanının en yiğidi, Haydar gibi (teşbih, telmi) düşman saflarını yok edicisi denilerek, Husrev Paşa'nın kahramanlığı, zafer ve fetihleri övülmektedir.

“Mehdî-i devr-i zaman Hazret-i Husrev Paşa
Ki adaletde âdil olmaz ana bir âdem"⁴¹⁰

Yaşadığı çağın Mehdi'si (telmi, teşbih) Husrev Paşa'ki adaletle hükmetmede hiçbir insan ona denk olamaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Husrev Paşa'nın adaletiyle sağladığı huzur ve güvenlik ortamı övülmektedir.

⁴⁰⁷ Akkuş, Metin, (1994) , Nef'î Divanı, Akçağ Yay. , Ank. ,178,Beyit:17

⁴⁰⁸ Age,178,Beyit:19

⁴⁰⁹ Age,178,Beyit:14

⁴¹⁰ Age,182,Beyit:17

“Hükümü ger istese tağyîr-i mezâk u meşreb
Câm-ı Cemşîd kadar neşve verir reşha-i semm”⁴¹¹

Eğer onun hükümleri istese zehir kokusunun yaradılışını değiştirerek Cemşid'in şarabı gibi (teşbih, telmih) neşe verici bir hale getirir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Husrev Paşa'nın hükümlerinin gücü övülmektedir.

“Eremez gerdine sür'atde hadeng-i Rüstem
Çarh destinde keman olsa hilâli zihgîr”⁴¹²

Eğer Rüstem'in (telmih)elinde felek yay, hilâl de ok atanların parmaklarına geçirdikleri yüzük olsa yine de onun attığı okun hızı vezir-i âzaman atının hızına yetişemez (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek Husrev Paşa'nın atının hızı övülmektedir.

“Feyz-i reşh-i kalemi mâye-i iksîr-i murâd
Bezl-i dest-i keremi mâhasal-ı ma'den ü yemm”⁴¹³

Kaleminin terindeki bereket, mutluluk iksirinin mayası (teşbih) , cömert elinin dağıttıkları ise yeryüzü ve denizin büyük kıymetli eşyalarına denktir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Husrev Paşa'nın şâirlikteki üstünlüğü ve cömertliği övülmektedir.

“Bulamaz nûkhet-i gülzâr-ı bahâr hulkun
Dâmenin bâd- sabâ eylese pür-müşk ü abîr”⁴¹⁴

Sabâ rüzgârı eteğini (teşhis) müşk ve abir kokularıyla doldursa, bahardaki gül bahçelerinin güzel kokusunu alsada yine de senin yaradılışındaki güzelliği bulamaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Husrev Paşa'nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

⁴¹¹ Age,183,Beyit:34

⁴¹² Age,179,Beyit:31

⁴¹³ Age,182,Beyit:24

⁴¹⁴ Age,179,Beyit:28

Nef'i Divanı'nda Husrev Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'nda Husrev Paşa'nın en çok vezir-i âzamlıktaki üstünlük (10 beyit) ile adaletiyle sağladığı huzur ve güvenlik ortamı (9 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada kahramanlık, zafer ve fetihleri (5 beyit) ile Husrev Paşa'nın atının hızı (4 beyit) bulunmaktadır.

3) Üçüncü sırada vezir-i âzamin hükümlerinin gücü (3 beyit) yer almaktadır.

4) Son sıralarda ise 2'şer beyitle Husrev Paşa'nın cömertliği, şâirlikteki üstünlüğü ile yaradılış güzelliği gelmektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Husrev Paşa'nın Nef'i Divanı'da daha çok gerçek yönlerinin övüldüğü söylenebilir. Çünkü tarihte de kahramanlık ve kargaşa çıkarıcıları yola getirmeyle nam salan Husrev Paşa'nın divanda da en çok bu yönlerinin övgü konusu yapıldığı görülmektedir.

2.3.8. VEZİR-İ ÂZAM HÂFİZ AHMED PAŞA

Nef'i Divanı'nda sekizinci sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Hafız Ahmet Paşa'dır. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Hâfız Ahmet Paşa'yı övmeye yönelik 3 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerin incelemesine geçmeden önce Hâfız Ahmet Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

HÂFİZ AHMET PAŞA : Türk olup Filibeli bir müezzinin oğludur. Bir kayda göre Filibe'de ve o zamanı bilen Atayî'ye göre İstanbul'da doğmuştur. Kendisi hem hafız ve hem sesi güzel hanende ve aynı zamanda da şâirdi. Enderundan yetişip has odada bulunarak 1.Ahmet zamanında musahip olmuş ve aynı zamanda Doğancıbaşı bulunduğu sırada yani 1016 H.-1607 M.de Cafer Paşa'nın yerine vezirlikle kaptân-ı derya olmuştur, Ahmed Paşa, Kuyucu Murad Paşa'nın inhasıyla 1018 H.-1609 M. de azlolunarak yerine yeniçeri ağası Halil Paşa getirilmiştir.

Hâfız Ahmet Paşa bundan sonra Şam valisi olup burada yedi sene kaldı ve daha sonra Van ,Erzurum; Bağdad ve Anadolu valiliklerinde bulunarak en son Diyarbakır

valisi iken Çerkes Mehmed Paşa'nın yerine vezir-i âzam ve İran'a serdâr olmuştur (1034 Rebiulâhir ve 1625 Ocak).

Hâfız Ahmet Paşa aldığı emir üzerine Bağdad'da isyan eden Bekir Subaşı üzerine gitti. Bağdad'ın zabtını kolay sanarak anahtarlarının cebinde olduğunu söyleyip kumandanların tavsiyelerine ehemmiyet vermedi, dokuz ay muhasara ettiği Bağdad'ı alamadı Bekir Subaşı'nın burasını İran şahına teslim etmek istediğini haber alınca Bekir Subaşı'yı Bağdad valisi tayin eyledi ise de işgalden kurtaramadı. Bunun üzerine 1036 Rebiulâhir ve 1626 Aralık'da vezir-i âzamlıktan azlolunarak İstanbul'a gelip ikinci vezir oldu ve aynı zamanda I. Ahmed'in kızı Ayşa Sultan'ı aldı.

Hâfız Ahmet Paşa 1041 H.-1631 M.de Tokat'ta bulunan boşnak Husrev Paşa'nın azli üzerine ikinci defa vezir-i âzam oldu. Fakat vezir-i âzamlığı ümit eden sadaret kaymakâmı Topal Receb Paşa bu makâmın kendisine verilmediğini görünce Husrev Paşa'nın azlini bahane ederek o sırada Bağdat seferinden İstanbul'a gelmiş olan kapıkulu ocaklarını el altından ısyan ettirerek bir ayak divanı esnasında pâdişahı zorla aldıkları Hâfız Ahmet Paşa'yı on yedi yerinden bıçaklamak suretiyle şehid etmişlerdir; bunun üzerine mühr-i hümayun ısyanı tertip etmiş olan Receb Paşa'ya verilmiştir.

Hâfız Ahmet Paşa zarif, nükte-perdaz, mâlumatlı, kalem sahibi, şâir ve edip bir vezir olup tarihlerde bazı manzumelerine rastlanmaktadır matbû Rıza tezkiresinde ismi varsa da manzumesi konmamıştır.

Bağdad muhasarası esnasında orduya asker, cephaneye ve zahire gönderilmesi hakkında Pâdişaha bir arıza takdim ettiği sırada telhisin arasına istimdat yollu meşhur manzumesini koymuştur. Bu manzumenin birinci beyti:

Aldı etrâfi adû imdâda asker yok mudur ?

Din yolunda baş verir merdâne server yok mudur ?

Dördüncü Murad'ın verdiği manzum cevabın ilk beyti:

Hâfızâ Bağdat'a imdad etmeğe er yok mudur ?

Bizden istimdat edersin sende asker yok mudur ?

Topkapı Sarayı harem dairesi 1.Ahmed Kütüphanesi'nin içinde yemek odasındaki çeşme kitabeleri Hâfız Ahmet Paşa'nındır.⁴¹⁵

Tarihi bilgiler bize Hâfız Ahmet Paşa'nın iyi yetişmiş bir devlet adamı olma yanında şiirle uğraşan bir sanatkar olduğunu göstermektedir. Biz, Nefî Divanı'nda Hâfız Ahmet Paşa'nın bu özellikleri üzerinde durulup durulmadığını ve onun nasıl bir devlet yöneticisi olarak tanıtıldığını tespit etmeye çalışacağız.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Hâfız Ahmet Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, düşüncelerinin gücü ve güzelliği ve şâirlikteki üstünlüğü bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Âsaf-ı Cem-mesned-i devr-i zaman
Safder-i âlî himem-i rûzgâr”⁴¹⁶

Zamanın Cem'in asafı gibi (teşbih,telmih) kahraman ve değerli emek sahibi vezir-i âzamı ki (mübalağa) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Ederdi hâk-i cennet gibi fevrî şâh-ı gül peydâ
Olaydı ger çekîde şebnem-i lutfu remâd üzre”⁴¹⁷

Eğer onun yardım çiğinden (teşbih) bir parça , kül üzerine dökülse onun üzerinde cennet toprağındaki gül budakları gibi güller ortaya çıkardı (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Cengâver-i yektâ ki yedi def'a zarûf
Şâh-ı Acemi eyledi rûsvây-ı zamane”⁴¹⁸

⁴¹⁵ Uzunçarşılı,İsmail Hakkı, (1988) ,Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , 380-382

⁴¹⁶ Akkuş,Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 189,Beyit:23

⁴¹⁷ Age,192,Beyit:29

⁴¹⁸ Age,185,Beyit:21

En büyük savaşçı ve kahraman ki zamanında Acem şahını yedi defa yenilgiye uğratarak rezil etti, denilerek Hâfız Ahmet Paşa'nın kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir. *(Bu beyitte geçen Acem şahını yedi defa yenme olayına tarihi kaynaklarda rastlayamadık.)*

“Zihî sâhib serir-i ma’delet kim bîm-i kahrıyla
Ne cânı var ki devrinde ola fitne fesâd üzre”⁴¹⁹

Öyle adalet sahibi bir insan ki onun ezici gücünün korkusundan fitnenin (teşhis) ne canı kalmış ki fesat çıkarsın (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın adaletle hükmederk fitneyi ortadan kaldırma gücü övülmektedir.

“Zer-i mahlûl-ı rahşende gibi olurdu nûrânî
Düşeydi pertev-i re’yi eğer reşh-i midâd üzre”⁴²⁰

Eğer onun düşünce güneşi kalemin mürekkebine düşseydi erimiş altının parıldaması gibi ışıldardı (gulûv derecesinde mübalağa, teşbih) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın düşüncelerinin gücü övülmektedir.

“Hâfız-ı dîn hazret-i Sadr-ı cihân
Mehdî-i Ahmed alem-i rûzgâr”⁴²¹

Dinin koruyucusu, zamanın Mehdi'si (telmih, teşbih) dünyanın büyük veziri (mübalağa) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Tab’ı sadef-i gevher-i şehvâr-ı ma’ânî
Endîşesi mir’ât-ı mücellâ-yı zamane”⁴²²

⁴¹⁹ Age,192,Beyit:27

⁴²⁰ Age,193,Beyit:32

⁴²¹ Age,189,Beyit:27

⁴²² Age,185,Beyit:24

Yaradılışı; anlamın iri incili mücevher dizisi, fikirleri ise zamanın cilâlı aynası (teşbih, mübalağa) denilerek, Hâfız Ahmet Paşa'nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

“Muciz-i güftâr ile dersem n’ola
Îsî-i ferhunde-dem-i rûzgâr”⁴²³

Ona söz sihirbazı dersem buna şaşılmaz, çünkü kendisi zamanın mutluluk dağıtan İsa'sıdır (telmih, teşbih, mübalağa) denilerek , Hâfız Ahmet Paşa'nın şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

Nefî Divanı'nda Hâfız Ahmet Paşa'nın hangi özelliklerinin ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nefî Divanı'nda Hâfız Ahmet Paşa'nın en çok vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü (9 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada 5'er beyitle adaletle hükmetme gücü ile şâirlikteki üstünlük bulunmaktadır.

3) Üçüncü sırada kahramanlıktaki üstünlük (4 beyit) yer almaktadır.

4) Dördüncü sıralarda 3'er beyitle cömertlikteki üstünlük ile Hâfız Ahmet Paşa'nın düşüncelerinin gücü ve güzelliği gelmektedir.

5) Son sırada ise 1'er beyitle dini koruyup gözetme ile yaradılış güzelliği yer almaktadır.

Bu sonuçlar bizce önemlidir. Tarihi kaynaklarda da Hâfız Ahmet Paşa'nın başarılı devlet adamlığı yanında şâirliği üzerinde durulduğu hatırlanacak olursa Nefî Divanı'nın, Hâfız Ahmet Paşa'nın hem gerçek yönlerini yansıttığı hem de onun sanatkâr yönüne de dikkat çektiği söylenebilir.

---

⁴²³ Age,190,Beyit:32

2.3.9. VEZİR-İ ÂZAM BAYRAM PAŞA

Nefî Divanı'nda dokuzuncu sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Bayram Paşa'dır. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde Bayram Paşa'yı öven 1 kaside bulunmaktadır. Bu kasidenin incelemesine geçmeden önce Bayram Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

BAYRAM PAŞA : İstanbulludur; gençliğinde yeniçeri ocağına girip sırasıyla Ocak ağalıklarını yaptıktan sonra kul kethüdası ve 1032 H.-1623 M. de yeniçeri ağası olmuştur. 1035 H.-1625 M.de vezirlikle Mısır valisi olan Bayram Paşa, İstanbul'da kubbe veziri bulunduğu sıradaTabanı Yassı Mehmed Paşa'nın azli üzerine vezir-i âzam tayin edilmiştir (1046 Ramazan ve 1636 Şubat).

Bayram Paşa , 4.Murad'la beraber Bağdad seferine giderken yolda Urfa'ya yakın Celab mevkiinde vefat ederek (1048 Rebiulâhir 6 ve 1638 Eylül)cesedi İstanbul'a nakledilip Avratpazarı (İstanbul Cerrahpaşa'da) kurbindeki türbesine defnedildi.

Dördüncü Murad , Bayram Paşa'yı takdir ettiği için vefatını duyunca çadırına gelip ağlamıştır. Paşa'nın çadırında her konakta pâdişaha takdim edilecek hediyeleri havi sandıklar bulmuştur. Sultan Murad bu sandıklardaki , zırhtan gömlek, miğfer, samur takımiyye esvabları görünce tekrar ağlayarak: “Hayıf sad hayıf ki böyle kadirşinas bir vezirden ayrıldım. Böyle bir vezir az bulunur.” diyerek ruhuna dualar etmiştir.

Bayram Paşa'nın sadareti bir buçuk sene kadardır. Tedbirli ve iyi idareli bir devlet adamı idi. İstanbul'da türbesine bitişik bir tekkesiyle sebili mektebi ve medresesi ve Kayseri'de mevlevihanesi ve Amasya'da bazı hayırlı eserleri vardır.⁴²⁴

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Bayram Paşa, 4. Murad tarafından pek sevilen ve aynı zamanda iyi devlet yönetimiyle göz dolduran bir devlet büyüğüdür. Nefî Divanı'nda onun bu özellikleri üzerinde durulup durulmadığını tespit etmeye çalışacağız.

⁴²⁴ Uzunçarşılı,İsmail Hakkı, (1988) ,Osmanlı Tarihi ,TTK Yay. , Ank. , 385-386

Nefî Divanı'ndaki kasidede Bayram Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü, adaletliliği, yaratılış güzelliği, düşüncelerinin gücü ve güzelliği ve baht açıklığı yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Sadr-ı rûşen-dil ü meh-kevkebe Bayram Paşa
Ki eder devleti bir demde ganî dünyayı”⁴²⁵

Aydın gönüllü ve ay yıldız gibi yüce mertebe sahibi sadrazam Bayram Paşa ki onun devleti dünyayı bir anda zengin edebilecek kedar güçlüdür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Bayram Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Olalı nâzım-ı kânûn-ı umûr-ı devlet
Tutdu âvâze-i adli o kadar dünyayı”⁴²⁶

Devlet işlerinin kanunlarını düzenlediğinden beri, adaleti bütün dünyayı kapladı (mübalağa) denilerek, Bayram Paşa'nın adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

“Behre-yâb olsa sabâ nûkhet-i hulkundan eder
Tabla-i rîze-i müşk uğradığı sahrâyı”⁴²⁷

Eğer sabâ rüzgârı onun yaratılış kokusundan nasiplense uğradığı çölü müşk kokusunun damlalarıyla dolu bir mekâna dönüştürür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Bayram Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

“Döndürür çarhı murâdınca hakîm-i aklı
Sûre-i nûr okutur mihra edîb-i re'yi”⁴²⁸

⁴²⁵ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 194,Beyit:7

⁴²⁶ Age,195,Beyit:21

⁴²⁷ Age,195,Beyit:15

⁴²⁸ Age,195,Beyit:10

Aklının hükümleri göğü istediği gibi döndürür ve düşüncelerinin gücü güneşe Nûr Sûresi'ni (telmi) okutur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Bayram Paşa'nın düşüncelerinin gücü övülmektedir.

“Hâba varmazsa n’ola dîde-i bahtı bir dem
Âftâb olmuş ana merdümek-i bînâyî”⁴²⁹

Onun zamanında bahtın gözü bir an bile uyumasa buna şaşılmaz, çünkü güneş ona gözcülük yapan bir gözbebeği olmuştur (teşbih, teşhis, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Bayram Paşa'nın baht açıklığı övülmektedir.

Nefî Divanı'nda Hâfız Ahmet Paşa'nın hangi özelliklerinin ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nefî Divanı'nda Bayram Paşa'nın en çok 6'şar beyitle vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü ile yaradılış güzelliği övülmektedir.

2) İkinci sırada Bayram Paşa'nın adaletle hükmetme gücü (3 beyit) yer almaktadır.

3) Son sıralarda ise 1'er beyitle düşüncelerinin gücü baht açıklığı gelmektedir.

Murad tarafından çok sevilip takdir edilen ve aynı zamanda iyi bir devlet yöneticisi olan Bayram Paşa'ya Nefî Divanı'nda hem kaside sayısı hem de kasidenin içeriğindeki övgü unsurları açısından bu kadar az yer verilmesi düşündürücüdür. Bizce Nefî'nin böyle davranmasında Bayram Paşa'yı sevmeme veya beğenmemesi etkili olmuştur. Yoksa tarihi bilgiler Bayram Paşa'nın başarılı bir devlet adamı olduğunda birleşmektedir.

---

⁴²⁹ Age,195,Beyit:20

2.4.0. VEZİR-İ ÂZAM MUSTAFA PAŞA

Nefî Divanı'da onuncu sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam Mustafa Paşa'dır. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde Mustafa Paşa'yı övmeye yönelik 1 kaside bulunmaktadır. Bu kasideye geçmeden önce Mustafa Paşa'nın hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

MUSTAFA PAŞA : Enderundan yetişmiş silâhdar iken 1026 Zilhicce ve 1617 Aralık'ta Mısır valisi olmuştur. 1031 H.-1622 M.deki Sultan Osman vak'asında İstanbul'da bulunup 1.Mustafa'nın tayasının kocası olduğundan Mere Hüseyin Paşa'nın birinci def'adaki sedaretinden azlinde vezir-i âzam olmuştur (1031 Şaban 25 ve 1622 Haziran 1).

Bu hükûmetsizlik devrinde kimse tutunamayıp bu zat da aynı zamanda iktidarsız olduğundan aynı sene zilkadesine tesadüf eden 1622 Eylül de azlolunmuştur; vezir-i âzamlığı üç ay kadardır. Sonraları İzmit, Kastomonu sancakları arpalık olarak kendisine verilmiş ve 1058 H.-1648 M. sonunda İstanbul'da vefat ederek Divanyolu'da eski Ali Paşa camii kabristanına defnedilmiştir.⁴³⁰

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Paşa pek bir başarı göstermeden çok kısa bir süre devlet yönetimine geçmiştir.

Nefî Divanı'ndaki kasidede Mustafa Paşa'nın kendi özelliklerinden çok atının övüldüğü görülmektedir. "Kaside-i Rahşiyye Der Medh-i Mustafa Paşa" başlıklı kasidenin başlığından da anlaşılacağı gibi kaside Mustafa Paşa'yı övmekten çok onun atını övmeye yöneliktir. 46 beyitten oluşan kasidenin ilk 27 beytinde Mustafa Paşa'nın atının övülmesi de bu düşüncemizi desteklemektedir.

Bu kasidenin Mustafa Paşa'yı öven 28 ila 38. beyitleri arasında Mustafa Paşa'nın nitelikli insan olması, adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırması, cömertliği ve yaradılış güzelliği bakımından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

⁴³⁰ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988) ,Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , 377

“Ger olsa çarh-ı vakârında cilve-ger hûrşîd
Olurdu kûh-ı girân zerre-i sebük-bârı”⁴³¹

Eğer onun ağırbaşlılık göğünde (teşbih) güneş cilvelense, ağır dağlar hafifliğinden dolayı uçuşan zerreler olurdu (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın nitelikli insan olması övülmektedir.

“Zaman-ı ma’deletinde kemînden çıkamaz
Ne denli fitnenin olursa germ bâzârı”⁴³²

Onun adaletli yönetimi sırasında fitne, ortam ne kadar uygun olursa olsun saklandığı yerden çıkamaz (teşbih, mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırması övülmektedir.

“Bulaydı feyz-i nem-i cûdun ebr-i nîsânî
Ederdi gark-ı cevâhir muhît-i zehhârı”⁴³³

Eğer bahar bulutu senin cömertlik neminin bereketinden biraz alsa yeryüzünü mücevhere boğarak taşırır, doldururdu (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Rahik-i meşrebi hurrem tutar dil-i Hızır
Nesîm-i hulku eder zinde rûh-ı Attârı”⁴³⁴

Tabiatının temizliği Hızır'ın dilini (telmih) mutlu eder, yaratılış rüzgârı ise (teşbih) Attâr'ın ruhunu (telmih) dinç tutar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın yaratılış güzelliği övülmektedir.

⁴³¹ Akkuş, Metin, (1994), Nef'î Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 199, Beyit:36

⁴³² Age, 199, Beyit:34

⁴³³ Age, 199, Beyit: 37

⁴³⁴ Age, 199, Beyit: 30

“Zihî semend-i mülâyim ki hüsn-i reftârı
Unutturur dil-i uşşâka cilve-i yârı”⁴³⁵

Ne hoş ve güzel yaradılışlı at ki yürüyüşünün tatlılığı, âşıkların gönlündeki sevgilinin cilvesini unutturur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın atının zarâfeti ve güzelliği övülmektedir.

“O denli sür'at ile tayy ederdi âlemi kim
Düşürmez idi zemîne zılâl-ı eşcârı”⁴³⁶

Âlemi o kadar hızlı dolaşır ki yeryüzüne ağaçların gölgesi bile düşmezdi (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Mustafa Paşa'nın atının hızı övülmektedir.

Nef'i Divanı'nda Mustafa Paşa'nın hangi özelliklerinin ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'i Divanı'nda Mustafa Paşa'nın en çok atının hızı ve zarâfeti (27 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada Mustafa Paşa'nın yaradılış güzelliği (5 beyit) yer almaktadır.
- 3) Üçüncü sırada âdaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırma gücü (3 beyit) bulunmaktadır.
- 4) Son sıralarda ise Mustafa Paşa'nın nitelikli insan olması (2 beyit) ile cömertlikteki üstünlüğü (1 beyit) gelmektedir.

2.4.1. VEZİR-İ ÂZAM İLYAS PAŞA

Nef'i Divanı'nda on birinci sırada övülen devlet büyüğü vezir-i âzam İlyas Paşa'dır. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde İlyas Paşa'yı ve onun yazdığı bir mektubu öven 2 kaside bulunmaktadır.

⁴³⁵ Age,197,Beyit:1

⁴³⁶ Age,198,Beyit:18

Nefî Divanı'ndaki kasidelerden 49 numaralı olanı “Der Cevâb-ı Mektûb-ı Vezir-İlyas Paşa A'zam İlyâs Paşa” başlıklıdır. Bu kasidenin ilk 17 beyitinde İlyas Paşa'nın yazdığı mektup yanında özellikle onun şâirlik gücü övülmektedir. Ayrıca her iki kasidede İlyas Paşa'nın şâirlik gücü yanında vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü , cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, din ve devleti koruması, güzel yaradılışı ve hükümlerinin gücü bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Birbirinden a'lâdır kıbâb-ı nüh-felek ammâ
Revâk-ı câhına nisbet birbirinden ednâdır”⁴³⁷

Gökyüzünün dokuz kat feleği birbirinden yüksektir, ama onun yüce mertebesi yanında birbirinden alçak konumda kalır (onun makâmı onlardan daha yücedir) denilerek (mübalağa), İlyas Paşa'nın vezir-i âzamlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“Veliyy-i ni'met-i âlem desem hakdır sözüm zîrâ
Sîmat-ı cûdu dünyaya çekilmiş hân-ı yağmadır”⁴³⁸

Âlemin besleyicisi ve ihsanlarıyla yaşatanadır desem sözüm doğrudur, çünkü onun cömertliğinin sofrası bütün dünyanın yağmalayıp beslenmesi için yeryüzüne serilmiştir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, İlyas Paşa 'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Dilâver Kahramân-ı leşger-endâz
Ki döymez hamle-i tîgınaRüstem”⁴³⁹

Düşman ordularını parçalayan Kahramân (telmih,teşbih) ki onun kılıç hamlesine Rüstem (telmih) bile karşı koyamaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, İlyas Paşa'nın kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

⁴³⁷ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 203, Beyit:15

⁴³⁸ Age,203, Beyit:11

⁴³⁹ Age,208, Beyit:22

“Zamanında vücûdu kalmadı tarrâr u ayyârın
Hemân bir gamze-i fettân iki zülf-i mutarrâdır”⁴⁴⁰

Onun adaletli yönetimi sırasında yankesicilik ortadan kalktı, hatta insanı fitneye yönelten sevgilinin yan bakışı bile iki güzel kokulu saça dönüştü (mübalâğa) denilerek, İlyas Paşa'nın zulüm ve fitneyi ortadan kaldırma gücü övülmektedir.

“Penah-ı saltanatdır Kahramân-ı dîn ü devletdir
Medâr-ı memleketdir kâm-kâr-ı kişver-ârâdır”⁴⁴¹

O saltanatın sığınağı, din ve devletin güçlü koruyucusu, ülkenin övünç kaynağı ve ülkeyi süsleyen vezirdir (mübalâğa) denilerek, İlyas Paşa'nın din ve devleti koruması övülmektedir.

“Olaydı feyz-i lutfu dehre şâmil
Dil-i pür-gam olurdu sâgar-ı Cem”⁴⁴²

Onun yaradılışının ve yardımlarının bereketi yeryüzüne yayılsaydı, gam dolu gönül Cem'in kadehi gibi (telmihi, teşbih) neşe ile dolardı (gulûv derecesinde mübalâğa) denilerek, İlyas Paşa'nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

“Zihî mektûb-ı ferhunde-edâ kim
Dili şâd eyler okumazdan akdem”⁴⁴³

Ne kadar mutluluk verici üslûpta mektup ki insanın gönlünü daha okumadan önce neşeyle doldurur (gulûv derecesinde mübalâğa) denilerek, İlyas Paşa'nın şâirlik gücü yanında özellikle mektubunun insanı mest eden güzelliği övülmektedir.

⁴⁴⁰ Age,204,Beyit:22

⁴⁴¹ Age,203,Beyit:6

⁴⁴² Age,209,Beyit:30

⁴⁴³ Age,208,Beyit:16

“Müsâ'id ol kadar ahkâmına te'yid-i Yezdânî
Ki ne emr eylese çarha hemân mevkûf-ı îmâdır”⁴⁴⁴

Allah'ın desteği, onun hükümlerine öyle bir yol açar ki feleğe ne emretse hemen yerine getirir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, İlyas Paşa'nın hükümlerinin gücü övülmektedir.

Nef'î Divanı'nda İlyas Paşa'nın hangi yönleriyle ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'î Divanı'nda İlyas Paşa'nın en çok mektubunun güzelliği ve şâirlik gücü (18 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada İlyas Paşa'nın yaradılış güzelliği (9 beyit) yer almaktadır.

3) Üçüncü sıralarda İlyas Paşa'nın kahramanlıktaki üstünlüğü (8 beyit) ile adaletle hükmederek zulüm ve fitneyi ortadan kaldırma gücü (7 beyit) gelmektedir.

4) Dördüncü sırada İlyas Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü (5 beyit) bulunmaktadır.

5) Son sıralarda ise İlyas Paşa'nın hükümlerinin gücü (3 beyit) ile din ve devleti koruması (1 beyit) yer almaktadır.

2.4.2. KA'İM MAKÂM MUHAMMET PAŞA

Nef'î Divanı'nda on ikinci sırada övülen devlet büyüğü Ka'im Makâm Muhammet Paşa'dır. Nef'î Divanı'nın kasideler bölümünde Muhammet Paşa'yı övmeye yönelik 2 kaside bulunmaktadır.

Nef'î Divanı'ndaki kasidelerde Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü, cömertliği, adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırması, düşüncelerinin gücü ve güzelliği, hükümlerinin gücü, yaradılış güzelliği, makâmının yüceliği ve gazabının şiddeti yönleriyle övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

⁴⁴⁴ Age,204,Beyit:21

“Âsmân-pâye hudâvend-i cihân kim yaraşır
Eylese ana felek atlasını pâ-y-endâz”⁴⁴⁵

Gök kadar yüce makâmlı dünyânın veziri ki felek atlas döseğini üzerinden geçmesi için onun ayaklarına serse yaraşır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Lutfunu a'lâ vü ednâ gördüğün izhâr eder
Âsmânda nakd-i encüm hâkde genc-i defîn”⁴⁴⁶

Yerde ve gökte gördüğün her şey senin cömert elinin yardımlarını dağıtır, tıpkı gökyüzündeki yıldız akçeleri (teşbih) ile yer yüzündeki gizli hazinelerin yaptığı gibi (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Kûşe-i ebrûda ancak gamze-i dilber değil
Kanda fitne var ise devrinde oldu der-kemîn”⁴⁴⁷

Onun adaletli yönetiminde sadece gönül çelen güzellerin yan bakışı değil, nerede fitne varsa ortadan kalkarak pusuya saklanmak zorunda kaldı (teşhis, mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırma gücü övülmektedir.

“Mâh-ı mülk-ârâ-yı gerdûn-ı vezâret kim olur
Nûr-ı re'yinden nihân şem-i revâk-ı çârümîn”⁴⁴⁸

Vezirlik göğünün ülke süsleyen ayı (teşbih) ki onun düşüncelerinin nûrunda dördüncü kat feleğin mumu olan güneş bile ortadan kaybolur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın düşüncelerinin gücü övülmektedir.

⁴⁴⁵ Akkuş, Metin, (1994), Nef'i Divanı, Akçağ Yay., Ank., 241, Beyit: 19

⁴⁴⁶ Age, 218, Beyit: 18

⁴⁴⁷ Age, 238, Beyit: 28

⁴⁴⁸ Age, 237, Beyit: 13

“Hükmü bir mertebe kim istese devrinde olur
Âşiyân tutmada şâhin ü kebûter enbâz”⁴⁴⁹

Hükümleri o kadar güçlüdür ki eğer istese onun zamanında şahin ile güvercin beraber ev yapıp yaşarlar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın hükümlerinin gücü övülmektedir.

“Meşrebinden bir rivâyet çeşme-i âb-ı hayât
Meclisinden bir hikâyet ravza-i huld-ı berîn”⁴⁵⁰

Ölümsüzlük suyunun çeşmesi (telmi) onun yaradılışındaki rivâyet, kutsal cennetin bahçeleri (telmi) de onun mutlu meclisinin bir hikâyesi olarak anlatılır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın yaradılış güzelliği övülmektedir.

“Hıttâ-i câhıdır ol kişver-i bî-pâyân kim
Etseler andan eğer mülk-i cihânı ifrâz”⁴⁵¹

Sonsuz ülke ki onun yüce makâmıdır, ondan dünya mülkünün alsalar hiç önemi yoktur. Beyitte sonsuz bir ülkeye benzetilen makâm yüceliği yanında dünya mülkünün hiçbir önemi olmadığı anlatılarak, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın makâmının yüceliği övülmektedir.

“Düşse tâb-ı şu'le-i kahrı eder deryâların
Dürin ahker-pâre girdâbın tenûr-ı âteşin”⁴⁵²

Eğer gazabının alevinden bir parça düşse, denizlerin incilerini ateş parçasına, girdâplarını da ateş fırtınalarına dönüştürür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Ka'im Makâm Muhammet Paşa'nın gazabının şiddeti övülmektedir.

⁴⁴⁹ Age,241,Beyit: 26

⁴⁵⁰ Age,238,Beyit: 16

⁴⁵¹ Age,241,Beyit: 24

⁴⁵² Age,238,Beyit: 21

“Hazret-i Paşa-yı din-perver ki zât-ı kâmilî
Olmuş isti’dâd ile hem-nâm-ı Fahrü’l-Mürselîn”⁴⁵³

Dini koruyup gözeten yüce paşa ki onun mükemmel kişiliği, yeteneğiyle Hz. Peygamber (telmih) ile aynı adı (Mahmut ismine telmih yapılmakta) almıştır, denilerek, Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

Nef’î Divanı’nda Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın hangi yönleriyle övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef’î Divanı’nda Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın en çok vezirlikteki üstünlüğü (13 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sırada Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın cömertlikteki üstünlüğü (5 beyit) bulunmaktadır.
- 3) Üçüncü sıralarda 3’er beyitle Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın adaletle hükmederek fitneyi ortadan kaldırma gücü, hükümlerinin gücü ve yaradılış güzelliği yer almaktadır.
- 4) Son sıralarda ise 2’şer beyitle Ka’im Makâm Muhammet Paşa’nın düşünce gücü, makâmının güzelliği, gazabının şiddeti ve dini koruyup gözetmesi gelmektedir.

2.4.3. HAREM AĞASININ ÖVGÜSÜ

Nef’î Divanı’nda on üçüncü sırada övülen devlet büyüğü Harem Ağası’dır. ”Der Medh-i Ağa-yı Dârüssa’âde” başlıklı kasidede övülen Harem Ağası’nın kim olduğu kaside başlığı veya içeriğinden anlaşılamamaktadır.

Nef’î Divanı’ndaki kasidede Harem Ağası’nın üstün nitelikli kişiliği, cömertliği, duasının gücü, hükümlerinin gücü, akıl ve düşüncelerinin gücü ve güzelliği bakımından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

⁴⁵³ Age,237,Beyit: 12

“Ey Mesned-i ehl-i dil ü erbâb-ı düel kim
Zâtın şeref-i memleket-i Rûm u Acemdir”⁴⁵⁴

Ey gönül ehlinin dayanağı ve devlet adamlarından olan, senin varlığın Acem ve Anadolu memleketlerinin şeref kaynağıdır denilerek, Harem Ağası'nın üstün nitelikli kişiliği övülmektedir.

“Aga-yı mükerrem ki kefi dest-i kerîmi
Ebr-i çemen-efrûz-ı gülistân-ı keremdir”⁴⁵⁵

Cömert Ağa ki cömert elinin dağıttıkları, cömertlik gülbahçesinin çimenlerini parıldatan (canlandırır) bulut gibidir (teşbih, mübalağa) denilerek, Harem Ağası'nın cömertliği övülmektedir.

“Sâhib-kerem-i memleket- ârâ ki du'âsı
Ashâb-ı dile cümleden evlâ vü ehemdir”⁴⁵⁶

Cömertlik sahibi ve ülkenin süsü ki onun duası gönül dostları için herşeyden daha yüce ve gereklidir (mübalağa) denilerek, Harem Ağası'nın gücü övülmektedir.

“Hükm-i kalemi hüccet-i ihsân-ı mu'accel
Şer'i keremi nâsih-i kânûn-ı selemdir”⁴⁵⁷

Kaleminin hükümleri âcil yardımların delili, asil şer'î kararları ise haksız kanunları iptal eden güçtür denilerek, Harem Ağası hükümlerinin gücü övülmektedir.

“Olsa n'ola tedbirine vâbeste memâlik
Endîşesi mustağnî-i şemşîr u kalemdir”⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Akkuş, Metin, (1994), Nef'i Divanı, Akçağ Yay. , Ank. , 248, Beyit: 32

⁴⁵⁵ Age, 247, 17

⁴⁵⁶ Age, 247, Beyit: 19

⁴⁵⁷ Age, 248, Beyit: 24

⁴⁵⁸ Age, 248, Beyit: 28

Ülkeler onun düşünce ve buyruklarına bağlı olsa buna şaşılmaz, çünkü onun fikirleri kalem (kanun) ve kılıca (ordu gücü) ihtiyaç hissetmeden istediklerini yaptırır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Harem Ağası'nın akli ve düşüncelerinin gücü övülmektedir.

Nef'i Divanı'nda Harem Ağası'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'i Divanı'nda Harem Ağası'nın en çok üstün nitelikli kişiliği (9 beyit) övülmektedir.**
- 2) İkinci sırada Harem Ağası'nın cömertlikteki üstünlüğü (6 beyit) yer almaktadır.**
- 3) Üçüncü sırada Harem Ağası'nın akıl ve düşüncelerinin gücü ve güzelliği (3 beyit) bulunmaktadır.**
- 4) Son sırada ise 1'er beyitte Harem Ağası'nın duasının gücü ile hükümlerinin gücü yer almaktadır.**

2.4.4. ÂLÎ BEY

Nef'i Divanı'nda on dördüncü sırada övülen kişi Âlî Bey'dir. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Âlî Bey'i öven bir kaside bulunmaktadır. "Kasîde Der-Sitâyîş-i Âlî Berây-Dâden-i Mahlas-ı Nef'î" başlıklı kaside de Âlî Bey, başlıktan da anlaşılacağı gibi "Nef'î" mahlasını şâire verdiği için övülmüş olmalıdır.

Nef'i Divanı'ndaki kasidede Âlî Bey'in sadece şâirlikteki üstünlüğü bakımından övüldüğü görülmektedir.

Biz, Âlî Bey'in övüldüğü beyitlerden iki tanesini açıkladıktan sonra, onun övülme oranını tespit etmeye çalışacağız.

"Şi'r ü inşâda adil olmaz ana ancak odur
Nesr ile Hâce-Cihân nazm ile sahbân-ı suhan"⁴⁵⁹

⁴⁵⁹ Age,250,Beyit: 19

Şiir ve güzel düz yazıda ona kimse denk değildir, düz yazıda dünyadaki en büyük üstatlık ve şâirlikte önderlik ancak onundur (mübalağa) denilerek, Âlî Bey'in şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Nice Hallâk-ı Ma’ânî gibi şahs-ı kâmil
Olsam yanında revâ tıfl-ı sebak-hân-ı suhan”⁴⁶⁰

Nice Hallâk-ı Ma’ânî gibi (telmi) mükemmel şahsiyetli ve yaratıcı şiirler yazan şâirlerden olsan da onun yanında ancak şiir dersleri alan bir çocuk gibi kalırsın (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Âlî Bey'in şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

Nef’î Divanı’nda Âlî Bey (daha öncede belirttiğimiz gibi) sadece şâirlikteki üstünlüğü bakımından övülmektedir. Âlî Bey, kendisine sunulan kasidenin 11 beytinde bu yönüyle övülmektedir.

2.4.5. İBRAHİM PAŞA

Nef’î Divanı’nda on beşinci sırada övülen devlet büyüğü İbrahim Paşa’dır. Nef’î Divanı’nın kasideler bölümünde İbrahim Paşa’yı öven 1 kaside bulunmaktadır. Nef’î Divanı’ndaki kasidelerde İbrahim Paşa’nın vezirlikteki üstünlüğü, cömertliği, kahramanlığı, adaletle hükmetmesi, baht açıklığı, şeref vermesi ve gazabının şiddeti bakımından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Gayrılar tutmaz yerin Divan-ı şâhide senin
Hîç olur mu gökte hurşîde kamer nâ’ib-menâb”⁴⁶¹

⁴⁶⁰ Age,250,Beyit: 25

⁴⁶¹ Age,252,Beyit: 9

Senin divan toplantısındaki yerini kimse tutamaz, nasıl ki yeni ay gökteki güneşin yerine vekillik yapamazsa, başkaları da senin yerini tutamaz (teşbih,mübalağa) denilerek, İbrahim Paşa'nın vezirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“Etse deryâlar n’ola keff-i yemîninden su’âl
Sen dururken cûd u ihsâna yemin etmiş sehâb”⁴⁶²

Denizler senin cömert elini sorsa buna şaşılmaz, çünkü bulutlar bile sen varken cömertlik ve yardımda bulunmamaya yemin etmişler (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, İbrahim Paşa'nın baht açıklığı övülmektedir.

“Âlemi âvâze-i adlin tutaldan havf edip
Perdeden çıkmaz arûs-ı nağme-i çeng ü rebâb”⁴⁶³

Senin adaletinin haykırmasından korkarak (teşhis) çenk ve rebab âletlerinin sesi çıkmaz oldu (mübalağa) denilerek, İbrahim Paşa'nın adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

“Baht-ı bîdârın ne mümkündür ki meyl-i hâb ede
Gerçi her şeb çarh eder hâzır münakkaş câme hâb”⁴⁶⁴

Her gece gökyüzü uyuması için senin uyumayan bahtına (teşhis) yatak da hazırlasa onun uykuya meyletmesi ne mümkündür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, İbrahim Paşa'nın baht açıklığı övülmektedir.

“Hak budur kim sana ikbâl eyleyelden oldu hep
Vâz’-ı devrân-ı felek makbûl-ı tâb’-ı şeyh ü şâb”⁴⁶⁵

⁴⁶² Age,253,Beyit: 12

⁴⁶³ Age,253,Beyit: 21

⁴⁶⁴ Age,253,Beyit: 11

⁴⁶⁵ Age,252,Beyit: 6

Feleğin dönüp kahreden katları gerçekte sana yöneldiğinden beri genç-ihtiyar herkesin beğenisini kazandı (mübalâğa) denilerek, İbrahim Paşa'nın şeref ve mâkam dağıtması övülmektedir.

“Âb-ı lutf u âteş-i kahrın kifâyet etmese
Devlet-i Osmâniyân bulmazdı böyle âb u tâb”⁴⁶⁶

Yardımlarının suyu (teşbih) ve gazabının ateşi (teşbih) yeterli olmasaydı Osmanlıların Devleti böyle güç ve azamet sahibi olamazdı (gulûv derecesinde mübalâğa) denilerek, İbrahim Paşa'nın gazabının şiddeti ve Osmanlı Devleti için ne denli bir önemli vezir olduğu dile getirilmektedir.

Nef'i Divanı'nda İbrahim Paşa'nın hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'i Divanı'nda İbrahim Paşa'nın en çok vezirlikteki üstünlüğü (9 beyit) övülmektedir.**
- 2) İkinci sıralarda 3'er beyitle İbrahim Paşa'nın cömertlikteki üstünlüğü ile gazabının şiddeti yer almaktadır.**
- 3) Üçüncü sıralarda 2'şer beyitle İbrahim Paşa'nın adaletle yönetme gücü, baht açıklığı ve şeref makâm dağıtma gücü bulunmaktadır.**

---

⁴⁶⁶ Age,253,Beyit:13

2.5. ŞEYHÜLİSLAMLARA YÖNELİK ÖVGÜLER

2.5.1. ŞEYHÜLİSLAM MUHAMMET EFENDİ

Nefî Divanı'nda ilk sırada övülen şeyhülislam; Şeyhülislam Muhammet Efendi'dir. Nefî Divanı'nın kasideler bölümünde Muhammet Efendi'yi öven 5 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerden 53 numaralı olanı “Der Ta’rif-i Saâdet-hâne-i Şeyhülislam Muhammet Efendi” başlıklıdır. Başlıktan da anlaşılacağı gibi bu kaside daha çok Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin köşk veya evini övmeye yöneliktir. Kasidenin ilk 26 beyitinin köşkün övgüsüne ayrılması bu düşüncemizi desteklemektedir. Bununla birlikte kasidenin 27 ila 44.beyitleri arasında Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin övüldüğü görülmektedir. Diğer kasidelerde ise sadece Muhammet Efendi övülmektedir.

“Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin nitelikli kişiliği, cömetliği, adaletli olması, düşüncelerinin gücü ve güzelliği, fazilet sahibi olması ve dini koruyup gözetmesi, alimlikteki üstünlüğü, akıl gücü, makâmının yüceliği, yaradılış güzelliği, emirlerinin gücü, söz söyleme gücü, icihat üstünlüğü ve köşkünün güzelliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

“Müftî-i devr-i zaman mâhasal-ı kevn ü mekân
Sûret-i cevher-i cân ma'nî-i lafz-ı âlem”⁴⁶⁷

Zamanın müftüsü, kâinatın elde ettiği üstün insan, can mücevherinin şekillenmiş hâli ve âlem sözlerinin anlamı (teşbih, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin üstün nitelikli kişiliği övülmektedir.

“Eğer salsa sipihre mihr-i lutfu zerrece pertev
Kevâkib haşre dek görmez sevâd-ı şebden âsârı”⁴⁶⁸

⁴⁶⁷ Akkuş, Metin, (1994) , Nefî Divanı, Akçağ Yay. , Ankara , 220,Beyit:21

⁴⁶⁸ Age,212,Beyit:28

Eğer onun cömertliğinin güneşi gökyüzüne zerre miktarı ışık saçsa, yıldızlar kıyamete kadar gecenin karanlığından bir eser göremezler (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

“İ'tidâl istese ger adli umûr-ı dehre
Veremez bâd-ı hazân revnâk-ı gülzâra halel”⁴⁶⁹

Eğer adaleti dünya işlerine bir düzen vermek istese, sonbahar rüzgârı bile gül bahçelerinin güzeliğini bozamaz (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin adaletle hükmetme gücü övülmektedir.

“Re'yi bir mertebe rûşen ki yazarkan vasfın
Şem'a galip görünür şu'le-i nevk-i aklâm”⁴⁷⁰

Düşünceleri o kadar yüce ve aydınlık ki onun özelliklerini yazarken kalemlerin ucundan yayılan ışık, mum ışığından daha güçlü yansır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin düşüncelerinin gücü ve güzelliği övülmektedir.

“Sütûde kehf-i ümmet iftihâr-ı şer-i peygamber
Güzide fahr-ı millet mahz-ı lutf-ı hazret-i Bârî”⁴⁷¹

Ümmetin sığındığı, milletin seçkini, peygamberin dinine bağlılığından dolayı övüldüğü, Allah'ın lutfunun ta kendisi (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin dini koruyup gözetmesi övülmektedir.

“Muktedâ-yı ulemâ server-i hayl-i fudalâ
Mültecâ-yı vüzerâ dâver-i dîn fahr-i milel”⁴⁷²

⁴⁶⁹ Age,228,Beyit:27

⁴⁷⁰ Age,216,Beyit:34

⁴⁷¹ Age,211,Beyit:18

⁴⁷² Age,228,Beyit:24

Alimlerin örnek aldığı, faziletliilerin en büyüğü, vezirlerin sığınağı, dinin insafli hâkimi ve milletlerin övünç kaynağı (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin alimlik ve fazıllıktaki üstünlüğü övülmektedir.

“O çâpük-râyiz-i rahş-ı giran-reftâr-ı hikmet kim
Revâdır olsa Eflâtun önünce peyk-i reh-vârı”⁴⁷³

O hikmetin hızlı giden atını (teşbih) besleyen seyis ki Eflâtun (telmi) onun önünde haber getirip götüren ulak olsa yaraşır (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin akıl üstünlüğü övülmektedir.

“Ederdi nokta-i kilik-i celâl ü câhını merkez
Eğer devr etmeğe çarhın kifâyet etse pergârı”⁴⁷⁴

Eğer gökyüzünün pergeli (dönüş ekseni) yeterli olsaydı onun yüce makâmının kalemin noktası gibi üzerinde dolaşmak için merkez edinirdi (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin makâmının yüceliği övülmektedir.

“Nesîm-i nev-bahâr-ı hulkunu yâd etse bir şâir
Olur endişesi sermâye-i dükkân-ı attârı”⁴⁷⁵

Eğer bir şâir onun yaradılışının ilkbahar rüzgârını (teşbih) hatırlasa, onun düşünceleri güzel koku satılan dükkân gibi oluverir (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin yaradılış güzelliği övülmektedir.

⁴⁷³ Age,212,Beyit:22

⁴⁷⁴ Age,212,Beyit:30

⁴⁷⁵ Age,212,Beyit:31

“Hükümü bir mertebe cârî ki eğer emr etse
Şöyle râm etmiş ana âlemi Hallâk-ı Ezel”⁴⁷⁶

Hükümleri o kadar geçerlidir ki eğer emretse yüce yaratıcı âlemi ona kul, köle ediverir (gultüv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin emirlerinin gücü övülmektedir.

“Derd-i hırmana tabîb olsa revâdır kalemin
Hokka-i Çinî devât ana mürekkep merhem”⁴⁷⁷

Çini hokka kalemler ile merhemden yapılmış mürekkepli kalemin ümitsizlik derdine doktorluk yapsa yaraşır, denilerek Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin sözlerinin ne denli güçlü olduğu dile getirilmektedir.

“Müftû-i maşrik u mağrib ki kavî olmadadır
İctihâdiyle anın şer'-i nebiyy-i Mürsel”⁴⁷⁸

Doğu ve batı dahil bütün dünyanın müftüsü ki ictihadiyle Hz. Muhammet'in (telmih) şeriatının hükümleri daha da güçlenmektedir (mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin ictihât üstünlüğü övülmektedir.

“Görmemiştir çarh-ı çârümla behiştî seyr eden
Böyle bir rûşen-makâm u böyle bir hurrem-mekân”⁴⁷⁹

Dördüncü kat fekle cenneti (telmih) seyreden, oralarda böyle yüce makâm ve mutluluk verici bir yer görmemiştir (gultüv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin köşkünün güzelliği övülmektedir.

⁴⁷⁶ Age,228,Beyit:28

⁴⁷⁷ Age,221,Beyit: 34

⁴⁷⁸ Age,228,Beyit: 23

⁴⁷⁹ Âge,223,Beyit: 3

Nef'i Divanı'nda,Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin hangi yönleriyle ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'nda Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin en çok üstün nitelikli kişiliği (32 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sırada Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin sarayının güzelliği (26 beyit) bulunmaktadır.

3) Üçüncü sırada Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin adaletle hükmetmesi (18 beyit) yer almaktadır.

4) Dördüncü sıralarda Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin cömertlikteki üstünlüğü (11 beyit) ile alim ve fazılıktaki yüceliği (10 beyit) yer almaktadır.

5) Beşinci sırada Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin yaradılış güzelliği (7 beyit) bulunmaktadır.

6) Altıncı sıralarda söz söyleme gücü (5 beyit) ile dini koruyup gözetmedeki üstünlüğü (4 beyit) yer almaktadır.

7) Yedinci sıralarda akıl üstünlüğü (3 beyit) ile 2'şer beyitle düşüncelerinin gücü ve güzelliği ile emirlerinin gücü sıralanmaktadır.

8) Son sırada ise Şeyhülislam Muhammet Efendi'nin ictihât üstünlüğü (1 beyit) bulunmaktadır.

2.5.2. ŞEYHÜLİSLAM ES'AD EFENDİ

Nef'i Divanı'nda ikinci sırada övülen şeyhülislam, Şeyhülislam Es'ad Efendi'dir. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Es'ad Efendi'yi öven 2 kaside bulunmaktadır. Bu kasidelerin incelemesine geçmeden önce Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin hayatının tezimizi ilgilendiren bölümüne yer veriyoruz:

ŞEYHÜLİSLAM ES'AD EFENDİ: Hoca Saadeddin Efendi'nin ikinci oğlu olup babasından ders görmüş 1001 Cemaziyelâhır ve 1593 Mart'ta yirmi üç yaşında en yüksek müderrislik (profesörlük) olan Süleymaniye Darü'l-hadis müderrisliğine ve 1004 H.-1596 M.de Edirne kadılığına tayin edilip daha sonra İstanbul kadılığı ile kazaskerliklerde bulunarak hacca gidip avdette Konya veya Akşehir'e geldiği sırada biraderi Mehmed Efendi'nin vefâtı ve şeyhülislamlığın kendisine tevcih edildiği bildirilmiştir (1004 Cemaziyelâhır ve 1615 Temmuz).

Es'ad Efendi 1031 H.-1622 M.de 2.Osman vakasında şeyhülislamlıktan çekilmiş ve yerine Zekeriyazâde Yahya Efendi gelmiştir; Es'ad Efendi 1032 H.-1623 M.de ikinci defa bu şeyhülislam olarak bu makâmda iken 1034 Şaban ve 1625 Mayıs'ta vefat ederek Eyup'ta babasının yanına defnedilmiştir. Şeyhülislamlığı her iki defasında sekiz sene dokuz aydır.

Es'ad Efendi'nin kızı Âkile Hanım'ı 2.Sultan Osman tarafından Üsküdarî Aziz Mahmud Hüdai Efendi vekil olmak suretiyle nikahlamıştır. Es'ad Efendi'nin Aziz Mahmud Efendi'ye intisabı olup ondan hilâfet almıştır; şâir olup Farsça ve Arapça şiirleri Türkçesi'nden daha kuvvetlidir; mürettep divanı vardır. Kaside-i Bürde'yi tahmis ve gül-i handan ismiyle Gülistan'ı şerh etmiştir; bir nüshası Nur-ı Osmaniye kütüphanesinde 4203 numaradadır. 2.Osman, Hotin seferine gitmeden evvel kardeşi şehzade Mehmed'in katli için pâdişahın istediği fetvayı vermemesinden dolayı Sultan Osman'la arası açılmıştır. Es'ad Efendi açık sözlü eyi görüşlü istiklâl-i efkâr sahibi idi. Ravza-i mutahharayı (Peygamberimizin türbelerini) ziyareti esnasında söylemiş olduğu arabca kasidesi Hulasatü'l-eserde vardır. Kabataş ile Dolmabahçe arasında Tekel Umum Müdürlüğü karşısındaki muattal 1022 H.-1613 M. tarihli çeşme Es'ad Efendi'nindir.⁴⁸⁰

Tarihi bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Şeyhülislam Es'ad Efendi iyi ve başarılı bir şeyhülislam olarak kendisini kabul ettirmiştir. Bunun yanında iyi bir de sanatçı olduğu ve mürettep bir divana sahip olan Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin bu yönü ve şeyhülislamlıktaki başarısı yönüyle Nefî Divanı'nda övülüp övülmediğini tespit etmeye çalışacağız.

Nefî Divanı'ndaki kasidelerde Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin üstün nitelikli kişiliği, cömertliği, adaletle hükmetmesi, düşünce gücü ve güzelliği, dindarlığı, fazilet sahibi olması ve fetva vermedeki üstünlüğü, söz söyleme gücü, müftülükteki üstünlüğü, baht açıklığı ve gazabının şiddeti bakımlarından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

⁴⁸⁰ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), Osmanlı Tarihi, TTK Yay. , Ank. , 461-462

“Necm-i baht-ı kâ’inât Es'ad Efendi kim eder
Sa'd-i ekber hâk-ı pâyından sa'âdet-iktisâb”⁴⁸¹

Kâinâtın talih yıldızı Es'ad Efendi ki (teşbih) mutluluk yıldızı olan Jupiter onun ayağının toprağından mutluluk elde eder (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin üstün nitelikli kişiliği övülmektedir.

“Ol ki âb-ı pâk-ı pür-emvâc-ı bahr-ı lutfudur
Çehre-şûy-ı şefkat ü keştî nigûn-sâr-ı itâb”⁴⁸²

O yardım denizinin dalgalarla dolu saf suyudur ki bazen şefkat yüzünü gösterir bazen de terslemesiyle gemileri başaşağı çevirir (teşbih,mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin cömertliği övülmektedir.

“Adli ger nehy-i fesâd etse umûm üzre olur
Gerden-i fitnede zencîr-i cezâ habl-ı verîd”⁴⁸³

Eğer adaleti fesat çıkarmayı yasaklasa genel olarak fitnenin boynunda (teşhis) ceza zinciri bulunur, denilerek Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin adaletli hükümleriyle fitneyi önlemesi övülmektedir.

“Görünür hâl-i siyeh gibi rûh-ı dilberde
Düşse ger âyîne-i re'yine aks-i hûrşîd”⁴⁸⁴

Eğer güneşin aksi onun düşünce aynasına (teşbih) düşse, gönül çelen güzelin yanağındaki siyah ben gibi sönük görünür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin düşüncelerinin gücü övülmektedir.

⁴⁸¹ Akkuş, Metin, (1994) , Nef'i Divanı , Akçağ Yay. , Ank. ,234 ,Beyit:12

⁴⁸² Age,234,14

⁴⁸³ Age,232,Beyit:30

⁴⁸⁴ Age,232,Beyit:27

“Şöyledir te’sîr-i zühd ü tâ’atı âlemde kim
Etse bir bezm ehline himmet olur bî-irtiyâb”⁴⁸⁵

Onun ibadetleri ve takvası âlemde o denli etkilidir ki içki meclislerindeki sarhoşa bile şüphesiz, bir ermiş gibi tesirde bulunabilir (mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin dindarlığı övülmektedir.

“Mesned-ârâ-yı fazilet ki sunulmuş eline
Kilk-i fetvâ-yı şerî’at be-tarîki’t-te’bîd”⁴⁸⁶

Fazilet sahiplerinin yücesi ki şeriatın fetva kalemi sonsuza kadar eline sunulmuştur (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin faziletli olma ve fetva vermedeki üstünlüğü övülmektedir.

“Dili genc-i güher-i ma’rifet-i Rabbânî
Sözü miftâh-ı der-i mahzen-i sırr-ı tevhîd”⁴⁸⁷

Gönlü ilahî bilginin mücevher hazinesi (teşbih), sözü ise Allah’ın birlik sırrının hazinesinin kapısındaki anahtarıdır (teşbih) denilerek, (gulûv derecesinde mübalağa) Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin söz söyleme gücü övülmektedir.

“Müftî-i devr-i zaman Es'ad Efendi kim
Eder imzâsını pîşânî-i mihre tesvîd”⁴⁸⁸

Zamanın müftüsü Es'ad Efendi ki felek onun imzasını güneşin altına karalama olarak atar (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi 'nin müftülükteki üstünlüğü dile getirilmektedir.

⁴⁸⁵ Age,234,Beyit:21

⁴⁸⁶ Age,231,Beyit:22

⁴⁸⁷ Age,232,Beyit:25

⁴⁸⁸ Age,231,Beyit:21

“Bir şeb-i târîkdir gûyâ sevâd-ı kâ’inat
Tab u nûr-ı kevkeb-i ikbâl ü bahtın mâhtâb”⁴⁸⁹

Kâinatın karanlığı bir karanlık yol gibidir (teşbih) onun baht yıldızının nur ve parlaklığı ise o karanlıkta ışıldayan dolunay gibidir (teşbih,mübalâğa)denilerek Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin baht açıklığı övülmektedir.

“Olsa ger nâmiyede kuvvet-i kahr u gazabı
Çâk ederdi dil-i pûlâdı ser-i hançer-i bîd”⁴⁹⁰

Onun gazap ve ezici gücü ortaya çıksa, söğütten yapılmış hançerin başı bile çelikten yüreği parçalardı (mübalâğa) denilerek, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin gazabının şiddeti övülmektedir.

Nef'î Divanı'nda Es'ad Efendi 'nin hangi yönleriyle ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

- 1) Nef'î Divanı'nda Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin en çok üstün nitelikli kişiliği (6 beyit) övülmektedir.
- 2) İkinci sıralarda 5'er beyitle düşüncelerinin gücü ile fazilet ve fetva vermedeki üstünlüğü övülmektedir.
- 3) Üçüncü sıralarda 4'er beyitle cömertlikteki üstünlüğü ile adaletle hükmetme gücü bulunmaktadır.
- 4) Dördüncü sırada söz söyleme gücü (3 beyit) bulunmaktadır.
- 5) Beşinci sıralarda 2'ser beyitle Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin dindarlığı, müftülükteki üstünlüğü ve gazabının şiddeti bulunmaktadır.
- 6) Son sırada ise baht açıklığı (1 beyit) yer almaktadır.

Bu bilgilerden yola çıkarak Nef'î Divanı'nda Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin gerçek yönlerinin övüldüğü söylenebilir. Nef'î, divanında Es'ad Efendi'yi hem nitelikleri hem de sanatçı yönüyle övmeyi ihmal etmemiştir.

⁴⁸⁹ Age,235,Beyit:30

⁴⁹⁰ Age,232,Beyit:34

2.5.3. ŞEYHÜLİSLAM AZİZ EFENDİ

Nef'î Divanı'nda üçüncü sırada övülen şeyhülislam, Şeyhülislam Aziz Efendi'dir. Nef'î Divanı'nın kasideler bölümünde Şeyhülislam Aziz Efendi'yi öven 1 kaside bulunmaktadır. Bu kasidenin başlığı: "Der Sitâyiş-i Sarây-ı Şeyhülislam Merhûm Aziz Efendi" şeklindedir. Kasidenin de başlığından anlaşılacağı gibi kaside Şeyhülislam Aziz Efendi' den çok onun köşkünü övmeye yöneliktir. Zaten kasidenin ilk 20 beyti köşkün övgüsüyle ilgilidir. Şeyhülislam Aziz Efendi'nin övüldüğü yönlerle ilgili bölümler ise 21 ila 34. beyitlerdir. Yani mekâna yönelik övgü, şahsın övgüsünden daha fazladır.

Nef'î Divanı'ndaki kasidelerde Şeyhülislam Aziz Efendi'nin üstün nitelikli kişiliği, yaratılış güzelliği, dindarlığı, söz söyleme gücü ve köşkünün güzelliği bakımından övüldüğü görülmektedir. Örnek beyit açıklamalarıyla söz konusu nitelikler şu şekilde sıralanabilir:

"Azîz Efendi o sadr-ı yegâne-i âlem
Ki vermiş ana Hudâ ilm ü fazı-ı rûz-efsûn"⁴⁹¹

Aziz Efendi, o âlemin yegâne hükümdârı ki Allah ona ilim ve faziletten çok fazla vermiştir denilerek, Şeyhülislam Aziz Efendi'nin üstün nitelikli kişiliği övülmektedir.

"Nesîm-i hulku güzâr eylese cihâna olur
Kesâd-ı kıymet-i müşk ile halk-ı Çîn mâğbûn"⁴⁹²

Eğer onun yaratılış rüzgârı (teşbih) yeryüzü dolaşsa Çin halkı müşk kokusunun kıymeti (telmihi) düştü, itibarı kalmadı, diye üzülmür (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Aziz Efendi'nin yaratılış güzelliği övülmektedir.

⁴⁹¹ Age,244,Beyit: 21

⁴⁹² Age,244,Beyit: 28

“Sutûde râst-rev-i râh-ı dîn ki havfinden
Ana muhâlefet etmez zamane-i vârun”⁴⁹³

Din yolunda doğruca giden öyle dindar bir insan ki ona hiçbir uğursuzluk karşı gelemez (mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Aziz Efendi'nin dindarlığı övülmektedir.

“Sözünde nükte-i lafzı nevâdir-i ma'nâ
Dilinde genc-i ma'âni cevâhir-i mahzûn”⁴⁹⁴

Sözlerindeki anlam inceliği nâdir bulunan anlamda, gönlündeki anlam hazinesi ile hazinede bile saklanacak değerde mücevher gibidir (teşbih, gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Aziz Efendi söz söyleme gücü övülmektedir.

“Ederdi harc-ı esâsına sarf anı mi'mâr
Kifâyet eylese nakd-ı hazâin-i Kârûn”⁴⁹⁵

Eğer Kârûn'un (telmih) hazinelerinin kıymeti yeterli gelseydi, köşkü yapan mi'mâr o parayı sadece köşkün harcı için kullanırdı (gulûv derecesinde mübalağa) denilerek, Şeyhülislam Aziz Efendi'nin köşkünün güzelliği ve kıymeti övülmektedir.

Nef'i Divanı'nda Şeyhülislam Aziz Efendi'nin hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğü araştırılınca şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'i Divanı'nda Şeyhülislam Aziz Efendi'nin en çok köşkünün güzelliği ve kıymeti (20 beyit) övülmektedir.

2) İkinci sıralarda 6'şar beyitle üstün nitelikli kişilik ve yaradılış güzelliği yer almaktadır.

3) Son sıralarda ise 1'er beyitle Şeyhülislam Aziz Efendi'nin dindarlığı ile söz söyle gücü gelmektedir.

⁴⁹³ Age,244,Beyit: 22

⁴⁹⁴ Age,244,Beyit: 26

⁴⁹⁵ Age,243,Beyit: 7

Nefî de tıpkı Bâkî gibi sadece divanın kasideler bölümünde padişah ve devlet büyüklerine övgü şiiri yazmakla yetinmemiştir. Diğer nazım şekillerinde de özellikle padişahlara yönelik ve devlet büyüklerine yönelik övgü şiirleri bulunmaktadır.

Nefî Divanı incelendiğinde özellikle “Kıt’a-i Kebireler ve Gazeller” bölümünde padişah ve devlet büyüklerine yönelik övgü şiirlerinin yoğunlaştığı görülmektedir.

Biz, tez plânımız ve Nefî Divanı’nın tertip sırasına uygun bir şekilde diğer nazım şekillerinde kime, hangi yönleriyle övgüde bulunduğunu madde başlıkları altında tespit ettikten sonra her iki divan arasında bir karşılaştırma yapmaya çalışacağız.

2.5.4. NEF’Î DİVANI’NIN MUSAMMATLAR BÖLÜMÜNDEKİ ÖVGÜ ŞİİRLERİ

Nefî Divanı’nın musammatlar bölümünde sadece Murat Hân’ın hattını ve padişahlıktaki üstünlüğünü övmeye yönelik “Mesnevi”⁴⁹⁶ başlıklı bir övgü şiiri bulunmaktadır.

Mesnevî formunda yazılmasına rağmen şiir tamamen kaside özelliği göstermektedir. Bu övgü şiirinin 8.ila 15. beyitleri arasında Sultan Murat’ın hattının güzelliği ve benzersizliği övülmektedir. 15. ila 20. beyitleri arasında ise Sultan Murat Han’ın padişahlıktaki üstünlüğü dile getirilmektedir.

2.5.5. NEF’Î DİVANI’NDAKİ KİT’A-İ KEBİRELER BÖLÜMÜNDEKİ ÖVGÜ ŞİİRLERİ

Nefî Divanı’ndaki kıt’a-i kebirler bölümünde sırayla Şeyhülislam Es’ad Efendi, Şeyhülislam Yahyâ Efendi, Harem Ağası İsmâil Ağa, Sultan Murat Han’ın Müsahibi Mûsâ Çelebi, Sultan Murat Han (5, 6 ve 9. Kıt’a-i Kebire’de övülmektedir), Cânбек Girây övülmektedir.

⁴⁹⁶ Bkz.,Age,264-265

Bu sıraya uygun olarak bu şahısların hangi beyitte hangi yönleriyle övüldüklerinin tespit etmeye çalışacağız.

2.5.5.1. Şeyhülislam Es'ad Efendi

Nef'î Divanı'nın kasideler bölümünde Şeyhülislam Es'ad Efendi'yi öven 2 kaside bulunduğunu belirtip bu kasidelerin ayrıntılı incelemesini daha önce yapmıştık.

Kıt'a-i Kebireler bölümünün 1 numaralı "Mukatta' Der Ta'rif-i Şeyhülislam Es'ad Efendi" başlıklı⁴⁹⁷ Kıt'a-i Kebire'de Şeyhülislam Es'ad Efendi övülmektedir.

Bu kıt'a-i kebirenin 29. beytinde Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin manevi ilimlerdeki üstünlüğü, 30. beytinde dini koruyup göz etmesi, 31 ve 32. beyitlerinde düşünce ve akıl gücü, 33. beytinde makâmının yüceliği, 34. beytinde adaletle hükmetme gücü, 35. beytinde gazabının şiddeti ve 36. beytinde ise yine makâmının yüceliği övülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle Nef'î Divanı'ndaki 1 numaralı kıt'a-i kebirde, Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin en çok makâmının yüceliği ile akıl ve düşünce gücü yönüyle övüldüğü görülmektedir.

Nef'î Divanı'ndaki kasidelerde de bu iki yön en çok övülen nitelikler arasında bulunduğundan, her iki nazım şeklinde de Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin ortak yönleriyle övüldüğü ve Nef'î Divanı'nda bu açıdan bir tutarlılık bulunduğu söylenebilir.

2.5.5.2. Şeyhülislam Yahya Efendi

Nef'î Divanı'nın kasideler bölümü veya diğer nazım şekillerinde Şeyhülislam Yahya Efendi'ye yönelik övgü şiiri bulunmamaktadır. Sadece Kıt'a-i Kebireler bölümünün iki numaralı ve "Mukatta' Der Ta'rif-i Şeyhülislam Yahya Efendi" başlıklı⁴⁹⁸ Kıt'a-i Kebiresi'nde övgü bulunmaktadır.

Bu kıt'a-i kebirenin 1, 3, 10, 14 ve 15. beyitlerinde Şeyhülislam Yahya Efendi'nin akıl ve düşünce gücü, 2 ve 17. beyitlerinde makâm yüceliği, 4, 5, 6, 9, 12, 13 ve 16. beyitlerinde şâirlik üstünlüğü ve gücü, 7 ve 8. beyitlerinde ise fazilet üstünlüğü bakımlarından övüldüğü görülmektedir.

⁴⁹⁷ Bkz.,Age,269-271

⁴⁹⁸ Bkz.,Age,271-272

Bu bilgilere dayanarak Nef'î Divanı'ndaki 2 numaralı Kıt'a-i Kebire'de Şeyhülislam Yahya Efendi'nin en çok şâirlik gücü (5 beyit) yönleriyle övüldüğü söylenebilir.

2.5.5.3. İsmail Ağa (Harem Ağası)

Nef'î Divanı'nda adı belirtilmeyen Harem Ağası'na yönelik 1 kaside bulunduğunu belirtip bu kasidenin ayrıntılı incelenmesini yapmıştık.

Acaba kasideler bölümündeki harem ağası ile Kıt'a-i Kebireler'deki İsmail Ağa aynı kişi midir ? Buna kesin olarak cevap vermek mümkün olmadığından biz İsmail Ağa'nın hangi beyitte hangi yönünün övüldüğünü tespit etmeye çalışacağız.

Kıt'a-i kebireler bölümünün 3 numaralı ve "Mukatta' Der Medh-i Ağa-yı Dârüssa'ade İsmail Ağa" başlıklı⁴⁹⁹ Kıt'a-i Kebire'de Harem Ağa'sı olan İsmail Ağa övülmektedir.

Bu Kıt'a-i Kebire'nin ilk 5 beyitinde İsmail Ağa'nın makâmının yüceliği övülmektedir. 6. beyitte yaradılış güzelliği, 7. beyitte düşünce ve akıl gücü ve 8. beyitte ise cömertlikteki üstünlük bakımlarından İsmail Ağa övülmektedir.

2.5.5.4. Sultan Murat'ın Sohpet Arkadaşı Musa Çelebi

Nef'î Divanı'nda Sultan Murat'ın sohpetlerinde bulunan Musa Çelebi'ye yönelik sadece Kıt'a-i Kebireler bölümünün "Kıt'a Der Ta'rîf-i Mûsâ Çelebi Mûsâhib-i Hazreti Sultan Murâd Hân" başlıklı⁵⁰⁰ kıt'a-i kebirde övgü bulunmaktadır

Bu kıt'a-i kebirinin 1.beytinde Musa Çelebi'nin makâm yüceliği; 2, 3, 4, 5 ve 6. beyitlerinde yaradılış güzelliği, 7. beyitinde ise cömertliği bakımlarından övüldüğü görülmektedir.

Bu bilgilerden hareket Musa Çelebi'nin en çok yaradılış güzelliğinin (5 beyit) övüldüğü söylenebilir. Sultan Murat'ın sohpet arkadaşı olduğu Kıt'a-i Kebire başlığından anlaşılan Musa Çelebi'nin en çok bu yönüyle övülmesi bizce doğal kabul edilmelidir. Çünkü Sultan Murat gibi haşyetli ve gözünü budaktan sakınmayan bir padişahın sohpetlerinde bulunabilmek için, gerçekten de çok güzel bir huy ve ahlağa sahip olmak gerekir.

⁴⁹⁹ Bkz, Age, 272-273

⁵⁰⁰ Bkz, Age, 273

2.5.5.5. Sultan Murat Han

Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde Sultan 4.Murat'ı övmeye yönelik 12 kaside bulunduğunu belirtip bu kasidelerin ayrıntılı tahlilini yapmıştı.

Nef'i Divanı'nın Kıt'a-i Kebireler bölümünde 4. Murat'ı öven 3 övgü şiiri bulunmaktadı.

Bunlardan birincisi Kıt'a-i Kebireler bölümünün 5 numaralı ve "Kıt'a Der Ta'rif-i Tir-Endahtan-i Padişah-ı Cem-Cah Sultan Murad" başlıklıdır.⁵⁰¹

Bu Kıt'a-i Kebire'nin başlığından da anlaşılacağı gibi 4. Murat'ın ok atmadaki güç ve üstünlüğü övülmektedir. Kıt'a-i keberenin ilk üç beytinde 4.Murat'ın şâirlik gücü, 4 ila 12. beyitlerinde ise 4.Murat'ın ok atma gücü ve üstünlüğü övülmektedir.

Nef'i Divanı'nda 4.Murat'ın övüldüğü ikinci Kıt'a-i Kebire 6 numaralı "Der Ta'rif ü Tarih-i Kasr-ı Padişah-ı Cem-Cah Sultan Murad" başlıklıdır.⁵⁰²

Bu Kıt'a-i Kebire'nin başlığından da anlaşılacağı gibi daha çok 4.Murat'ın köşkünün güzelliği dile getirilmektedir. Kıt'a-i keberenin ilk 7 beytinde az önce belirttiğimiz gibi 4.Murat'ın köşkünün güzelliği ve benzersizliği, 8 ila 10. beyitlerinde ise 4.Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğünün övüldüğü anlaşılmaktadır.

Nef'i Divanı'nda 4.Murat'ın övüldüğü üçüncü Kıt'a-i Kebire 9 numaralı ve "Kıt'a Der-Tarif-i Tablbâz-ı Sultan Murad Hân" başlıklıdır.⁵⁰³

Bu Kıt'a-i Kebire'nin ilk beytinde 4.Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü, geriye kalan geriye kalan 4 beyitte ise onun kahramanlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

Kıt'a-i Kebirler'de 4.Murat'ın en çok kahramanlık ve savaçılık özelliklerinin övüldüğü dikkat çekmektedir. Nef'i Divanı'nın kasideler bölümünde 4.Murat'ın en çok atının hızı, zarâfeti ve gücünün övüldüğü hatırlanacak olursa her iki nazım şekli arasında bir paralellik bulunduğu söylenebilir. Çünkü, atın o zamanki şartlarda daha çok savaş ve kahramanlık ortamlarında kullanıldığı ve aynı zamanda güç göstergesi olarak kabul edildiği düşünülecek olursa aslında bu anlamda da Nef'i Divanı'ndaki kasidelerle kıt'a-i kebirler arasında benzerlik bulunduğu söylenebilir.

⁵⁰¹ Bkz, Age, 274

⁵⁰² Bkz, Age, 275

⁵⁰³ Bkz, Age, 277

2.5.5.6. Cânberk Giray Hân

Nef'i Divanı'nda Cânberk Giray Hân'a yönelik sadece Kıt'a-i Kebireler bölümünün "Kıt'a Der-Tarif-i Cânberk Giray Hân" başlıklı⁵⁰⁴ olanında övgü şiiri bulunmaktadır.

Kıt'a-i Kebire'nin ilk üç beytinde Cânberk Giray Hân'ın makâmının yüceliği, 4.beytinde gazabının şiddeti; 5, 6, 7, 8 ve 9.beyitlerinde ise düşmanları yok etmesi, fetihçilik ve kahramanlık özelliklerinin övüldüğü anlaşılmaktadır.

Bu bilgilerden hareketle Canberk Giray Hân'ın kahramanlık bakımından övüldüğü ve büyük bir savaşçı kabul edildiği söylenebilir.

2.5.6. NEF'Î DİVANI'NIN GAZELLER BÖLÜMÜNDEKİ ÖVGÜ ŞİİRLERİ

Nef'î Divanı'nda toplam 135 gazel vardır. Bu gazellerden toplam 11 tanesinde padişahlara, 1 tanesinde de vezir-i âzam Ali Paşa'ya yönelik övgü şiiri bulunmaktadır. Bu gazelerde hangi padişahların ve devlet büyüğünün , hangi yönleriyle ve ne kadar övüldüğüne yer veriyoruz :

2.5.6.1. Sultan Ahmet Han

Nef'î Divanı'ndaki gazellerin 2 tanesinde Sultan Ahmet Han'a yönelik övgü bulunmaktadır.

Sultan Ahmet'e yönelik ilk gazel, Nef'î Divanı'nın gazeller bölümündeki 28 numaralı⁵⁰⁵ gazeldir. Bu gazelin müzeyyel olması ilk dikkat çekici özelliğidir. Gazelin 7 ve 8. beyitlerinde Sultan Ahmet Han'ın cömertliği övülerek ondan yardım dilenilmektedir.

⁵⁰⁴ Bkz, Age, 276

⁵⁰⁵ Bkz, Age, 294

İkinci gazel 134/1 numaralı⁵⁰⁶ gazeldir. Bu gazelde müzeyyeldir. Gazelin 7. beyitinde Sultan Ahmet'in adaletle yönetme gücü, 8. beyitinde ise yönetiminin sağladığı huzur ve mutluluk övülmektedir.

2.5.6.2. Sultan Murat Han

Nef'i Divanı'nın gazeller bölümünde övülen ikinci ve aynı zamanda son padişah Sultan Murat Han'dır. Divanda Sultan Murat Han'ı övmeye yönelik 9 gazel bulunmaktadır.

Sultan Murat'ı övmeye yönelik ilk gazel 15 numaralı⁵⁰⁷ gazeldir. Bu gazel de müzeyyeldir. Gazelin 8. beyitinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü, 10. beyitinde ise cömertlikteki üstünlüğü övülmektedir.

İkinci gazel 31 numaralı⁵⁰⁸ olanıdır ve müzeyyeldir. Bu gazelin 7. beyitinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü ile eğlence meclisinin güzelliği övülmektedir.

Dördüncü gazel 46 numaralı⁵⁰⁹ olanıdır ve müzeyyeldir. Bu gazelin 7 ve 8. beyitlerinde Sultan Murat'ın padişahlıktaki üstünlüğü ve cömertliği övülmektedir.

Beşinci gazel 78 numaralıdır⁵¹⁰ ve müzeyyeldir. Bu gazelin 9. beyitinde Sultan Murat'ı övmenin şerefi dile getirilmektedir.

Altıncı gazel 97 numaralıdır⁵¹¹ ve müzeyyeldir. Bu gazelin 8 ve 9. beyitlerinde Sultan Murat Han padişahlıktaki üstünlük, adalet, Allah'ın yer yüzündeki halifesi olma ve kahramanlık yönleriyle övünmektedir.

Yedinci gazel 107 numaralıdır⁵¹² ve müzeyyeldir. Bu gazelin 9. beyitinde Sultan Murat cömertlikteki üstünlüğü bakımından övülmektedir.

Sekizinci gazel 118 numaralıdır⁵¹³ ve müzeyyeldir. Bu gazelin ilk iki beyitinde Sultan Murat'ın Edirne'yi teşrifinden dolayı halkın ve şehrin şereflenmesi ; 3, 4, 7 ve 8. beyitlerde ise padişahın yaradılış kokusu ile Edirne'yi süslemesi övülmektedir.

⁵⁰⁶ Bkz.,Age,345

⁵⁰⁷ Bkz.,Age,288

⁵⁰⁸ Bkz.,Age,296

⁵⁰⁹ Bkz.,Age,303

⁵¹⁰ Bkz.,Age,318

⁵¹¹ Bkz.,Age,327-328

⁵¹² Bkz.,Age,332-333

⁵¹³ Bkz.,Age,337-338

Dokuzuncu gazel 125 numaralıdır⁵¹⁴ ve müzeyyeldir. Bu gazelin 7. beyitinde Sultan Murat Han'ın üstünlüğü övülmektedir.

2.5.6.3. Vezir-i Azam Ali Paşa

Nef'i Divanı'nın gazeller bölümünde övülen ilk ve tek devlet büyüğü Vezir-i A'zam Ali Paşa'dır. Divanda sadece bir tane gazelde Ali Paşa'ya yönelik övgü bulunmaktadır.

Nef'i Divanı'nın gazeller bölümünün 67 numaralı⁵¹⁴ bu gazeli müzeyyeldir. Bu gazelin 7. beyitinde Ali Paşa'nın makâmının yüceliği övülmektedir.

Bu bilgilerden yola çıkarak Nef'i ve Bâkî Divanları'nda padişah ve devlet büyüklerine yönelik övgü bulunan gazeller karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

1) Nef'i Divanı'ndaki övgü gazellerinin tamamı müzeyyeldir. Bâkî Divanı'nda ise Sultan Murat'a sunulan 65, 77, 78, 216, 403, 408 ve 456 ; Sultan Selim'e sunulan 213 ve Sultan Mehmet'e sunulan 274 numaralı gazeller müzeyyeldir. Geriye kalan 9 gazel ise müzeyyel değildir. Yani Bâkî Divanı'ndaki gazellerin %50'si müzeyyel %50'si ise müzeyyel değildir.

2) Bâkî Divanı'nda sadece padişahlara yönelik övgü gazeli bulunurken, Nef'i Divanı'nda padişahlar yanında bir tane devlet büyüğüne de övgü gazeli sunulmuştur.

3) Bâkî yaşadığı dönemdeki bütün padişahlara övgü gazeli sunarken , Nef'i sadece Sultan Ahmet Han'la Sultan Murat Han'a övgü gazeli sunmuştur.

Bu bilgilerden hareketle Bâkî'nin bütün padişahların ilgi, iltifat ve ihsanlarını kazanmak isterken; Nef'i'nin sevdiği padişahlara iltifatta bulunarak daha samimi davrandığı söylenebilir.

4) Bâkî Divanı'ndaki 548 gazelin 18'inde padişahlara yönelik övgü bulunurken, Nef'i Divanı'ndaki 135 gazelin 12'sinde padişah ve devlet büyüğüne

⁵¹⁴ Bkz, Age, 341

yönelik övgü bulunmaktadır. Yani Bâkî Divanı'ndaki gazellerin ortalama %3,5'inde, Nefî Divanı'ndakilerin ise %11'inde övgü bulunmaktadır.

Oranlar açısından bir değerlendirme yapılacak olursa Nefî Divanı'nda, Bâkî Divanı'na göre daha fazla övgü gazeli bulunduğu söylenebilir. Nefî, Bâkî'den sayıca daha az gazel yazmasına rağmen ondan daha fazla oranda padişah ve devlet büyüğüne yer vermiştir, denilebilir.

2.5.7. KİT'A, NAZM, RÜBÂ'İ VE MÜFREDLERDE ÖVGÜ

Nefî Divanı'ndaki kıt'alardan 2 numaralı⁵¹⁵ olanda kime sunulduğu belli olmayan övgü bulunmaktadır.

Nazm şeklinde ise sadece 1 numaralı⁵¹⁶ olanda Sultan Osman Han'ın padişahlıktaki üstünlüğü övülmektedir.

Nefî Divanı'ndaki rübâ'ilerde övgü yoktur.

Müfretlerden 18 numaralı⁵¹⁷ olanda Sultan Murat Han'ın adaletle yönetme gücü övülmektedir.

2.5.8. NEF'Î DİVANI'NDA ÖVÜNME

Nefî Divanı'nda, Nefî'nin kendisiyle övüldüğü bölümler incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

Kasidelerde Övünme

Nefî Divanı'ndaki 62 kasidenin 54 tanesinde fahriye bölümü bulunmaktadır. Buradan hareketle Nefî Divanı'daki kasidelerin %87'sinde fahriye bölümü bulunduğu ortaya çıkmaktadır.

⁵¹⁵ Bkz, Age, 349

⁵¹⁶ Bkz, Age, 349

⁵¹⁷ Bkz, Age, 355

Gazelerde Övünme

Nefî Divanı'ndaki 134 gazelin 62 tanesinde fahriye bulunmaktadır.Yani bu divandaki gazellerin %46'sında fahriye bulunmaktadır.

Kıt'a-i Kebirelerde Övünme

Nefî Divanı'ndaki 10 kıt'a-i kebirenin 2'sinde fahriye bulunmaktadır.Yani bu divandaki kıt'a-i kebirelerin %20'sinde fahriye bulunmaktadır.

Müfredlerde Övünme

Nefî Divanı'ndaki 18 müfredin 1'inde fahriye bulunmaktadır.Yani divandaki müfredlerin %6'sında Nefî kendisini övmektedir.

Bâkî Divanı ile Nefî Divanı arasında şâirlerin kendilerini övmeleri bakımından bir karşılaştırma yapıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Bâkî Divanı'ndaki kasidelerin %50'sinde kendisiyle övünmekteyken, Nefî Divanı'nda bu oranın %87'ye çıktığı görülmektedir. Yani Nefî kasidelerinde Bâkî'ye göre daha fazla övünmektedir.

2) Bâkî Divanı'ndaki gazellerin %20'sinde şâir kendini överken, Nefî Divanı'nda bu oran %46'ya çıkmaktadır. Bu bilgiler bize Nefî'nin daha az gazel yazmasına rağmen, Bâkî'den daha fazla oranda kendisini övdüğünü göstermesi bakımından çok önemlidir.

3) Bâkî Divanı'ndaki kıt'aların %25'inde şâir kendini överken Nefî Divanı'nda bu oran %20 civarındadır. Yani, Bâkî sadece kıt'alarda kendisini Nefî'den daha fazla övmüştür.

4) Diğer nazım şekillerinde ise bir karşılaştırma yapılamamaktadır. Çünkü, Bâkî musammatlar bölümünde kendisini överken, Nefî hiç övmemiş buna karşılık Nefî kendisini müfredlerde överken de Bâkî övmemiştir. Yani şâirler farklı nazım şekillerinde kendilerini övdüklerinden bir karşılaştırma yapılamamaktadır.

Bu bilgiler bize, Nefî Divanı'ndaki kaside ve gazelerde şâirin kendisini övme oranının Bâkî Divanı'na göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Divanların büyük bir bölümünün kaside ve gazel şeklindeki şiirlerden meydana geldiği düşünülecek olursa, iki divan genelinde de Nefî'nin, Bâkî'den daha fazla övüldüğü ortaya çıkmaktadır.

Biz, bir kaside şâiri ve üstadı kabul edilen Nefî'nin, kasidelerinde kendisini Bâkî'ye oranla daha fazla övmesini doğal karşılayabiliriz. Bununla birlikte divanlardaki gazellerin genelinde de Nefî'nin daha fazla oranda övünmesi bizce önemli ve dikkat çekicidir.

Bizce, divanların genelinde de aynı durumun ortaya çıkmasında şâirlerin kişilikleri ve içinde yaşadıkları çağın şartları etkili olmuştur.

16. yüzyılın en büyük şâiri olan ve Şeyhülislamlık dışında istediği bütün makâmlara ulaşan Bâkî, tabii ki daha çalkantılı bir hayat yaşayan ve istediği her makâma ulaşmak bir yana çoğu zaman sivri dili ve şiirleri yüzünden cezalandırılan Nefî'ye göre kendisinden çok; yaşadığı altın çağın ve imkânların rahatlığıyla övünmüş olmalıdır. Buna karşılık kendi şâirlik gücü ve yaradılışındaki kendine güven duygusuna aşırı derecede kapılan Nefî ise her zaman yaptığı gibi şiirlerinde kendisi ve şâirlik gücü ile daha fazla övünerek, bir anlamda kişiliğini aksettirmiş olmalıdır.

2.6. NEF'Î'NİN ÖVÜNDÜĞÜ YÖNLERİ VE BUNLARIN DİVANDAKİ NAZIM BİÇİMLERİNE GÖRE DAĞILIM ORANLARI

2.6.1. Nefî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü

Nefî Divanı'ndaki kasidelerin 52'si, gazellerin 41'i ve kıt'a-i kebirelerin 2'sinde Nefî'nin şâirlikteki üstünlüğü övülmektedir.

Biz örnek beyit ve açıklaması ile konuyu açıklamaya çalışacağız.

2.6.1.1. Kasidelerde Nefî'nin Şâirlikteki Üstünlüğü ile Övünmesi

“Devletinde n'ola Urfî gibi meşhur olsam
Var mı bir bencileyin şâ'ir-i pâkîze-edâ”⁵¹⁸

Şâir, ben senin ülkende ünlü İranlı şâir Urfî gibi (telmih) en büyük şâir olsam buna şaşılmaz, çünkü benim gibi güzel söz söyleyen bir şâir yoktur, diyerek şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

⁵¹⁸ Akkuş, Metin, (1994), Nefî Divanı, Akçağ Yay., Ank., Kaside:18, 105, Beyit:81

“Sözde nazîr olmaz bana ger olsa âlem bir yana
Pür-tumturâk u hoş-edâ ne Hâfızım ne Muhteşem”⁵¹⁹

Şâir, şiir söyleme ve gösterişli ifade etmede ne Hâfız ne Muhteşem (telmih) benimle boy ölçüşemez (mübalağa) diyerek, şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

2.6.1.2. Gazelerde Nef’î’nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övünmesi

“Olmaz ey Nef’î bu vâdide benimle hem-inân
Gelsin esb-i tab’ına mağrur olan meydâna hep”⁵²⁰

Şâir, ey Nef’î seninle bu şâirlik meydanında kimse at koşturamaz, eğer şâirlik yaradılışına güvenen varsa karşıma çıksın, diyerek hem zamanındaki şâirlere meydan okumakta hem de şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

“Olsam n’ola Nef’î gibi Hallâk-ı Ma’ânî
İhyâ eden endîşeyi feyz-i nefesimdir”⁵²¹

Şâir, Nef’î gibi benzersiz şiirler yazsam buna şaşılmaz, çünkü bu şiirleri ortaya çıkaran benim nefesimin bereketidir diyerek, şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

2.6.1.3. Kıt’a-i Kebirelerde Nef’î’nin Şâirlikteki Üstünlüğü İle Övünmesi:

“Gevher-i nazm-ı âlem-efrûzum
Şehlerin zîver-i külâhıdır”⁵²²

⁵¹⁹ Age,Kaside:16, 96 ,Beyit:34

⁵²⁰ Age,Gazel:12, 287 ,Beyit:5

⁵²¹ Age,Gazel:39, 299,Beyit:5

⁵²² Age,Kıt’a-i Kebire:1, 269,Beyit:7

Şâir, âlemi aydınlatan şiirimün mücevheri (teşbih) şahların başındaki tacın süsüdür diyerek, şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

“Benim ol Nef’î-i rûşen-dil ü sâfî gevher
Feyz alır câm-ı safâ meşreb-i bî-Bâkîmden”⁵²³

Aydınlık gönüllü ve baştan aşağı saf mücevher gibi olan Nef’î benim ki şarap kadehi benim korkusuz yaradılışımdan güç alır (mübalağa, teşhis) diyerek, şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

2.6.2. Nef’î’nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü

Nef’î Divanı’ndaki kasidelerin 16’sı, gazellerin 10’u ve müfredlerin 1’inde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır.

Biz, her nazım şeklinden seçeceğimiz 1 beyitin açıklaması ile konuyu aydınlatmaya çalışacağız.

2.6.2.1. Kasidelerde Nef’î’nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü İle Övünmesi

“Her beyt-i safâ-güsteri bir mey-gede-i feyz
Her nüktesi bir nâdire-i muzmer-i âlem”⁵²⁴

(O-şiirin) mutluluk veren her beyti bir meyhâne gibi mutluluk verici, her nüktesi de âlemde gizli ve nâdir bulunur kıymettedir diyerek Nef’î, şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

⁵²³ Age, Kıt’a-i Kebire:8, 276 ,Beyit:1

⁵²⁴ Age, Kaside:24, 122 ,Beyit:40

2.6.2.2. Gazelerde Nefî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü İle Övünmesi

“Gazelde kuvvet-i tab’ın bilindi el hak ey Nefî
Ne bu vâdide söz mümkün ne bir böyle gazel derler”⁵²⁵

Gazel söylemede yaradılışındaki kuvvet kabul edildi ey Nefî, artık ne bu meydanda söz ne de böyle bir gazel söylemek mümkün değildir (mübalâğa) diyerek Nefî, şiirinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

2.6.2.3. Müfredlerde Nefî'nin Şiirlerinin Güzelliği ve Üstünlüğü İle Övünmesi

“Bir söz mü var ki şimdi o yârân pesend ola
Var ise şi’r-i Nefî-i şûh u levende ola”⁵²⁶

Şimdi seçkin bir söz var mı ki sadece Nefî'nin şiiri gibi oynak, neşe verici ve güzel bir şiir var, diyerek Nefî, şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

2.6.3. Nefî'nin Şiirlerinin İnsana Neşe Vermesi

Nefî Divanı’ndaki kasidelerin 1’i ve gazellerin 7’sinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır.

2.6.3.1. Kasidelerde Nefî'nin Şiirlerinin Neşe Vermesi İle Övünmesi

“Eser-i lutf-ı kelâmımla ahibbâ hoş-dil
Yâd-ı şemşîr-i zebânımla adû pür-gam ü bîm”⁵²⁷

⁵²⁵ Age,Gazel:43/2, 301 ,Beyit:5

⁵²⁶ Age, 353 ,Müfred:10

⁵²⁷ Age,Kaside:8, 68 ,Beyit: 49

Sözlerimin etkisiyle dostlar memnun ve mutlu, dilimin kılıcının hatırlatmasıyla da düşmanların gönlü gam ve korkuyla dolar diyerek Nefî, sözlerinin hem neş'e vermesi hem de eleştirdiği insanları mahvetmesi ile övünmektedir.

2.6.3.2. Gazelerde Nefî'nin Şiirlerinin Neş'e Vermesi İle Övünmesi

“Keyfiyyet-i nazmımla mest olsa n'ola âlem
Her beyt-i safâ-bahşı meyhâne değil mi yâ”⁵²⁸

Şiirimin güzelliğinden âlem kendinden geçse şaşılmaz, çünkü onun her neş'e bağışlayan beyti bir meyhâne gibi değil mi ki ? Diyerek Nefî, şiirinin insana neşe vermesi ile övünmektedir.

2.6.4. Nefî'nin Üstün Nitelikli Kişiliği

Nefî Divanı'ndaki kıt'a-i kebirelerin 1'i ve gazellerin 2'sinde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır.

2.6.4.1. Kıt'a-i Kebirelerde Nefî'nin Üstün Nitelikli Kişiliğiyle Övünmesi

“Feyz-i Hak berk urur âyîne-i endişemden
Çeşm-i cân rûşen olur maşrık-ı idrâkimden”⁵²⁹

Allah'ın bereketi düşüncemin aynasından şimşek vurur can gözü düşüncelerimin güneşinden aydınlanır (gulûv derecesinde mübalağa) diyerek, Nefî kendisindeki üstün vasıflarla övünmektedir.

⁵²⁸ Age,Gazel: 6, 283 ,Beyit:3

⁵²⁹ Age,Kıt'a-i Kebire: 8, 277 ,Beyit:4

2.6.4.2. Gazelerde Nefî'nin Üstün Nitelikli kişiliğiyle Övünmesi

“Hızra minnet çekme var sonra dil-i Nefî gibi
Lûle-i Âb-ı hayât-ı feyz ile leb-ber-leb ol”⁵³⁰

Hızır'ın yardımlarına (telmih) minnet edeceğine Nefî'nin gönlü gibi ölümsüzlük suyunun (telmih) bereketiyle dudak dudağa (hep birlikte) ol diyerek Nefî, kendisindeki üstün bir nitelikle övünmektedir.

2.6.5. Nefî'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti

Nefî Divanı'ndaki kasidelerin 11'i ve gazellerin 5'inde bu konuyla ilgili övünme bulunmaktadır:

2.6.5.1. Kasidelerde Nefî'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti İle Övünmesi

“Görünce lezzet ü keyf-i kelâmımı yaraşır
Denilse tab'ıma hem mey-fürûş u hem kannâd”⁵³¹

Sözlerimin lezzet ve niteliğini görenler, şiirimin şarap gibi mest edici hem de şeker gibi leziz olduğunu söylerler diyerek Nefî, şiirlerinin özellikleri ve kıymeti ile övünmektedir.

2.6.5.2. Gazelerde Nefî'nin Şiirlerinin Özellikleri ve Kıymeti İle Övünmesi

“Gelsin benimle var ise meydâna Nefî'îyâ
Bir böyle tarz-ı tâze vü nâdir edâ bilir”⁵³²

⁵³⁰ Age,Gazel:73, 316 ,Beyit:6

⁵³¹ Age,Kaside:30, 145 ,Beyit:60

⁵³² Age,Gazel:41, 300 ,Beyit:5

Ey Nef'î eğer benim Őiirlerimdeki gibi yeni bir tarz ve ender ifade g¼c¼ taŐıdıđına inanan varsa karşıma çıksın, diyerek Nef'î, hem zamanındaki Şâirlere meydan okumakta hem de Şiirlerinin ¼zellikleri ve kıymeti ile ¼v¼nmektedir.

Nef'î Divanı'nda, Nef'î'nin hangi y¼nleriyle, ne kadar ¼v¼nd¼đ¼ araştırılınca Şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Nef'î Divanı'nda, Nef'î; 310 kaside, 12 kıt'a-i kebire ve 67 gazel beyitinde toplam 389 beyitle en çok Şâirlikteki ¼st¼nl¼đ¼ ile ¼v¼nmektedir.

2) İkinci sırada 77 kaside, 10 gazel ve 1 m¼fred beyitinde toplam 88 beyitle Şiirlerinin g¼zelliđi ile ¼v¼nmektedir.

3) ¼¼nc¼ sırada 35 kaside ve 5 gazel beyitinde toplam 40 beyitle Şiirlerinin ¼zellikleri ve kıymeti ile ¼v¼nmektedir.

4) Son sıralarda 3 kaside ve 7 gazel beyitinde toplam 10 beyitle Şiirlerinin neş'e vermesi ile 8 kıt'a-i kebire ve 2 gazel beyitinde toplam 10 beyitle kendisindeki ¼st¼n nitelikle ¼v¼nmektedir.

3. DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

Dil ve üslûp özelliklerini incelerken tez konumuz gereğince, övgü şiiri sunulan şahıslardan hareket edeceğiz. Övgü şiiri sunulan şahıslar, padişahlar ve devlet büyükleri olmak üzere iki ana başlık altında incelenebilir..

Tez konumuz “Bâkî ve Nefî Divanlarında Övgü” olduğundan; kendisine övgü şiiri sunulan padişah, vezir-i âzam, vezir veya diğer devlet büyüklerinin övgüsünde kullanılan kelime kadrosunun şahsa ve övgü konusu edilen niteliğe göre ne kadar değiştiğini, şiirlerin ne kadarında kalıp anlatım, ne kadarında orijinal anlatıma yer verildiğini, nasıl bir hayal dünyası kurulduğunu, hangi benzetme unsurlarından faydalandığını, övülen niteliklerin ne kadar ortak veya farklı olduklarını ortaya koymaya çalışacağız.

Öncelikle Divanın tertip sırasına uygun olarak padişahlara sunulan övgü şiirlerine yer veriyoruz.

Padişahlara Sunulan Övgü Şiirlerindeki Dil ve Üslûp Özellikleri

Padişahların benzer özellikler bakımından övüldüğünü daha önce belirtmiştik. Biz kendisine övgü şiiri sunulan padişahları dört ana başlık altında incelediğimizde; değişen kelime kadrolarıyla övüldüklerini ve kelime kadrosuyla birlikte değişik hayal dünyalarıyla sergilendiklerini görebiliriz. Bu ana başlıkları; padişahlıktaki üstünlük, kahramanlık, adaletle ülkeyi yönetme ve cömertlikle birlikte padişahta bulunan üstün nitelikler olarak sayabiliriz.

Padişahlıktaki Üstünlük

Padişahlıktaki üstünlük bakımından övülen padişahların benzer kelime kadroları ve hayal öğeleri ile övüldükleri bir çok beyitte görülmektedir.

Sultân-ı şark u garb şehensâh-ı bahr u ber
Dârâ-yı dehr şâh Süleymân-ı kâmrân

Kanunî Sulatan Süleyman'ın övüldüğü bu beyitte Kanunî'nin doğudan batıya her yere hâkim olduğu dile getirilirken aynı zamanda padişah tarihi kahramanlardan Dârâ'ya benzetilmektedir.

Bi-hamdi'lillâh şeref buldı yine mülk-i Süleymânî
Cülûs itdi sa'adet tahtına İskender-i sâni

2.Selim'e yönelik yukarıdaki beyitte de padişah hem Sultan Süleyman'ın topraklarında padişah olarak hükmetme hem de ikinci İskender gibi olma (telmi) bakımından övülmektedir.

Yukarıdaki iki beyitte her iki padişahın da tarihi şahsiyetlere benzetildiği ve mutluluk dağıttıkları ortadadır. Yani her iki padişah da benzer hayal öğeleri olan dünyaya hükmetme ve mutluluk dağıtma yönleriyle övülmektedir. Bu hayal öğeleri dile getirilirken "Süleyman-ı kâmrân, saâdet tahtı, mülk-i Süleymânî, İskender-i sâni, Dârâ-yı dehr" kelime grupları arasında anlam bağı kurulduğu da dikkat çekmektedir.

Hân Murâd ol kâ'inâtun kible-i ikbâli kim
Ka'be-i der-gâhına şâhân u dervîşân gelür

3.Murat'ın övüldüğü yukarıdaki beyitle;

Âsitânı hâkine muhtâc mutlak hâs u 'âm
Yalunuz kullar degül tahtında sultanlar bile

3.Mehmet'in övüldüğü yukarıdaki beyitte her iki padişah da dünyadaki mutluluk kaynağı olma ve herkesin kendilerine muhtaç olması yönüyle övülmektedir. Bu ortak özellikler yanında her iki padişahın muhtaç insanlara yardım ve mutluluk dağıtan güçler; diğer insanlarınsa kayıtsız şartsız padişahlarına muhtaç insanlar olarak hayal edildikleri dikkat çekmektedir. Her iki beytin özellikle ikinci mısralarında şaşırtıcı derecede bir benzerlikle halktan insanlar yanında diğer sultanların bile bu padişahlara muhtaç olduklarının dile getirilmesi şâirin mübalağalı anlatımına güzel bir örnek kabul edilebilir. Beyitlerde geçen "kullar, sultanlar, şâhân u dervîşân, hâs u 'âm" kelime ve kelime gruplarının aynı anlamlı kelimeler olduğu ve benzer anlamları ifade etmek üzere kullanıldıkları dikkat çekmektedir.

Bu bilgilerden hareketle Bâkî Divanı'nda padişahlıktaki üstün yönüyle övülen hükümdârların benzer özellik yanında, benzer kelime kadrosu ve hayal öğeleri ile övüldüklerini söyleyebiliriz. Padişahların genellikle telmih öğeleri ile tarihi şahsiyetlere benzetilerek bazen onlar gibi olma bazen de onlardan üstün olma bakımından övüldükleri ve telmih ve teşbih sanatları yanında özellikle mübalağalı anlatıma da yer verildiği görülmektedir.

Padişahların Kahramanlığı

Kahramanlık yönüyle övülen padişahların benzer kelime kadrosu ve hayal öğeleri ile övüldükleri söylenebilir.

Tîgun 'adem diyârına rûşen tarîkdür
A'dâ-yı dini turma kılıçtan geçür hemân

Kanunî Sultan Süleyman'a sunulan beyitte padişah din adamlarını yok etme yönüyle övülürken;

İner Seyf âyeti gibi ser-i a'dâya şemşîri
Hadîs-i tîg-i pulâdın nice şerh ide Kirmânî

2.Selim'in de düşmanları yok etme yönüyle övülmesi benzer olduğu gibi "Tîgun, hadîs-i tîg-i pulâdın, a'dâ-yı dini, ser-i a'dâya, kılıçtan geçür, iner seyf âyeti" gibi kelime gruplarında benzerlik olduğu görülmektedir. Aynı zamanda her iki beyitte de padişahlar din düşmanlarını kılıçları ile yok ederek zafer kazanan kahramanlar olarak hayal edilmektedirler.

Zâmâne ateş urdı hırmen-i a'dâ-yı bed-kîşe
Düşelden şu'le-i şemşîri Âzerbâycân üzre

3.Murat'ın kahramanlığının övüldüğü bu beyitle;

Şeh-i kişver-sitân Sultan Mehemmet Hân-ı Gâzî kim
'Adûnun îrkını kat' eyledi şemşîr-i bürrânî"

3.Mehmet'in övüldüğü yukarıdaki beyitler; Kanunî Sultan Süleyman ve 2.Selim'in kahramanlığının övüldüğü beyitlerle karşılaştırılacak olursa hem beyitlerdeki kelime kadrosu hem de hayal öğeleri bakımından büyük bir benzerlik gösterdiği görülmektedir.

Padişahlıktaki üstünlük özelliği ile kahramanlık özellikleri bakımından padişahlar karşılaştırıldığında birbirinden tamamen farklı tablolar ortaya çıkmaktadır. Bütün insanların kendisine muhtaç olduğu, çok şerefli ve yüce mertebeli ve aynı zamanda çevresine mutluluk dağıtan üstün nitelikli insanlar; bir anda elinde kanlı kılıcı ile din düşmanlarını öldürüp zafer kazanan büyük bir savaşçıya dönüşmektedir. Bu bir tezattan çok o dönemlerde padişahlarda bulunan veya bulunması gereken birbirinden farklı ve birbirini tamamlayıcı özellikler olarak kabul edilmelidir.

Divanda kahramanlık yönüyle övülen padişahların tıpkı padişahlıktaki üstünlük niteliğinde olduğu gibi telmih, teşbih sanatları yanında özellikle mübalağalı anlatımla övülmesi ise benzer özellikler arasında yer almaktadır.

Padişahların Adaletle Ülkeyi Yönetmesi

Adaletle ülkeyi yönetme bakımından övülen padişahların birbirinden farklı kelime kadrosu ve hayal öğeleri ile övüldüğü söylenebilir:

Sana Kısırî'yi 'adaletde mu'âdil tutsam

Fazladur sende olan dîn ü imân

Kanunî Sultan Süleyman'ın adaletiyle ünlü Nuşirevân-ı Adil'den üstün tutulduğu bu beyitte telmih ve teşbih sanatları aracılığıyla padişahın adaletle hükmetme gücü övülmektedir. Beyitte dikkati çeken en önemli özelliklerden birisi Kanunî'nin şâir tarafından mübalağalı anlatımla övülmesidir. Şâir, padişahı överken klasik Divan şiiri geleneğinden hareket etmiş ve klişe bir üslûp kullanmıştır.

Kafâ-dâr oldılar şîr ü peleng âhûya sahrâda

İderler şol kadar şimdi ri'âyet hakk-ı cîrânı

2.Selim'in âdil yönetimiyle artık çölde aslanın ceylanla iki komşu gibi yaşadığı, hayal ögesi olarak kullanılarak ilginç, ama klişe bir tablonun sergilendiği bu beyitte

2.Selim'in adaletinin ne denli güçlü olduğu dile getirilmektedir. Beyitte teşbih yanında mübalağalı anlatım kullanılmıştır.

Şâh-ı 'âdil Hân Murâd ol kim nesîm-i 'adl ile
Lutfi bâg-ı 'âlemi reşk-i gül-istân eyledi

3.Murat'ın adaletinin bir rüzgar gibi yayılarak dünyayı gül bahçesi kokularına bezemesinin hayal ögesi olarak kullanıldığı bu beyitte; teşbih yanında mecaz sanatının da başarıyla kullanıldığı söylenebilir. Çünkü, şâir “reşk-i gül-istân eyledi” ifadesiyle dünyanın ne kadar güzel ve huzur verici bir yapıya büründüğünü anlatmaya çalışmaktadır. Bu beyitte de mübalağalı anlatımın kullanılması dikkat çekici bir özelliktir.

Kanunî' ye yönelik bir beyitte daha çok telmih aracılığıyla padişah tarihi bir kahramandan bile üstün olarak hayal edilirken; diğer iki beyitte tabiatta bulunan varlıklara benzerliği veya onlar üzerinde bile adaletiyle kurduğu hükmetme gücü, yönüyle hayal edilmektedir. Bu yönüyle hayal öğeleri bakımından benzerlik bulunduğu söylenemez. Yine tıpkı hayal öğelerinde olduğu gibi üç beyitte de farklı benzetme ve kelime kadrolarıyla padişahlar övülmüştür. Bununla birlikte her üç beyitte de padişahların klasik Divan geleneği çerçevesinde övüldüğü ve orijinal bir üslûp kullanılmadığı söylenebilir.

Adaletle ülkeyi yönetme bakımından övülen padişahların bu özellikleri de 16. yüzyıl Osmanlı dünyasında bir padişahta bulunan veya bulunması gereken başka tamamlayıcı bir özelliktir. Divanın beyitlerine göre padişahlar adaletiyle çok huzurlu ve güvenli ortamlar yaratan eşi benzeri çok zor bulunabilecek insanlar olarak hayal edilerek tablolştırılmışlardır.

Padişahların Cömertliği ve Diğer Üstün Nitelikleri

Bâkî Divanı'nda cömertlik ve güzel yaradılış, şâirlik, alimleri ve sanatkârları koruma gibi diğer bazı üstün nitelikler bakımından övülen padişahların genellikle birbirine benzer hayal öğeleri ve kelime kadroları ile övüldüğü görülmektedir.

Halk râhatda sehâb-ı keremün feyzinden
Beli uyhu götürür tab'a hevâ-yı bârân

Kanunî Sultan Süleyman'ın cömertliğinin yağmur bulutuna benzetildiği beyitte padişah insanlara rahatlıktan dolayı uyku getirten yağmur bulutu şeklinde hayal edilmiştir. Beyitte padişahın cömertliğinin mecaz ve teşbih sanatları aracılığıyla övüldüğü görülmektedir. Beyit genelinde doğa ve insanla ilgili temel kelimelerin kullanılması dikkat çekicidir. Ayrıca bu beyitte de padişahlara yönelik diğer bütün beyitlerde olduğu gibi mübalağalı anlatıma yer verildiği söylenebilir. Beyitteki benzetme ve hayal öğeleri klişe olarak kullanılmıştır.

Kef-i cûdun keremler kim kılupdur ehl-i 'irfâna
Ol ihsânı gül üslûp nesrîne kılmaz ebr-i nîsânî

2.Selim'in cömert elinin, bolluğu ve bereketi ile ünlü nisan bulutundan bile daha çok ve faydalı olduğu hayal edilerek yukarıdaki diğer beyitteki benzer klişe bir anlatım sergilenmiştir. Her iki beyitte de mübalağalı anlatıma yer verilerek padişahlar tabiattan bile daha cömert olma gibi günümüz insan mantığını zorlayan bir abartıyla övülmüşlerdir. Bu beyitte de diğerine benzer bir şekilde mecaz ve teşbih sanatları yanında; doğa ve insan kavramlarıyla ilgili temel terimler “kılupdur, ihsânı, gül ü nesrîne, kılmaz,ebr-i nisânî vb.” kullanılmıştır.

Feyz-i envâr-ı kefi zer-bahşî besdür 'âleme
Akmaz olsa çeşme-i hûrşîd-i nur-efşân eger

3.Mehmet'in güneşten daha fazla altın dağıtan üstün bir varlık olarak hayal edildiği beyitte de diğer beyitlere göre birçok benzerlik bulunmaktadır. Bu beyitte de diğerlerinde olduğu gibi padişah bir tabiat unsuruyla (güneş) karşılaştırılmış ve ondan üstün tutulmuştur. Yine temelde insan ve doğa ile ilgili çağrışımlara yol açan kelimelere yer verilmiş ve mecaz, teşbih sanatları yanında mübalağalı anlatıma yer verilmiştir. Bu beyitte de klişe ifade kullanıldığı ve orijinal bir hayal veya üslûp olmadığı söylenebilir.

Güzel yaradılış ile alim ve sanatkârları koruma bakımından da benzerlik bulunduğu, klişe hayallerle padişahların övüldüğü söylenebilir. Bizce, padişahların üstün nitelikleri arasında şâirlik yönü ilginç ve önemli olduğundan bu konuya nasıl yaklaşıldığı göstermeye çalışacağız.

Hat-1 nazm-1 pâki çemenzâr-1 cennet
Elinde kalem çeşme-i âb-1 Kevser

Kanunî Sultan Süleyman'ın şiirleri cennet bahçeleri, elindeki kalem de cennette olduğuna inanılan Kevser ırmağı olarak hayal edilmektedir. Beyitte telmih ve teşbih sanatları aracılığıyla padişahın çok güçlü bir şâir olduğunu ispat gâyesi olduğu ve mübalağalı anlatıma yer verildiği görülmektedir. Şâir “hat, nazm-1 pâkî,kalem” gibi şâirlikle ilgili kavramlar yanında, “çemenzâr-1 cennet, çeşme-i âb-1 Kevser” gibi dinî inançla ilgili kavramları çok güzel bir şekilde birbirine benzetmiş ve bir arada kullanmıştır.

Nice nazükdür ol şi'r-i şeker-bâr
Leb-i dilber gibi şîrîn ü rengîn

Kanunî Sultan Süleyman'ın şiirlerinin zariflik ve güzellik bakımından gönül çelen güzellerin dudağından bile üstün hayal edildiği beyitte bir somutlaştırma söz konusudur. Aslında bir önceki beyitte de padişahın şiirleri ve kalemi cennete ve Kevser ırmağına benzetilerek somutlaştırılmıştır. Fakat her iki hayal dünyası arasında büyük bir fark da vardır. İlk beyitte dinî inançla ilgili kavramlara benzetilerek adeta doğa ve insan üstü bir güç ve güzellikle sergilenen padişahın şiirleri; ikinci beyitte bir güzelin dudağına benzetilerek sanki doğal ve insanlıkla ilgili bir güzellikle dile getirilmiştir. Bu beyitte de teşbih yanında mübalağalı anlatıma yer verilmiştir. Özellikle ikinci beyitteki hayal dünyası ile benzetmenin klişe olduğu da söylenebilir. Beyitteki kelime kadrosu da ilginçtir. Çünkü bu beyitteki “nazüktür, leb-i dilber, şîrîn ü rengîn” gibi kelime ve kelime grupları genellikle gazellerde, güzellerin özellikleri arasında geçmektedir. Bununla birlikte, şiirlerin övgüsünde güzellere ait bu kavramların şâirlerce bol bol bir arada kullanıldığı görülmektedir.

Padişahların övülen niteliklerine göre hayal öğeleri ile kelime kadrosunda değişme olduğu görülmektedir. Padişahlıktaki üstünlüğe göre bir padişah övünürken kullanılan hayal öğeleri ile kelime kadrosu ile şâirliği bakımından övülen padişahta kullanılan kelime kadrosu ve hayal öğeleri tabîî olarak birbirinden çok farklıdır. Dünyanın en zarif ve hoş giden sözlerini çok güzel ifade

eden şâir Kanunî ile düşmanlarını kanlı kılıcı ile yok eden, parçalayan ve zafer kazanan Sultan Süleyman Han arasında benzerlik bir yana büyük bir uçurum olduğu söylenebilir. Bununla birlikte eğer övülen nitelik ortaksa padişahların genellikle birbirine benzer hayal öğeleri, klişe benzetme ve hatta kelime kadroları ile övüldükleri söylenebilir. Yani beyitlerdeki benzer veya değişik yönleri padişahların farklılığı değil; padişahların değişen nitelikleri belirlemektedir.

Padişahlara yönelik övgü şiirlerinin genelinde teşbih, telmih sanatları ile mübalağalı anlatım kullanılmıştır. Padişahlara yönelik mübalağalı anlatım yer yer mantık ölçülerini zorlayacak dereceye varması ise bizce padişahlardan daha fazla ihsân, makâm ve iltifât kazanmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Zaten o dönemlerde padişahların bu abartı ile övünmeleri Divan edebiyatı geleneğinin de bir parçasıdır.

Devlet Büyüklere Yönelik Övgü Şiirlerindeki Dil ve Üslûp Özellikleri

Bâkî ve Nef'î Divanlarında övülen devlet büyüklerini genel olarak

- a) Vezir-i Azam ve Vezirler
- b) Şeyhülislam ve Alimler

olmak üzere iki bölümde incelemek mümkündür.

Vezir-i Âzam ve Vezirler

Vezir-i âzam ve vezirlerle padişahlara sunulan övgü şiirlerindeki dil ve üslûp özellikleri arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır.

Vezir-i âzam ve vezirlere sunulan övgü şiirlerinde de genel olarak övülen şahsın makâm üstünlüğü, kahramanlığı, adaletle ülkeyi yönetmesi ve cömertliği yönleriyle övüldüğü görülmektedir.

Biz, bu şahısların sıraladığımız bu niteliklerine göre genellikle hangi kelime kadrosuyla övüldüğüne yer vererek konuyu açıklamaya çalışacağız.

Vezirlerin Makâm Yüceliği Övülürken En Sık Kullanılan Kelimeler

Vezir-i azam ve vezirler övülürken genellikle mevki yüceliği anlamına gelen “şâhân-ı felek, arş-temkîn revâk” halkı ve insanlığı koruma anlamına gelen “**der-i devlet, kible-i câh**” gibi kelimeler aracılığıyla yüce makâm sahibi olma yanında, insanları koruyan ve gözeten devletin yöneticisi olarak da övülmektedir.

Vezirlerin Kahramanlığı Övülürken Sıkça Kullanılan Kelimeler :

Vezir-i azam ve vezirler, bu yönleriyle övülürken genellikle savaşçılık gücü ve kahramanlık anlamlarını taşıyan “**Kahramân-ı zaman, Rüstem-i sâhib-kıran, Behrâm-ı silahşör**” gibi tarihi kahramanlara telmihte bulunan kelimeler veya savaş ve öldürmeyle ilgili “berk-ı tîg, sipeh-şikâf, merd-i meydân-ı vegâ, Hayder-şemşîr” gibi kelimelerle olağanüstü güce sahip, hatta yenilmesi ve alt edilmesi neredeyse imkansız bir savaşçı şeklinde hayal edilerek övülmektedir.

Vezirlerin Adalette Ülkeyi Yönetmesi Övülürken Sıkça Kullanılan Kelimeler

Vezir-i Azam ve vezirler bu açıdan övülürken adaletle hükmetmeyi temsil eden “**Kısrî, Mehdî-i devr-i zaman, zaman-ı ma'delet**” gibi hem adaletiyle ünlü tarihi şahsiyetlere telmihte bulunan hem de kendi zamanlarında ülkenin adaletle yönetildiğini gösteren kelime ve kelime grupları veya zulüm ve haksızlığı ifade eden “gamze-i fettan, tarrâr u ayyâr, fitne” gibi kelimeler karşısında; zulüm ve her türlü haksızlığı ortadan kaldırma anlamlarını taşıyan “**âvâze-i adl, kânûn-ı umûr-ı devlet, bîm-i kahr, sâhib serîr-i ma'delet**” gibi kelimeler aracılığıyla övüldükleri ve bu devlet büyüklerinin adaletli yönetimleriyle haksızlığı ortadan kaldıran âdil insanlar olarak hayal edildikleri görülmektedir.

Vezirlerin Cömertliğiyle Övülürken Sıkça Kullanılan Kelimeler

Vezir-i âzam ve vezirler bu yönleriyle övülürken genellikle doğadaki cömertliği de temsil eden “**şebnem-i lutf, kef-i cûd, bahr-ı kerem**” gibi kelime ve kelime grupları yanında yine cömertliğin simgesi durumuna gelmiş “**Kârûn, Hâtem**” gibi cömertliğiyle

ünlü tarihi şahsiyetlere telmih yapılarak; insanlara yardım ve bağışta bulunurken deniz ve buluttan hatta tarihte cömertliği ile ünlü tüm insanlardan daha cömert insanlar olarak hayal edilerek övülmektedir.

Bâkî ve Nef'î Divanlarında yukarıda bahsettiğimiz genel çerçevede övülen vezir-i âzam ve vezirler ile daha önce incelediğimiz padişahların övülen nitelikleri ve bu niteliklerin övülme şekli arasında benzerlik bulunduğu görülmektedir. Bununla birlikte, padişahların övüldüğü bölümlerde hem övülen niteliklerin çokluğu yani sayısı hem de bu niteliklerin içeriğindeki abartı, vezirlerinkine oranla çok daha fazladır. Yani hem Nef'î hem de Bâkî Divanlarında padişahlar, normalde de olması gerektiği gibi daha çok ve daha yoğun bir şekilde övülmüşlerdir.

Bu sonuç bizce bizlere önemli gerçekleri göstermektedir. 16. ve 17. yüzyılların iki büyük Divan şâiri olan Bâkî ve Nef'î, divanlarında geleneğe bağlı kalarak hem tertip sırası yani şekil hem de övgünün niteliği ve yoğunluğu yani içerik bakımından padişahlara ağırlık vererek geleneğe bağlılıklarını bir anlamda devam ettirmişlerdir.

Şeyhülislam ve Alimlere Yönelik Şiirlerdeki Dil ve Üslûp Özellikleri

Bâkî ve Nef'î Divanları'nda şeyhülislam ve devlet büyüklerine yönelik övgü şiirleri ile padişah ve vezirler sunulan övgü şiirleri arasında övgüde kullanılan kelime kadrosu, hayal öğeleri ve üslûp bakımından büyük farklar bulunduğu söylenebilir.

Bizce bu farklılardaki en büyük etken padişah ve vezirlerin devletin yöneticisi ve halkın koruyucusu olarak; şeyhülislam ve alimlerin ise o zamanki toplumun dini ihtiyaçlarına ve ilim öğrenme meraklarına tercüman kabul edilmesinden kaynaklanmış olmalarıdır.

Şeyhülislam ve alimler de tıpkı padişah ve vezirler gibi makâm yüceliği, cömertlik, adalet sahibi olma gibi yönlerden övülmektedir. Buna karşılık şeyhülislam ve alimleri diğer gruptan ayıran “Fazilet ve İlim Sahibi Olma, Dindarlıktaki Yüceliği, İctihad Üstünlüğü” gibi genellikle din ve dinî inançla ilgili yönleri de bulunmaktadır.

Biz, saydığımız bu iki grubu birbirinden ayıran bu niteliklerdeki dil ve üslup özellikleri ile hayal öğelerinden hareket ederek konuyu açıklamaya çalışacağız.

Şeyhülislam ve Alimlerin Fazilet ve İlimdeki Üstünlükleri

Fazilet ve ilimdeki üstünlük yönleriyle övülen şeyhülislam ve alimlerin benzer hayal öğeleri ve kelime kadrolarıyla övüldükleri söylenebilir.

“Mesned-ârâ –yı fazilet ki sunulmuş eline
Kilk-i fetvâ-yı şerî’at be-tarîki’t-te’bîd”

Bu beyitte Şeyhülislam Es’ad Efendi yüce fazilet sahibi ve fetva verme gücüne sahip büyük bir alim olarak hayal edilerek övülmektedir.

“Muktedâ-yı ulemâ server-i hayl-i fudalâ
Mültecâ-yı vüzerâ dâver-i dîn fahr-i millet”

Bu beyitte de diğer bir Şeyhülislam Muhammet Efendi büyük fazilet ve ilim sahibi insan ve milletlerin onun bu yönüyle övüldüğü bir insan olarak hayal edilip övülmektedir.

Dikkat edilecek olursa her iki beyitin aynı anlamı taşıdığı ve her iki şeyhülislamın fazilet ve ilimdeki üstünlüklerinin övüldüğü görülmektedir.

Şeyhülislam ve Alimlerin Dindarlıktaki Üstünlüğü

Dindarlıktaki üstünlük bakımından şeyhülislam ve alimlerin övüldükleri beyitlerde büyük benzerlikler bulunmaktadır.

“Sutûde râst-rev-i râh-ı din ki havfinden
Ana muhâlefet etmez zamane-i vârun

Şeyhülislam Aziz Efendi'nin övüldüğü bu beyitte Aziz Efendi din yolu üzerinde dostoğru giden ve hiçbir kötülüğün kendisine ilişemediği dindar bir insan şeklinde hayal edilmiştir.

“Şöyledir te'sîr-i zühd ü tâ'atı âlemde kim
Etse bir Bezm ehline himmet olur bâ-irtiyâb”

Bu beyitte Şeyhülislam Es'ad Efendi ibadet ve takvâsından ötürü bir sarhoşu ermiş yapabilecek manevî güce sahip dindar bir insan olarak hayal edilip övülmektedir.

“Bû Ali-hikmet ü hâtem-kef ü Nu'mân-mezheb
Mustafâ-hulk u Mesihâ-dem ü Yûsuf-dîdâr”

Bu beyitte Kadızâde Ahmet Efendi Hz.Ali gibi hikmetli, Hâtem-i Tâi gibi cömert, Ebu Hanife gibi temiz mezhepli, Hz. Peygamber gibi güzel ahlâk sahibi, Hz.İsa gibi can bağışlayıcı nefese sahip ve Hz.Yusuf gibi güzel çehreli her anlamda mükemmel bir dindar insan olarak hayal edilerek övülmektedir.

Şeyhülislam ve Alimlerin Fetva ve İctihat Verme Güçleri

Fetva ve icthah vermedeki üstünlük bakımından şeyhülislamlar benzer nitelikli beyitlerde övülmektedirler:

“Müftî-i maşrık u mağrip ki kavî olmadadır
İctihâdiyle anın şer-'i nebbiyy-i Mürsel”

Bu beyitte Şeyhülislam Muhammet Efendi dünyanın en büyük müftüsü ve verdiği icthahlarla dinin hükümlerini güçlendiren bir insan olarak hayal edilip övülmektedir.

“Mesned-ârâ-yı fazilet ki sunulmuş eline
Kilk-i fetvâ-yı şerî'at be-tarîki't-te'bîd”

Daha öncede açıkladığımız bu beyitte de Şeyhülislam Es'ad Efendi'nin fetvalarıyla dini hükümlerini güçlendirmesi övülmektedir.

Yukarıdaki örnek beyitlerde de görüldüğü gibi Şeyhülislam ve alimler mesleklerindeki farklılıktan dolayı farklı bir yön olan din ve dindarlıkla ilgili yönleriyle övülmektedir.

Bu beyitlerde özellikle “fazilet, fetvâ, şerî'at, muktedâ-yı ulemâ, dâver-i dîn râst-rev-i râh-ı dîn, zühd, ta'at, himmet, mezhep,müftî ” gibi dini ve dindarlığı temsil eden kelimelerle “Hz.Ali, Hz. İsa, Hz. Muhammet, Hz. Yusuf, Ebu Hanife “ gibi dini şahsiyetlere telmih yapan kelimelerin yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

Bu kelime ve kelime kadrolarına bağlı olarak beyitlerdeki hayal öğeleri de dinle bağlantılı çağrışımlara dayanmaktadır.

Bizce, Bâkî ve Nefî Divanlarında övülen şahısların birbirinden farklı olarak övülen en bariz yönleri daha önce de belirttiğimiz gibi övülenlerin meslekleridir. Eğer övülen kişi bir padişahsa daha çok yönetim gücü, adaletle hükmetme, kahramanlık, cömertlik ve diğer üstün niteliklere bağlı kelime kadroları ve hayal öğeleriyle övülmektedir. Buna karşılık eğer övülen kişi bir şeyhülislam ise daha çok fazilet ve ilimdeki üstünlük, fetva vermedeki yetenek ve dindarlığıyla elde ettiği manevi yücelikle ilgili kelime kadrosu ve hayal öğeleriyle övülmektedir.

Övülen kişi hangi meslek grubundan olursa olsun özellikle teşbih, mübalağa ve telmih san'atlarından faydalanılarak övülmektedir. Yani belirli bir meslek grubunda farklı bir edebi sanatın kullanıldığı pek görülmemektedir.

Bâkî ve Nefî Divanları genel olarak karşılaştırıldığında Nefî'nin Bâkî'ye oranla daha ağır ve tumturaklı bir dil kullandığı açıkça görülmektedir.

4. SONUÇ

Bâkî ve Nef'î Divanları'nda yaptığımız gerek şâirlerin övdükleri gruplar gerekse şâirlerin kendilerine yönelik övgüleri ile ilgili tespitleri dört ana başlık altında toplamak mümkündür:

- A) Şâirlerin Yaşadıkları Çağ ve Kişiliklerinden Kaynaklanan Farklar
- B) Divanlarda Övülen Gruplara Göre Farklar
- C) Bâkî ve Nef'î Divanları'ndaki Nazım Şekillerindeki Farklılıklar
- D) Şâirlerin Kendilerini Övme Bakımından Farklar

A) ŞÂİRLERİN KİŞİLİKLERİ VE YAŞADIĞI ÇAĞIN DEĞİŞİKLİĞİNDEN KAYNAKLANAN ÖVGÜ FARKLILIKLARI

Divanlarını incelediğimiz Bâkî ve Nef'î; farklı yüzyıllarda yaşamışlardır.

16. yüzyıl bilindiği gibi Osmanlı'nın siyasal, sanatsal, ilim, şiir bakımından da en parlak çağıdır. İşte bu yüzyılda ve özellikle bu çağın en güçlü padişahı kabul edilen Kanunî Sultan Süleyman zamânında ünlenen Bâkî bu yüzyıldaki ihtişam ve gücün etkisiyle övünmüştür. Nitekim Bâkî'nin Osmanlı'nın yüz akı olma ve adını tarihe yazdırma gibi kendisiyle övündüğü nitelikleri onun yaşadığı altın çağın farkında olduğunun göstergesidir. Buna karşılık Nef'î, 17. yüzyılın yani Osmanlı'nın çok karışık ve bozuk bir çağının insanıdır. Ordunun başı boşluğu, ulemânın siyasete karışması ve Celalî isyanları ile boğuşan Osmanlı bu yüzyılda 16. yüzyıla göre oldukça gerilemiş ve çökmeye başlamıştır. Belki de bundan dolayı Nef'î, yaşadığı çağın imkânları, ihtişamı ve gücüyle övünememiş veya övünmeyi tercih etmemiştir.

Bâkî ve Nef'î arasındaki en büyük farklılıklardan birisi de onların mizaçlarındaki farklılıktır. Övgü şiiri sunduğu padişah ve devlet büyükleri incelendiğinde Bâkî'nin yaşadığı çağdaki padişahların ve kendisine makâm ve maddî yardım sağlayacak hemen her devlet büyüğünü övmesi; buna karşılık Nef'î'nin yaşadığı çağdaki padişahlardan 1. Mustafa'ya bile övgü şiiri yazmaması, hatta bir çok devlet büyüğünü acımasızca eleştirmesi onun ne kadar farklı bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Yani Nef'î, Bâkî gibi çıkarları için övmemiş daha çok, sevdiği padişah ve devlet büyüklerini övmeyi tercih etmiştir. Nef'î bu konuda Bâkî'den daha seçici davranmış, ama sivri dili yüzünden zamanla kazandığı düşmanların çokluğundan öldürülmekten kurtulamamıştır.

B) BÂKÎ VE NEF'Î DİVANLARINDA ÖVÜLEN GRUPLARA GÖRE FARKLAR

1) Padişahlara Yönelik Şiirlerdeki Benzerlik ve Farklılıklar

Bâkî ve Nefî Divanları arasında padişahlara sunulan övgü şiirleri bakımından bir karşılaştırma yapıldığında şu sonuçlara ulaşmak mümkündür.

a) Hem Bâkî hem de Nefî Divanları'nda padişahlar padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme, cömertlik ve yardım severlik, adaleti ile huzur ve emniyetli ortam sağlama, kahramanlık ve fethedicilik gibi benzer özellikler bakımından övülmüşlerdir.

b) Her iki divanda da padişahlar benzer özellikler yanında; bu özelliklerin oranı bakımından da şaşırtıcı bir benzerlik oranıyla övülmüşlerdir. Nefî'nin 4.Murat'a yazdığı kasideler dışında (bu kasidelerde en çok 4.Murat'ın atının hızı ve zarâfeti övülmektedir) her iki divanın bütün kasidelerinde padişahlar en çok padişahlıktaki üstünlük ve dünyaya hükmetme bakımından övülmüşlerdir.

c) Hem Bâkî hem de Nefî Divanları'nda övülen padişahları hepsi aynı zamanda şiir ve sanatla ilgilenen insanlardır. Bununla birlikte ne Bâkî ne de Nefî padişahların hepsinin şâirlik gücünü övmüştür. Bâkî en çok Kanunî Sultan Süleyman'ın şâirlik gücünü (kasidelerinde Kanunî'nin en fazla övdüğü ikinci özelliği); Nefî ise 4.Murat'ın şâirlik gücünü (kasidelerinde 4.Murat'ın en yoğun övdüğü beşinci özelliği) övmüştür. Bize göre Bâkî ve Nefî'nin övgü şiirlerinde böyle bir tavır sergilemeleri hem bu padişahlardan diğerlerine oranla daha fazla ilgi, ihsan ve itibâr görmelerine hem de bu padişahları insan ve ülke yöneticisi olma yanında bir sanatçı olarak da beğenmelerinden kaynaklanmaktadır.

Ayrıca bu bilgiler hem Bâkî'nin hem de Nefî'nin sadece makâm ve paraya değil, kişisel beğeniye de önem verdiklerini, padişah bile söz konusu olsa seçici davrandıklarını göstermesi bakımından bizce önemli ve dikkat çekicidir.

d) Bâkî kendi döneminde yaşayan padişahların tamamına övgü şiiri yazarken; Nefî kendi döneminde yaşayan padişahlardan 1.Mustafa'ya hiç övgü şiiri yazmamıştır. Nefî'nin böyle davranmasında bizce fitratı etkili olmuştur. Nefî'nin kendi döneminde yaşayan devlet büyüklerinin övme yanında bazen de çok kötü bir şekilde yediği de hatırlanacak olursa, Bâkî ve Nefî arasında devlet büyüklerine yaklaşım bakımından büyük bir fark olduğu ortaya çıkmaktadır. Bâkî istediği makâm ve ihsânlar uğruna kendisini yüceltebilecek hemen herkese övgü şiiri sunup, sadece kendisinin şâirliğini

beğenmeyen şâirleri eleştirirken; Nefî coşkun duygularına kapılarak bazen vezirleri bile açık bir şekilde yermiş, hatta Bayram Paşa'yı ısrarla ve inatla yermeye devam etmesi üzerine 4.Murat zamanında boğdurularak öldürülmüştür.

e) Bâkî Divanı'nda padişahlara sunulan kasidelerde padişahın kahramanlığı ve fetihçilik özelliği normal bir özellik gibi işlenirken Nefî Divanında bariz bir şekilde padişahların kahramanlıklarının daha fazla övüldüğü dikkat çekmektedir.

Bizce bu farklılıkta da şâirlerin mizaçlarının değişikliği rol oynamaktadır. Savaşçı bir kişiliğe sahip Nefî'nin padişahlarının atının bile hız, cesâret ve zarâfetini oldukça yoğun bir şekilde övmesi onun savaşçı ve saldırgan kişiliğinin şiirlerine bir yansıması olarak kabul edilebilir.

f) Hem Bâkî hem de Nefî Divanları'nda bazen padişahların tarihi kahramanlık ve zaferlerine övgü şiirlerinde yer verilmesi de önemlidir.

Örneğin Bâkî Divanı'nda Kanunî Sultan Süleyman'ın; Nefî Divanı'nda da 4.Murat'ın tarihe mal olmuş savaşları ve zaferlerine yönelik beyitler bulunmaktadır. Bizce, Bâkî ve Nefî'nin övgü şiirleri içerisinde böyle beyitlere yer vermeleri büyük tarihi başarı kazanan padişahları, bir sanatçı kimliği ile divanlarında ölümsüzleştirmeleri bakımından oldukça önemlidir.

g) Hem Bâkî hem de Nefî kendi dönemlerinin en büyük şâirleri kabul edilmeleri bakımından da benzerdirler.

Tarihi kaynaklara göre de her iki şâir dönemlerinde yaşayan bütün padişahlardan ilgi ve ihsan görmüşlerdir. Bunda şâirlerin büyüklüğü yanında o dönemde yaşayan padişahların da hem şâir ve sanatçı ruhta olmaları ve hem de sanatçıları ve şâirleri desteklemeye yönelik bir geleneğin devam etmesinin etkili olduğu unutulmamalıdır.

h) Padişahlardan ilgi ve ihsân görme bakımından Bâkî ve Nefî arasında büyük bir fark olduğu söylenebilir. Çünkü, Şeyhülislâmlık dışında hayatı boyunca ulaşmak istediği bütün makâmlara gelen Bâkî'ye göre Nefî hayatı boyunca yüksek mevkilere gelememiştir. Hatta ara sıra, hicivleri dolayısıyla azledilmiş, bir seferde Edirne'ye sürülmüştür. Nefî'nin İstanbul'da boğdurulduğu zamanki son memuriyeti Cizye (bir çeşit vergi) muhasebeciliğidir.

ı) Hem Bâkî hem de Nefî Divanı'nda padişahlar benzer özellikleri bakımından (padişahlıktaki üstünlük, kahramanlık, cömertlik, adâletle hükmetme vb.) övüldüğü için şâirlerin padişahları övdüğü bölümlerde de benzer kelime kadrolarının ve edebî sanatların kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Padişahlar benzer özellikleri övülürken “gökler kadar yüce olmak, adâletle hükmetme de benzersiz olma, cömertlikte deniz ve bahar bulutundan bile üstün olma, kahramanlıkta Hz.Ali, Sam veya Nerîman’dan bile üstün olma, sağladıkları huzur ortamından dolayı ceylan ile aslanın bile arkadaş olması” gibi benzer tabloların çizildiği kelime kadrolarıyla övülmüşlerdir.

Kelime kadrosu yanında; padişahların övüldüğü bölümlerde genellikle telmih öğeleri ile padişahlar tarihi kahramanlara benzetilmiş veya onlardan bile üstün tutulmuşlar veya tabiattaki bazı değerlere benzetilerek (cömertlikte denize veya buluta, şeref ve makâm yüceliğinde güneşe benzetilme gibi) övülmüşlerdir. Yani, padişahların övüldüğü bölümlerde özellikle teşbih, teşhis, telmih ve mübalağa sanatlarına fazla yer verildiği görülmektedir.

2) Vezir-i Âzam, Vezir ve Devlet Büyüklerine Yönelik Şiirlerdeki Benzer ve Farklı Yönler

a) Nef’î Divanı’nda övülen vezir-i âzam, vezir ve devlet büyüğü sayısı 15, buna karşılık Bâkî Divanı’ndaki ise 4’tür. Bu bilgi bize Nef’î Divanı’nda övülen şahısların yaklaşık olarak diğerinden dört kat daha fazla olduğunu göstermektedir.

b) Hem Bâkî hem de Nef’î Divanları’nda vezir-i âzam, vezir ve diğer devlet büyüklerinin en çok devlet yönetimindeki başarı, kahramanlık ve cömertlik gibi benzer yönleri övülmüştür.

c) Nef’î Divanı’nda vezirler ve devlet büyüklerinin devlet yönetiminden sonra en çok övülen niteliklerinin genellikle kahramanlık ve savaşçılık gibi nitelikler olduğu görülmektedir. Bunda Nef’î’nin 17. yüzyıldaki siyasî karışıklıkları engellemek isteyen devlet yöneticilerinin bu yönlerini öne çıkarması yanında, onun kahramanlık, güç ve savaşçılığa olan aşırı düşkünlüğü etkili olmalıdır. Çünkü, Nef’î’nin övgü şiiri sunduğu hemen her padişah ve devlet büyüğünün atına da övgüler yağdırdığı görülmektedir. Nef’î’nin atları bu denli övmesinde onların güç, savaş aracı ve kahramanlık simgesi olmasının büyük bir etkisi vardır. Nitekim Nef’î Divanı’nda övülen atların çoğunlukla güç, hız ve kahramanlıktaki araç olarak övülmesi bu düşüncemizi desteklemektedir.

d) Hem Bakî hem de Nef’î Divanları’nda övülen vezir ve diğer devlet büyüklerinin bir çoğu aynı zamânda şiirle uğraşmıştır. Buna karşılık bunların çok az bir kısmı o dönemde bu şâirler tarafından övülmüşlerdir. Bu sonuç vezir-i âzam ve devlet büyüklerinden; daha çok devleti başarıyla yönetme, iç istikrarı sağlama ve özellikle düşmanlara karşı zafer kazanma beklentisinin bir göstergesidir. Nitekim özellikle 17.

yüzyılda vezir-i âzamların göreve alınma veya görevden uzaklaştırılmalarında en büyük etkenin sayılan özellikler olduğu tarihi kaynaklarda da geçmektedir. Yine de şâirlerin bu şahısların şâirliklerini beğenmemeleri de bir ihtimal olarak düşünülebilir.

e) Her iki divanda da vezirler ve devlet büyükleri benzer özellikler ve kelime kadrolarına bağlı hayal unsurları ve sanatlarla övülmektedirler.

Vezirler ve devlet büyükleri de tıpkı padişahlar gibi “göklere kadar yüce olma, adâletinden dolayı hiç zulüm ve haksızlığın meydana gelmemesi, cömertlikte eşsiz olma, kahramanlıkta benzeri bulunmama gibi” tabloların çizildiği beyitlerle övülmüşlerdir.

Bununla birlikte Nef’î’nin, Bâkî’ye oranla hayal gücünü çok daha fazla zorladığı rahatlıkla söylenebilir. Özellikle kahramanlık, cömertlik ve devlet büyüklerinin atlarının övgüsünde mantık sınırlarının ötesindeki hayalleri tabloştıran Nef’î, gulûv derecesinde mübalağayı (abartının en yüksek düzeyi) çoğunlukla kullanmıştır.

Yine her iki divanda çoğunlukla teşbih, telmih, teşhis ve özellikle mübalağa sanatların çok kullanıldığı dikkat çekmektedir.

Divanlarda övülen kişinin padişah veya devlet büyüğü olmasının övülen nitelikleri ve övme şeklini değiştirmede dikkat çekmektedir. Övülen kişi bir padişah veya vezir de olsa benzer nitelik, kelime kadrosu, hayal ve edebî sanatlarla övülmektedir. Bu da bize divanlarda niteliğin sabit kalıp sadece nesnelere yani övülen şahısların değiştiğini göstermesi bakımından çok önemlidir.

3) Din Büyükleri ve Şeyhülislam Bakımından Farklılık ve Benzerlikler

a) Bâkî Divanı’nda din büyüklerine yönelik övgü şiiri bulunmazken, Nef’î Divanı, Hz. Peygamber ve Mevlânâ’ya sunulan kasidelerle başlamaktadır. Bunlar da her iki şâirin düşünce ve duygu dünyasının farklılığını göstermektedir. Eğlence ve dünyalık mevkilere düşkün olan Bâkî’ye göre Nef’î daha inançlı bir insan olduğundan böyle hareket etmiş olmalıdır. Bu bakımdan Bâkî’nin geleneğin dışına çıktığı da söylenebilir. Çünkü, o dönemlerde divanlara din büyüklerinin övgüsüyle başlama bir gelenek haline geldiğinden Bâkî, kişilik ve değer dünyasının etkisiyle diğer şâirlerden farklı davranmış olmalıdır.

b) Nef’î Divanı’da 3 şeyhülislam övülürken Bâkî Divanı’nda 1 şeyhülislam övülmüştür. Bizce Nef’î’nin, Bâkî’ye oranla daha fazla sayıda şeyhülislam övmesi de onun daha inançlı ve dine bağlı bir sanatçı olduğunu göstermektedir.

c) Her iki divanda da din büyüğü ve şeyhülislamın daha çok dindarlık, manevî yücelik, fazilet üstünlüğü, müftülük ve şeyhülisamlıktaki üstünlük gibi benzer özellikleri övülmektedir. Övülen bu nitelikler aynı zamanda o çağda bir din büyüğü veya şeyhülislamın insanlar tarafından nasıl kabul edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

d) Her iki divanda din büyüğü ve şeyhülislamın benzer kelime kadrosu, tablo ve hayallerle betimlenmişlerdir. Bu şahısların övgüsünde teşbih, telmih ve mübalağa sanatların sıkça kullanıldığı görülmektedir.

C) BÂKÎ VE NEF'Î DİVANLARINDAKİ NAZİM ŞEKİLLERİNDEKİ FARKLILIKLAR

a) Bâkî Divanı'nın büyük bir bölümü gazellerden, Nef'î Divanı ise kasidelerden oluşmaktadır. Zaten Nef'î, Bâkî'ye oranla daha fazla padişah, devlet büyüğü, din büyüğü ve şeyhülislama övgü şiiri sunarak kendisinin bir kaside şâiri olduğunu göstermiştir.

Nef'î'nin kasidelerinde kullandığı dil oldukça ağırdır. Nef'î, Sebk-i Hindî'nin de etkisiyle zincirleme Farsça terkipler kullanmış, ama ifâdesindeki açıklık ve akıcılığı da kaybetmemiştir. Bâkî ise daha sade ve akıcı bir dil kullanmış hatta ara sıra halk deyimlerine yer vermeyi ihmal etmemiştir.

b) Bâkî, Nef'î'den daha fazla gazel yazmasına rağmen, gazellerinde onun kadar padişah ve devlet büyüğünü övmemiştir. Bu durum tuhaf gibi görünse de aslında Bâkî'nin bir gazel; Nef'î'nin ise kaside şâiri olduğunu ispatlamaktadır. Çünkü, Bâkî gazellerini Nef'î gibi övgü maksatlı değil gazel olarak yazmış, buna karşılık Nef'î gazellerinde bile övgüye kaçarak, sanki gazeli de bir övgü aracı haline getirmiştir. Yani Nef'î her ne şekilde olursa olsun kasideye yaklaşan şiirler yazma gayretinde olmuştur.

Bununla birlikte Bâkî, gazellerinde yaşadığı dönemdeki bütün padişahlara övgü gazeli sunarken, Nef'î sadece Sultan Ahmet Han ile Sultan Murat Han'a övgü gazeli sunmuştur. Bu sonuçlar bizce, Bâkî'nin bütün padişahların ilgi ve ihsanlarını kazanmak isterken Nef'î'nin sadece sevdiği padişahlara iltifatta bulunarak daha samimi davrandığını ispatlaması yönüyle dikkat çekicidir.

Ayrıca Bâkî Divanı'ndaki övgü gazellerinin yarısının, Nef'î Divanı'ndaki övgü gazellerinin ise tamamının müzeyyel olması da iki şâirden Nef'î'nin, Sebk-i Hindî akımından etkilendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

c) Diğer nazım şekillerindeki övgülerde şâirlerin divanlarında büyük bir fark olduğu söylenemez, çünkü şâirler birbirinden farklı nazım şekillerinde övgü şiiri yazdıklarından herhangi bir nazım şeklinde bir şâirin diğerine üstün olduğunu söylemek mümkün değildir.

D) ŞÂİRLERİN KENDİLERİNİ ÖVME BAKIMINDAN DİVANLAR ARASINDAKİ FARKLAR:

Bâkî ve Nef'î Divanları şâirlerin övünme yönleri ve oranları bakımından karşılaştırıldığında şu sonuçlara ulaşılmaktadır:

1) Bâkî toplam 87 beyitle en çok şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünürken; Nef'î toplam 389 beyitle en çok şâirlikteki üstünlüğü ile övünmektedir.

Bu bilgilerden hareketle :

a) Nef'î'nin kendi şâirlik gücüne, Bâkî'nin ise şiirlerine dayanarak övündüğü,

b) Nef'î'nin, Bâkî'den ortalama 4 kat daha fazla ve özellikle şâirlik gücüyle övündüğü söylenebilir.

Bu veriler bizim daha öncede öne sürdüğümüz; Bâkî'nin kendi çağının imkânları ve gücü; Nef'î'nin ise kendi şâirlik gücü ve kişiliğindeki üstün nitelikle övünme tezini de ispatlamaktadır.

2) Bâkî, ikinci sırada toplam 69 beyitle şâirlikteki üstünlüğüyle; Nef'î ise toplam 88 beyitle şiirlerinin güzelliği ve üstünlüğü ile övünmektedir.

Bu veriler de yukarıdaki bilgilerle uyuşmakta ve bizlere şu gerçeği göstermektedir:

Bâkî eseri ve şiiri, Nef'î ise kendi şâirlik yeteneği ile övünmüştür. Bu sonuç bizce iki şâir arasındaki en büyük farklardan biri olarak kabul edilmelidir.

3) Bâkî üçüncü sırada toplam 7 beyitle şiirin neşe vermesi ile; Nef'î ise toplam 40 beyit ile şiirlerinin özelliği ve kıymeti ile övünmüştür.

Bu sonuç da bizce oldukça önemlidir. Çünkü, bir gazel şâiri olarak kabul edilen Bâkî daha önce de belirttiğimiz gibi şiirlerinin neşe vermesi ile daha çok gazellerini kast etmektedir. Yani Bâkî, bilinçli bir şekilde gazelleri ile kendisi de övünmektedir. Buna karşılık Nef'î şiirlerinin özellikle çok değerli olması ile övünerek bir anlamda yine kendi kişisel üstünlüğünü ve değerini öne çıkarmaktadır.

Yani bu sonuçlar da ilk maddedeki sonuç ve gerçeklerle tamamen örtüşmektedir.

4) Bâkî son sıralarda toplam 5'er beyitte şiirleriyle adını tarihe yazma ve şiirlerinin özellikleri ve kıymeti yanında 2 beyitle saltanatın süsü olmakla övünürken; Nefî toplam 10'ar beyitle şiirlerinin neşe vermesi ve kendisindeki üstün niteliklerle övünmektedir

Bâkî'nin övündüğü saltanatın süsü olma ve adını tarihe yazdırma niteliklerine biz Nefî Divanı'nda rastlayamadık. Dikkatimizden kaçan birkaç beyitte geçse bile Nefî'nin bu özelliklerle övünmeyi pek tercih etmediği anlaşılmaktadır.

Bizce, Bâkî'nin bahsettiğimiz bu iki nitelikle övünürken; Nefî'nin övünmemesi de ortaya attığımız Bâkî'nin yaşadığı altın çağ ve onun imkânları ile; Nefî'ninse kendi şâirlik gücü ve üstün nitelikli kişiliği ile övünme tezini desteklemektedir. Çünkü, Bâkî saltanatın süsü olmakla övünürken 16. yüzyılda Osmanlı'nın askeri, siyasi, ekonomik ve sanatsal bir çok bakımdan en yüksek düzeyde oluşunu bilerek ve kastederek övünmüş olmalıdır.

Bâkî, adını tarihe yazdırmayla da övünürken yine yaşadığı çağın en büyük şâiri olduğu için, adının tarihe mal olacağı gerçeğinden hareketle övünmüş olmalıdır.

5. KAYNAKÇA

1. Akkuş, Metin, (1994), *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ank.
2. Çavuşoğlu, Mehmet, (1991), *İslam Ans.*, Bâkî Maddesi, TDV Yay., İst.
3. Devellioğlu, Ferit, (1996), *Osmanlıca-Türkçe Ans. Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ank.
4. İpekten, Haluk, (1997), *Bâkî Hayatı Sanatı ve Eserleri*, Akçağ Yay., Ank.
5. Kabaklı, Ahmet, (1997), *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay., İst.
6. Hüseyin Kâzım Kadri, (1948), *Türk Lûgatı*, TDK Yay., Maarif Matbaası, İst.
7. Mütercim Asım, (1305 H.), *Kamus Tercümesi*, Osmanlı Matbaası, İst.
8. Karaalioğlu, Seyit Kemal, (1993), *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İst.
9. Karahan, Abdulkadir, (1992), *Nef'î Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yay.,/610 Ank.
10. Küçük, Sabahattin, (1994), *Bâkî Divanı*, TDK Yay., Ank.
11. Muallim Naci, (1987), *Lûgat-ı Naci*, Çağrı Yay., İst.
12. *Resimli Kamus-ı Osmanî*, (1330 H.), Matbaa ve Kütüphane-i Cihân, İst.
13. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, (1988), *Osmanlı Tarihi*, TTK Yay., Ank.

6. ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Mesut GÜN
Doğum Yeri ve Yılı : Adana/1976
Adres : Kenan Evren İlköğretim Okulu Seyhan/ADANA
Telefon : 0 (322) 361 22 33

ÖĞRENİM DURUMU

Yüksek Lisans : Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı- 2002

Lisans : Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı- 1998

Lise : Adana Erkek Lisesi- 1993

Ortaokul : Beş Ocak Ortaokulu- 1990

İlkokul : Cumhuriyet İlkokulu- 1987

İş Hayatı :Kenan Evren İlköğretim Okulu (1998-.....)
Seyhan/ADANA

Yabancı Dil : İngilizce

Bilgisayar Bilgisi : Windows